

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Matevž Hace

Vaška kronika

O M N I B U S

BES^eDA

Matevž Hace

VAŠKA KRONIKA

To izdajo pripravila Vanja Strle

in Franko Luin

ISBN 91-7301-481-8

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

VAS OB DEŽELNI CESTI

Ob deželni cesti stoji vas, prav takšna, kot so vasi po Slovenskem. Tudi ime ima prav navadno — Podgorska vas. Pred petdesetimi leti so bile njene hiše krite s škopo, le nekaj veljavnih kmetov in trije gostilničarji so imeli hiše krite z rdečo opeko. S tem so hoteli povedati, da nekaj pomenijo in da se ločujejo od tega, kar je bilo nekdanj. Vendar pa so bili tudi po vojni skednji kriti s slamo. Govorili so, da je seno boljše, če je spravljeno pod slamnato streho.

V sto letih se je vas počasi spreminjala. Dokler se niso selili v Ameriko, čez lužo, kakor so takrat govorili, so kmetovali, obdelali vse njive in njivice. Pozimi so izdelovali sode in brente, žlice in kuhalnice, doge in dožice. Mlajši so pa v jeseni lovili polhe v pasti in skrinjice po debelih bukvah in leskovih grmih. Pozimi so v velikem snegu lovili kune zlatice in kune belice. Kadar so fantje in možje utrujeni prinesli domov kuno ali dve, je bil pri hiši praznik. Ženske so tekale k Urhu po vino. Če je možakar ali fant ujel čez zimo tri kune, mu ni bilo treba iti na Hrvaško tesat doge ali sekat hraste za pet ali šest mesecev. Če je imel srečo, je to prislužil v tednu dni.

Tudi zavisti ni manjkalo. Ob polšjih lovih se je tu in tam izgubila kaka polšja skrinjica. Polharji sosednje vasi so radi nagajali. Pobirali so polhe iz pasti in skrinjic, drugi pa pasti in skrinjice. Podgorci so bili premeteni. Na pasti so vžgali hišna znamenja.

Polhe so jedli stari in mladi, ženske in otroci. Polhovke so nosili od novembra do aprila; stare, oguljene za vsak dan, nove pa v nedeljo za k maši ali v gostilno, na vasovanje k dekletom ali za na pot. Če si v zimskem času ob nedeljah pogledal po vasi, si videl lepa siva okrogla pokrivala na glavah mož in fantov s ponosno hojo in držo. Stari možje nad sedemdeset let so še poleti nosili polhovke, to starodavno notranjsko pokrivalo, ki je bilo stoletja pri hišah, še od časa kmečkih puntov. Polšji lov in polhovke pa so povečini opustili med zadnjo svetovno vojno, ki je tudi sicer odpravila marsikateri star običaj, pa naj je bil lep in romantičen in kreposten.

Dokler niso zadnja desetletja pred prvo svetovno vojno moški odhajali v Ameriko, so hodili čez zimo v hrvaške, bosanske in romunske gozdove. Zbralo se je osem ali dvanajst moških, ki jih je vodil najbolj izkušen vodja (oča). Določili so petnajstletnega kuharja, pripravili žage, sekire in plenkače in lesene posode za vodo. Na večer pred odhodom so zapeli na Vidmu ali pri Urhu nekaj pesmi in v zgodnjem oktoborskem jutru jih je Urh ali Rihtar odpeljal na vozu na železniško postajo.

V hrvaških in drugih gozdovih so vstajali zgodaj zjutraj. Ker je bilo temno so delali ob gorečem ognju. Podirali so stoletne hraste, delali hlode in tesali doge. Kuhar je med tem skuhal koruzne žgance in jih kar v kotlu zabelil z debelimi ocvirki. Opoldne je skuhal štruklje ali mešanico iz fižola in testa, zvečer zopet žgance.

Kadar so hrastarji v hrastu odkrili čebelji panj, so pobrali med in ga shranili, da ga je kuhar vlagal v štruklje, da so bili okusnejši. Ob nedeljah so kvartali, počivali, pisali pisma, šivali in pili vino in žganje, ki so si ga dali prinesiti iz bližnje vasi ali trga. Tako življenje so imeli do pomladi prihodnjega leta, do aprila ali maja.

Včasih je ponoči, ne da bi deževalo, začela iz tal prettekati voda, ker so bili gozdovi v ravnini, v tisti višini kot Sava. Hrvatje so godrnjali, češ da so se v gornjem delu kranjske dežele »Kranjci poscali« in je zato povodenj. Dogodilo se je kdaj, da je voda tako narasla, da so z opremo vred splezali v rogovile stoletnih hrastov. Kakšen dan so bili zaradi tega brez jedi ali pa so ves dan jedli slanino.

Spomladi so se vračali. Če so dobro zaslužili, so vris-kali. V domači gostilni na Vidmu ali pri Urhu so se bahali, koliko so zaslužili — za par volov. Za veliko noč so obuli in oblekli družino. Plačali so nekaj dolgov, zorali njive in njivice, posejali jari ječmen in rž, posadili

krompir, peso, korenje in fižol pa zopet šli do košnje sekati jelke v domače kmečke ali graščinske gozdove. Ob košnji so pripravili sekire in žage v skedenj, izvlekli klepalnik in kupili nove kose, ki so bili vsako leto dražje. Tik — tak, tik — tak so se oglašali dan za dnem po vrtovih, travnikih, senožetih in lazih. Če jih je ob košnji motil dež, so kleli in molili za lepo vreme. Končno so le pripravili seno, kljub dežju, čeprav je bilo slabše in bolj rjav. Tako so prihajale jeseni, čas izkopa krompirja. Žetev je bila obilna samo ob sušnih letih. V šoli so nam rekli: Mali kmetje pridelajo za od velikega šmarna do svetega roka, večji pa za osem mesecev prevžitka.

Bili so tudi »hrvatarji«, ki so se vračali domov brez denarja, ker jih je opeharil židovski trgovec. Takrat niso prihajali s pesmijo in vriskom. Molčali so in kleli. Doma so se izkričali, da nikoli več ne bodo šli na Hrvaško, ker trgovci odirajo, da je groza. Opeharijo te in goljufajo, pa se ti še v obraz smehljajo, češ saj smo vam pošteno plačali. Za toliko ste vzeli hrane, vina in slanine, toliko smo vam dali denarja vnaprej in nismo krivi, če vam je ostalo komaj za potnino. Bo pa drugič boljše, so jih tolažili in za odškodnino so jim dali za nekaj štefanov vina. Notranjci ne bi bili Notranjci, če ne bi tudi ob takem pili.

Zgodilo se je, da so štirje veseljaki — hrvatarji prišli peš iz slavonskih gozdov. Ker je bilo sončno aprilsko

vreme, so se sezuli, čevlje pa zvezali in si jih dali čez ramo kakor njega dni »deseti brat« v Jurčičevem romanu. Spotoma so prodali žago, sekiro, zagozde. Peli so od vasi do vasi. Ko so prišli do mesta, kjer je pisalo Trifolj, so rekli: Na nas je to ime tukaj. Prebivalci Hrvaške in Slovenije so jim radi dali jesti in piti. Ko so si oprali srajce, so se goli ob kaki vodi sončili. Hodili so domov kot romarji. Ko so prispeli so bila poljska dela že končana. Doma so lagali, da so jih spotoma, ko so spali, okradli neznani cigani, premeteni in izkušeni. Nekateri so jim verjeli, drugi ne. Ko se je začela sečnja, so se razdelili med skupine resnih sekačev in tesačev, drvarjev in oglarjev. Pa se je za silo zaslužilo! Za binkoštno praznike so popustili delo v gozdu, šli domov, se obrili, oblekli zakmašne obleke in šli na Križno goro, kjer so prepevali vso sobotno noč. Na binkoštno nedeljo so dekletom po neprespani noči kupovali lecet odpustke. Ko so se vračali, so se ustavili v Ložu, kjer so pili, vriskali in plesali. Krivčke je imel vsak fant za klobukom.

Taki so bili običaji, delo in veselje v tej vasi, dokler se ni zaslišal glas, da se v Ameriki zasluži desetkrat več kot na Hrvaškem ali v Romuniji. To je bil vablјiv klic za stare in zrele može, za fante, ki so si želeli doživetij in hitre obogatitve. To je bil krik in klic, govorjenje o rajski deželi, kjer je še deviška zemlja. Ni treba uporabljati gnoja. So tovarne in rudniki, lepi gozdovi v Minesoti in Ohio.

Plače so lepe in delati ni treba tako kot doma v gozdu ali na Hrvaškem. Ljudem so se svetile oči od želje in hrepenenja po lepi tuji, neznani in bogati deželi, deželi dolarjev, dolarjev. Kaj Hrvaška in tisti goldinarčki! Amerika! Ta beseda je plavala v zraku kakor velikonočni blagoslov, kakor dišeče šmarnice ob robu gozda. Vas se je zategadelj spremenila. Nekateri so bili za Ameriko, drugi, kot na primer Tovličev Jurče, so bili proti temu, da bi se v velikem številu zapuščala domača zemlja, zemlja dedov in pradedov, zemlja, kjer so stotine let živeli mirno in zadovoljno, skromno in varčno, bogaboječe in cesarju vdano. Mladi ljudje jih niso poslušali. Šli so vris-kajoč in s pesmijo na ustih ter obljubami na vse strani. Najstarejši med njimi je bil štiridesetletni Trudnov Matija, tisti, ki se je vsak teden skregal s svojo trmasto in jeznorito ženo, ki ga je ob porodu desetega otroka za tri mesece zapustila in šla v Trst za dojljo. Ko se je vrnila, jo je pretepel, ker je medtem deseti otrok umrl brez materine nege.

Matija je prodal vole, ženi pa pustil kravico in deset majhnih otrok. Na Vidmu se je v gotilni pred odhodom opil in kričal: »Vrnil se bom takrat, ko bom zaslužil toliko, da bom kupil Videm ali Urhovo domačijo. Če ne bom imel toliko, se ne bom vrnil in tudi za menoj ne bome nihče jokal, najmanj naša Marjeta.« Tako se je tudi zgo-

dilo. Ni pisal ne poslal dolarjev in tudi vrnil se ni. Ostal je v deželi dolarjev, sreče in hrepenenja.

Tisti pa, ki so ostali doma, so redili več goveje živine, se ukvarjali s prevozništvom in prodajo lesa. A iz Amerike so v začetku prihajali glasovi, da ni tiste velike sreče, kot so jo pričakovali. Brezposelnost je trkala na vrata tudi po ameriških državah. Potovali so iz kraja v kraj, iščoč sreče in zaslužka. Nekateri so pa govorili: Dokler bo živel cesar Franc Jožef, bo dobro na svetu. Cesar so stari in dobro vladajo.

Potem je tu in tam prišel kdo iz Amerike, ker se mu je nasmehnila sreča v zaslužku. Plačal je dolgove, prekril hišo, dokupil njivico ali gozd, naročil mladi ženi novega potomca in čez leto dni zopet odrinil čez veliko lužo iskat in nadaljevat srečo pri dolarjih. Do prve svetovne vojne se nihče ni vrnil suh in ni se hotel imenovati tako kot cesar s praznim žepom.

Tako je bilo v vasi vse po starem do velike vojske. Urh in Vidmar, oba veljavna kmeta in gostilničarja, sta bogatela brez Amerike. Gostilna je bila donosna. Urh je imel to strast, da je zamenjaval z vaščani parcele, travnike in gozdove. Zidal je celo žago ob deželni cesti, kjer so delali vaščani. Če se je stari Urh postavil nad žago ob deželni cesti, je s pogledom objel žago in parcele ob potoku Obrhu v širini nekoliko sto metrov. Vse je bilo njegovo. Tudi onstran Obrha do Podgore so bile njego-

ve parcele in še dalje v gozd proti Ogulju. Njegova edina želja in življenjski cilj je bil biti lastnik zemlje vse od vasi, deželne ceste in Obrha, tja do visokega Ogulja, da bi lahko hodil tri ure samo po svojem svetu. Sinovom ni pustil, da bi se šli gospode. Delati so morali kot navadni delavci v gozdu in na žagi, na polju ali pri živini v hlevu. Pri mizi so jedli skupaj s hlapci in deklami. Tak patriarhalen red je uvedel. Čeprav si posestnik, in to še veleposestnik povrhu, moraš delati, to je bilo njegovo načelo in zakon za vso družino. Vaščani so mu bili nevoščljivi. Vendar so ga zaradi delavnosti cenili in spoštovali. Bil je prvi v vasi pokonci in pri živini. Zvečer je računal in pisal o žagi, živini, cenah in dohodkih. Bil je mož, izjema za tiste čase. Ni zašel med jaro gospodo kakor drugi imovitejši in veljavnejši možje tiste čase.

Vse drugačen je bil Vidmar. Visok, močan, resnega pogleda, sivih oči. Oblečen je bil vedno v lovsko obleko. Bil je gostilničar, trgovec in veljaven kmet. Njegov rod je imel gostilno več kot dvesto let. Pradedi so se mu priselili iz Istre. Imel je devet glav živine, dva hlapca, deklo in natakario. Njegova mati, čeprav že v letih, je bila tudi podjetna v gostilni. Ker je točil pristno vipavsko in istrsko vino, so ga obiskovali iz cele doline, možje in fantje, tudi uradniki z občine, sodnije in okrajnega katastra. Ob sredah so njegovo gostilno obiskovali učitelji in učiteljice trške šole. Igrali so tarok, premlevali teden-

sko politiko, zabavljali čez duhovščino, kot je bilo tiste čase v navadi. Opravljali so skopuškega župnika Jurija, pozneje so pa grajali župnika Andreja Strleta, ker se ni družil niti z učitelji in ni hotel biti ne klerikalec in ne liberalec. Pomilovali so veselega kaplana Francija, ki je rad pil in ljubil veselo družbo, ali ga je na priporočilo župnika Jurija škof Tone Jeglič prestavil.

Nekaj let pred veliko vojno so se šli učitelji »preporodovce«. Kleli so cesarja in vse člane habsburške rodovine. O kralju Petru in dinastiji Karadjordjevičev pa so pripovedovali lepe pravljice. Hvalili so junaške Srbe in Črnogorce. Željno so prebirali vse novice o balkanski vojski in jih razširjali med kmeti. Peli so slovenske rodoljubne pesmi. Poleti so obiskovali Snežnik ali pa presihajoče Cerkniško jezero. Tepli so z leskovkami poredne paglavce, ker se niso učili, da se da učenost vcepiti le s palico in ne samo z besedo. Tak je bil tisti čas.

Vidmar se je udeleževal pomenkov o svetovni politiki. Rad je poslušal zabeljene storije o ministrih in cesarju, o ponavljajoči se smrti cesarjeviča Rudolfa in njegove ljubice Večere v Majerlingu pri Dunaju. Bil je liberalec stare sorte, ki je, če je le mogel, zabavljali čez duhovščino in klerikalne poslance. Hvalil je, modrost voditelja liberalcev Tavčarja, da je bilo kaj. Bil je občespoštovan tajnik liberalne posojilnice in ugleden član okrajnega

šolskega sveta. Eno hčer je dal šolati za učiteljico, drugo pa v pisarno na bližnjo žago v Markovcu.

Ko se je drugič poročil, je vzel za ženo Urhovo hčer, ki je opravljala vsa kmečka in gostilničarska dela. Urh mu je obljubil veliko doto, katere pa Vidmar ni dočakal; nastale so težave z Urhovo žago in veleposestvom, katerega je v trdni roki držal vodja trške klerikalne posojilnice — župnik Janez Bibniški, ki je bil nevoščljiv gospodarskemu napredku vaškega veljaka Urha. Vidmar je rad streljal zajce in vrane. Vsako tretje leto je ustrelil srnjaka, kar je bilo za tiste čase velik hišni praznik. Srnjaka so jedli domači in učitelji, uradniki in še celo strogi Dacar. Stari kmetje in kmetice so Vidmarju nosili brat pisma, katera so jim domači bratje ali sinovi, očetje ali hčere pisali iz obljubljenе dežele, dežele sreče in dolarjev — Amerike.

Vidmar se je udeleževal vseh zaupnih sestankov liberalne stranke in lovskih zabav. Pil je malo, hodil mnogo. Tak je bil vse življenje. Bil je dobričina. Okrog so ga prinašali dekletе in hlapci, ker jih je preplačeval. Njegovi starši so stiskali, da je bilo kaj. Rad bi bil šel v višje šole, ko je bil mlad, toda njegov strogi oče in veliki župan doline je dejal: »Štiri leta gimnazije in dve leti gostinske šole v Trstu ti bo dovolj, da boš lahko lepo vodil gostilno in trgovino. Poleg slovenskega jezika si se naučil še

nemškega in italijanskega. Dovolj ti bo. Pol Evrope prehodiš ob teh dveh jezikih.« Moral je kloniti.

Seveda sta veljavna moža Urh in Vidmar le imela dobiček od tega, da sta imela solidni gostilni v vasi. Prebivalci štirih vasi so se ustavljali ob delavnikih, posebno pa ob nedeljah popoldne in zvečer so se fantje in dekleta trumoma ustavljali v njih. Plesali so, peli in balinali. Godci so godli stare viže. Veseli so bili gostje in gostilničarja. Obdržali so star običaj, da so se k posebnim mizam usedli učitelji in uradniki, in še to v posebihi sobi k pogrneni mizi, kjer sta se po delni oštirski navadi najdalj zadržala domača veljaka ali njuni ženi. Če so se stepli, sta imela oba pridna, in kar je najvažnejše — močna hlapca, ki sta zavihala rokave, se postavila pred vrata in zavpila: »Kdor ne bo dal mir, bo šel hitro na sosedov vrt! Pijte, pijte, plešite in mirni bodite!«

Ko je začela na bližnjem pokopališču skovikati sova, so se začeli razhajati, najprej možje in žene, obrtniki in učiteljstvo, nazadnje fantje in dekleta, ki bi bili radi veseljačili do zore in še v ponedeljek. Tak je bil običaj v teh krajih.

Med tednom so prihajali mešetarji, kupci in prodajalci goveje živine, konj, prašičev, ovac, lesa, hlodov in tramov. Vsako kupčijo, lesno ali živinsko, so zalili pri Urhu ali na Vidmu. Kričali so, se prepirali, in si od jeze, veselja, žalosti ali obupa segali v roke. Težki voliči in

kubiki so šli skozi ta vrata. Vse poroke so se slavile dva ali tri dni. Veselili so se, neveste so jokale. Ali v veselju so splahnele tudi solze, solze navade, melanholije in domotožja.

Na Martinovo sta bili obe gostilni polni domačinov, mož z ženami, fantov in starčkov. Pili so, peli in se dobro imeli. Noben izmed sinov ali hčera obeh domačih gostilničarjev ni pomislil, da bi zapustil dom in odšel v Ameriko. Imeli so jo doma.

V gostilnah so se dobile različne vrste vina in žganja. Tudi klobase in šunko je dobil gost ob vsakem času. Tistim, ki niso zmogli domov, so hlapci postlali v hlevu, kjer so prespali noč in se iztreznili. Podjetna gostilničarka na Vidmu, gospa Lojza, je večkrat dejala sinu, mlademu gospodarju Franceljnu: »France, France, Ameriko imaš doma. Samo gostilne se je treba bolj poprijeti. Nobena večja reč v vasi ne mine, ne da bi obiskali nas ali pa Urhove.«

V vas sta vodili dve stezi, nad vasjo in pod cerkvijo. Iz trga ali v trg so hodili po bližnjici kmetje — varčevalci, ki se jim ni bilo treba ustavljati po gostilnah. Varčevalci iz vasi spodnjega konca doline so obiskovali Videm ali Urha samo ob velikih praznikih, za novo leto, veliko noč, binkošti, na Petrovo in na Martinovo, ko je bilo vaško žegnanje. Tudi čredniki štirih vasi so na Martinov

dan veseljačili na Vidmu. Zapravljali so in opravljali skopuške gospodinje, ki so jih redile med letom.

Ko se je začela prva svetovna vojna, so šli fantje k Šentmartinu, da so se priporočili vaškemu svetniku za srečno vrnitev iz vojske. Žene so dobivale pisma, prav tako tudi dekleta od fantov. Ženske so kosile, orale, obdelovale polja, skupaj z babicami in starčki. Otroci so pasli in opazovali kako se tuji vojaki vežbajo po gmajnah. Prebivalci dvajsetih vasi so tekli tistega jesenskega popoldneva na Nadleško polje, kjer je zasilno pristalo italijansko letalo. Kmetje so prileteli z vilami in sekirami, ženske s srpi in motikami, otroci iz radovednosti. Letalec in njegov spremljevalec sta bila v strahu, kaj bo. No, nič se jima ni zgodilo. Stari Pavelčev Jurče je tisti dan dejal, da bi bil ta »roplan« dober za prevažanje sena iz daljnih lazov in za gnoj na njive ob deževnih dneh. Šuštarjev Pavle, star in siten mož, pa je dejal vaščanom: »Ta ,roplan' je antikristova iznajdba, sesekajmo ga. Ti ljudje gredo proti božjim zapovedim.« Seveda so to razbitje preprečili loški žandarji, ki so Šuštarjevemu Pavlu rekli, da vedo, da se razume na vzrejo volov, da pa naj se ne vtika v velike stvari, kakor je italijansko letalo. Šuštarjev Pavle se je obrnil in odšel s sekiro domov, ker se s tako visokimi gospodi, kot so bili tiste čase žandarji, le ni hotel prepirati.

Ko je bilo vojne konec, so možje in fantje prihajali domov. Kleli so po italijansko, rusko, srbsko in madžarsko. Nespoštljivo so govorili o cesarju in generalih. Na Šentmartina so tisto leto nekako pozabili. To je bila moda!

Po prvi svetovni vojni so se šli vaščani stranke, klerikalce in liberalce. Kregali so se pri oranju, košnji v gozdu zaradi strank in voditeljev. Klerikalci so ob nedeljah hodili v trg v svojo gostilno, liberalci pa v liberalno. Borimo se za slovensko avtonomijo, so govorili eni, drugi pa: Kaj bomo samo v slovenski kurnik gledali, močno državo potrebujemo. Preganjali so konje čez mejo, nosili tobak, sekali jelke, vozili hlode in redili govedo. Vas ob deželni cesti se je počasi prebujala. Urh in Vidmar sta umrla, končala sta z gostilno. Nov, močan gostilničar je začel obrt. Tako živi vas ob cesti . . .

KLANČNIKOV DOM

Petinšestdesetletni gospodar Gašper ni nikdar rekel: moja lepa zidana hiša ali moj hlev in govedo v njem, temveč je govoril: naš dom — Klančnikov dom. Pri tem je mislil na hišo, hlev, skedenj, čebelnjak, kozolec, sušilnico in svinjake. Ko je govoril »naš dom«, ni toliko mislil na ženo Rozo ali sina Matija in hčer Vido kot na svojega očeta Matijo, rojenega leta 1859, na deda Miho rojenega 1830., istega dne kot cesar Franc Jožef, ki je vladal Avstriji točno 68 let, na pradedu Boltežarja, rojenega 1805. Povezoval je obletnice, rojstva svojih prednikov z zgodovinskimi letnicami. »Praded«, tako je govoril Klančnikov Gašper, »je bil rojen tistega leta in v tistih dneh, ko je francoski cesar Napoleon Bonaparte naklestil na Moravskem avstrijskega cesarja Aleksandra.« Dvignil je palec desne roke in presenečenemu vaščanu dejal: »Če ne verjameš, da se zgodovinski dogodki res lepo skladajo z rojstvi mojih prednikov, pojdi in poglej Staretovo občo zgodovino ali pa Malovo Zgodovino slovenskega naroda. Tam boš našel opis in popis. V matičnih knjigah je pa točno napisan dan, mesec

in leto rojstva mojih prednikov.« Verjeli so mu, raje kot da bi brskali po starih knjigah in rodovniku.

Na te prednike je mislil Klančnikov Gašper, ko je govoril: naš dom — Klančnikov dom. Njegov oče Matija, ded Luka in praded Boltežar so ga postavljali in širili več kot sto let. Zidali so ga in prezidavali, delali, sadili in širili vrt, trebili gozd in njive. Redili so lepo donosno govedo. Poleg tega so imeli pri hiši še domačo hišno obrt. Oče je bil tesarski mojster. Delal je ostrešja vaščanom in po okolici. Ded je bil izdelovalec čebric, keblíc, kadi in sodov v zimskem času. Praded Boltežar je imel imenitno obrt. Bil je celo kamnosek. Kamnoseštva se je naučil pri vojakih, tam nekje okrog Benetk. Klesal in izdeloval je nagrobne spomenike in hišne oboke pri vežah, od oktobra do aprila, ko je poljsko delo počivalo. Bil je srednje velik živahen možakar, ki je znal italijansko in nemško. Bil med naročniki Rokodelskih novic, ki so jih pisali učeni živinozdravnik in doktor Janez Bleiweiss. Klančnikov Gašper si je zavihal dolge rjave brke in iztegnil svojo močno postavo izza mize in dejal sosedu:

»Oče Matija je bil tudi velik in močan, kakor jaz. Tudi brke je imel rjave. In močno slivovko je rad pil ob sobotah in nedeljah. Spoštoval je Franca Jožefa in goldinarje. Čudno se mi pa zdi, da je bil praded Boltežar, kot mi je povedal moj oče, bolj droben in že pri tridesetih siv.

Rad je imel suhe hruške, orehe in ržen kruh. Pozimi je pil samo domač brinjevec. Vstajal je ob treh zjutraj, spat pa je hodil ob osmih zvečer poleti in pozimi, jeseni in spomladi. Molil je za dušo cesarja Franca in zdravje njegovega sorodnika Franca Jožefa. Z župnikom sta bila prijatelja od tistega leta, ko je zastonj sklesal župnikovim stricem nagrobni spomenik. Za naš dom je pomemben, ker je 1846. leta kupil od graščine ogrado, katero kosi dvanajst koscev. Umrli je 1888. v marcu mesecu. Tistega leta so ljudje v dolini govorili, da je leto treh osmic leto, ko se bodo gore podirale v dolino, vode dvignile in bo sploh konec sveta. Tisto leto so ljudje pili in molili. Ozirali so se v nebo. Praded ni verjel tega, pač pa je verjel, da se bodo v letu 2000 dogajale v svetu čudne reči.

Naš dom je bil srečen in nesrečen. Osem otrok je bilo. Šest jih je umrlo za grižo in tifusom. Ostala sta samo sin Matija in hči Kristina. Sin se še noče ženiti, čeprav ima trideset let. Kristina pa, oh te ženske, je staknila nezakonskega otroka. Ja, pa če bi ga s pravšnjim, pa ga je s takim, ki se na kmečki stan pokašlja. Pisarček je na občini.« Gašper je nakremžil obraz v zaničljive gube. »Hm, pa ravno s pisarčkom. Če bi bil cestar, čevljar, kovač, voznik, tesar, oglar, pa čeprav bi bil dimnikar, bi bil bolj zadovoljen. Pisarček pa,« pri tem je Gašper zamahnil z roko, češ, ne spleča se govoriti. »Vsak se vanj obregne,

nima ne cene ne veljave. Kristino je nagovoril, naj bo njegov sin Florjan, ker je imeniten gasilski svetnik. Varuje domačije in urade. Res pravijo, da so otroci enaki, če so rojeni v zakonu ali ne. Če bi bila dimnikarjeva, bi se z njim pogovoril kot z možem. Pisarček pa na občini prepisuje tiste papirje, važnega se dela in nihče ga ne obraja. Rekel sem mu samo to: »Misliš se ženiti, pa še poštene obleke nimaš in na tuji postelji ležiš. V menzi ješ, kar ti skuhajo. Pusti pisarno in pojdi za cestarja, boš bolj veljaven. Cestarjev primanjkuje.«

»Vi, oče, ste nazadnjaški. Jaz nisem študiral za cestarja. Tudi pisarniška služba nekaj velja in še snažna je, čeprav se malo zasluži.«

»Ha, ha,« sem mu dejal, »občino bomo odpravili, pa se boš v drugih krajih motovilil. Cestar si v naših krajih do pokoja. Kakor hočeš. Florjanček bo čez nekaj let šel za pastirja. Dobro bo to. Menda je že v našem rodu in domu tako, da so nezakonski otroci. Teta Cila je imela nezakonskega otroka z gostilničarjem. Ta se je dvignil. Postal je opekarski delavec in mojster. Lepo hišo ima. Oče je teto Cilo tepel, kot je bila tiste čase navada, Petra pa uhljal. Dočakal je, da ga je ob nedeljah Peter kot opekarski mojster napajal in nosil opitega domov. Bil je šaljivec, ta Peter. Tudi dedova sestra Neža je imela nezakonskega otroka, Martina. Takrat ie bilo hudo za take ženske. Rodila je v sosedovem skednju. Postala je dnina-

rica. Martin pa je postal godec in dimnikar. Ko se je oženil, mu je dal ded dvesto goldinarjev, da si je sezidal hišico. Dejal je: »Na, Martin. Ker tvoja mati ni nič dobila od hiše, pa tebi dam, ker si možak postal, in še njivo zavrtnico boš dobil. Rečem ti, Martin, dimnikarji ste med tednom črni, ampak denar imate. Ob nedeljah ste pa kakor gospodje.«

Pa mu je Martin odgovoril: »Poglejte, mojo mater ste preganjali, ker ste se mene sramovali. Rojen sem na senu, na tistem senu, ki se kosi v jezeru in se mu reče jezerina. Tudi Jezus je bil rojen v štalici, pa ga ves svet moli in časti. Takrat bi moral moj mojster vašo pamet z dimnikarskim omelom očistiti, pa bi drugače delali in ukrepali.«

Enkrat na mesec je Martin igral na harmoniko. Ponavadi je igral ob sobotah zvečer pred našo hišo. Take je igral, da je ded stal pri oknu, poslušal in si brisal solze zaradi Neže in vsega, kar ji je hudega naredil. Martinov oče je bil oglar, ki je končal zgoraj v gozdu. Sežganega so ga našli. Bil je nesrecen človek in čudak.

Martin je umrl pred vojno. Lepo zidano hišo je imel in njive in gozd. Bil je celo poveljnik pri občinski požarni brambi, veljaven in spoštovan. Vsi nezakonski od naše hiše so bili veljavni možje. Samo naša Kristina se ti speča s pisarčkom, ki ga bodo oni višji zafrkavali. Strela jasna, jezen je, ker sem mu svetoval, naj bi šel za ces-

tarja, kot da cestarski stan ne bi bil veljaven in važen in potreben. Dobre ceste hvalijo vozniki, kmetje in obrtniki, poslanci in ministri, šoferji avtobusov in motoristi. Kdo pa ima občinskega pisarja za moža, kdo? Nihče! Slabe ceste kolnejo vsi od berača do poslanca, kmeta in šoferja. Taka je ta reč. No, kakor hoče. Florjanček bo pastir in še kaj. Kadar bo oni umrl, ki grablje dela, naj bi pa on to postal. Tudi grablje delati je lepa obrt.«

Sosedje so odšli. Gašper si je prižgal cigaro in se zazrl v dedovo sliko na steni. Debela srebrna verižica mu je visela čez lajbelc. Na glavi je imel žametast klobuk. Slikal se je tisto leto, ko je dvignil hišo in jo pokril z rdečo opeko namesto škope.

V sobo je prilezel Florjanček, Kristinin nezakonski sin, ki ga je imel Gašper rajši kot sina Matijo, ko je bil majhen. Gašper mu je odrezal košček kruha in ga namažal z medom. Medtem je Matija s konji pripeljal na dvorišče voz drv iz gozda. Mali Florjanček je stekel iz sobe. Rad je imel konje. Kar naprej bi jih gledal. Ko je Matija, ki je bil močan kakor oče, razpregel konje in jim vrgel v jasli detelje, je krenil v hišo. Mračno je gledal. Komaj se je vsedel za mizo, je zagodrnjal.

»Hudiča, dva voza drv nam je nekdo odpeljal. Prekleta se je razpasla ta kraja.«

»Oni dan sem ti rekel, da čimprej spelji drva domov, da nam jih noč ali nedelja ne vzame. No, pa jih je,« je dejal Gašper.

»Strela, da bi jih tudi posekal. Človek seka, klesti, vlači iz doline na kup k poti, pa ti pride, falot, in jih odpelje. Išči, če moreš. Drva so drva, podobna so si.«

Bil je lep sončen oktobrski dan. Vaščani so vsi križem vozili drva iz gozdov in zelje, peso in korenje z njiv. Vse je hitelo mimo Klančnikove hiše.

»Svet se je po vojski pokvaril,« je začel Gašper in ugasnil cigaro. »Prejšnje čase je bilo človeka sram, da bi kradel. Ljudje so se tega izogibali. Nekaj so se držali zaradi vere, nekaj zaradi sodišča, žandarjev, zapora, nekaj pa so dali tudi na poštenje. Sedaj pa slišiš: onemu so krompir kopali na njivi, Strletovim so otresli jabolka, Karlu so ukradli komat, Podgorniku dve kokoši, Kobrovemu Janezu verige, Strahovincu pa ponoči pokosili njivo detelje in jo svežo odpeljali. Take slišimo zadnja leta. Če poveš miličniku, se ti nasmeje in reče: No Gašper, povejte kot sumite, bomo šli pogledat. Bežite no, sem jim oni dan rekel, če bi vedel, bi šel sam k njemu, ne bi vam tožil.«

Gašper je umolknil in se zazrl v Matijo, ki je jedel ajdove žgance z zeljem.

»Naša hiša je menda res magnetna. Zdaj drva, lansko leto fižol, predlanskim šest kokoši in osem zajcev. Nik-

dar nismo hleva in skednja ponoči zaklepali, sedaj moramo,« je mrko zagodrnjal Matija in odložil žlico.

»Oni z občine ti pa na shodih rečejo: nova doba. Zlata socialistična mladina. Odpravimo stare zaostale nazore. Nov duh naj pride v vasi, duh socialističnih načel. Oni dan sem rekel županu, da z načeli ne zrediš goveda in ne prašičev, da načela brez oranja, semena, gnoja in obdelave ne bodo dala obilnega pridelka krompirja.« Stari je umolknil in vzel v roke »Kmečki glas«. »Jezus Kristus, sama propaganda. Tisti, ki urejajo ta list, ne vedo, da lahko kmet na vasi, razen ob košnji, že ob petih sliši poročila iz vsega sveta. In vedno iste ministre slikajo, kakor da je ljudem toliko za te slike. Veljavni ljudje naj bi se samo enkrat letno slikali in več in bolj pametno ukrepali.« Stari je odložil svoj tednik, ki ga je nekoč hvalil.

»Pustite oče,« je s posmehom odvrnil Matija. »Jaz preberem samo šaljive strani in povestice. Nekateri mislijo, da mora biti vsaka njihova beseda tiskana v vseh listih in še slika povrh. Nekoč sem poslušal poslanca, še dobro ni znal govoriti. Mislil sem, da je govoril Marsovcem ali Japoncem, toliko tujk je uporabljal. Deset nas je bilo. Pustili smo shod in šli balinat. Oni pa jezen, ker smo balinali tukaj ob prostoru, ko je govoril in otrobe vezal. Včasih smo v nepriljubljene poslance metali gnila

jajca. Pa naj danes kdo to poskuša, opravka bo imel s sodiščem. Bolje je bilo, da smo v miru balinali.«

»Oženi se, ti rečem,« je dejal Gašper Matiji.

»Če Rebrova ne bo prišla sem, druge ne želim,« je trdo odvrnil Matija in premikal stiskajoče pesti po mizi.

»Trmast si, Matija, preveč trmast. Ne pomisliš, da ni več matere. Tudi tet ni na našem domu, kakor so bile njega dni. Na Kristini leži vse. Vprašam te: koliko časa? Sama ne bo hotela biti. Sam veš, da imam leta. Kakor želiš, tako boš živel. Tudi v tovarno boš lahko šel, kot so šli drugi. Da bi pa Rebrova učiteljica kdaj delala na našem domu, pa dobro veš, da ne bo zmogla. Šola zahteva vso moč in sposobnost. Ali boš služkinjo najemal? Plača, socialno zavarovanje in še je vprašanje, če bi bila tako dobra, kot je Kristina. Videl sem, da Rebrova Milka še o počitnicah, ko vendar ni šole, ni prišla za grablje ob košnji. Ne! Sedela je pod lipo, igrala na citre, prepevala ali pa v senci brala knjigo. Nisem proti branju, ker sam rad prebiram. Ali nekaj ur na dan bi ji le koristilo, če bi vrtela grablje v rokah. Kako bi bilo, če bi še tuje ženske plačeval za njive, molžo, pranje, prašiče, sušenje sadja. Star pregovor pravi, da gre ljubezen skozi želo-dec.« Stari je umolknil, ker ga je prekinil Matija.

»Milka je sama rekla, da bi delala, kolikor bi ji čas dopuščal. Kristina pa je rekla, da bo za teto pri hiši, če se ne bo poročila z onim. No, mislil sem, da bi Kristina

gospodinjala. Milka pa zaradi našega doma ne bi pustila svojega poklica. Saj se je učila za to. Seveda, vi imate svoje stare račune s starim Rebrom. To bi na starost lahko pustila. Milka pravi, da je ne briga, kaj ste imeli pred štiridesetimi leti z njenimi starši. Tudi mene so žalili moji vrstniki, pa jih pustim pri miru,« je sklenil Matija.

»Poleti je bilo in k dežju se je pripravljalo. Ljudje so hiteli nakladati seno na vozove. Tudi Rebrovi so hiteli, da je od njih teklo. Velik voz sena jim je nevihta zmočila. Milka je pa sedela in igrala na klavir. Še na misel ji ni prišlo, da bi prišla za grablje in šla na pomoč. Igrala bi lahko pozneje. Veš, Matija, vaščani so vse to videli in se posmehovali, češ kakšno gospo se gre Milka. Kot da bi bila iz mesta doma. Saj je vendar v mladih letih po lazuh krave in telice pasla. Stari je pa le godrnjal tisti dan. Da sem vedel, da ti je več tisti presneti klavir, kakor seno, ga ne bi kupil, ji je rekel. Štirideset kubikov je dal zanj. Rečem pa, vsaka stvar ob svojem času. V košnji se dela na kmetih tako, da se ti temni pred očmi. Ob tem času si uradniki, meščani in meščanke perejo zadnjice na morju. Potem pa nam očitajo, da narava sama skrbi za nas, da nam ljubi bog daje vsega, mleka, žita, sadja, krompirja, pšenice, telet, govedi in še drugega.«

»Pustite to, oče, če ni šla Milka tisto poletje k senu. Dovolj je bilo domačih, saj še dve teti živita pri Rebrovih. Rebrov Janko je za dva. Bojim se samo tega, da je ne

bi oni višji prestavili kam drugam. Tiste višje po šolah rado piči in že prestavljajo učitelje in učiteljice, kakor se jim zdi. Prestavljeni se nekaj časa jezi, potem pa se vda v božjo voljo. Rekel sem to tudi Kristini, pa me čudno gleda.«

Tisti hip je stopila v sobo Kristina s Florjančkom v naročju.

»Dva voza drv so nam ukradli ob poti, da bi jih stre-la jasna«, je vzkliknil Matija obrnjen h Kristini.

»Kaj si pa čakal? Prej bi jih speljal,« se je obregnila Kristina in postavila Florjančka na tla, kjer je zajahal lesenega konja.

»Lahko se reče: prej bi šel ponje,« je osorno odvrnil Matija. »Vozil sem gnoj na njive, pa oranje, setev ozimnice, obiranje sadja. To se vendar mora opraviti v lepem vremenu. Prekleti lopovi. Pretepel bi ga, če bi ga zasačil pri kraji.«

»Oblast premalo kaznuje krajo,« je odločno povedala Kristina. Nato je obrnila pomenek. »On mi je rekel, da bodo menda spomladi občino vzeli in jo prestavili drugam. Ta višji res nimajo drugega dela, kot da si kar naprej izmišljajo to presneto združevanje. Le kdaj jih bo pamet srečala? To bodo zopet kleli ljudje in uslužbenci.« Kristina je stisnila ustnice.

»Če bi bil cestar, oglar ali sekač, ga ne bi prestavljali iz kraja v kraj,« je dejal oče Gašper.

»Eh, oče, v gimnazijo ni menda hodil zato, da bo nekoč sekač v gozdu ali cestar,« ga je zavračala Kristina in opazovala sinčka, ki se je gugal na konju.

»Pojdi no, Kristina, in tiste šole. Saj ne bi nič rekel, da je kak strokovnjak. Tako pa? Poglejta, še veliki pokojni pisatelj, Prežihov Voranc, ki je pisal tako lepe knjige, vse imam, kar je napisal, je oral, sadil krompir, sadje obiral, in tudi govejo živino je oskrboval. Pa bi se občinski pisarček sramoval ročnega dela? Pamet, Kristina, pamet. Pred vojsko so se ljudje pulili za cestarsko službo, tako je bila imenitna. Seveda papirje obračati na občini, to je lažje delo in manj odgovorno kakor cestarsko, delo voznika ali sekača. Višji na shodih nikoli ne rečejo: ta in ta uradnik na občini ali okraju se je zmotil ali naši uradniki še niso tega in tega prepisali, napisali, temveč zviška rečejo: občinski in okrajni aparat še ni tega in tega naredil. O človeku, ki v pisarnah piše, govore kot o uri, brivskem aparatu ali radijskem aparatu. Za višje oblastnike je uradnik le ta in ta aparat. Kaj praviš na to, Kristina?«

»Človeka primerjati z aparatom, saj to je grdo, nizkotno. Ročnemu delavcu nihče ne more reči, da je aparat, ki dela. Oni Nacek je rekel kvečjemu: delavska masa. Delavci tudi niso nobena masa. Masa je lahko kup bolh, listja, vej, gob. To bi se lahko reklo masa.« Stari je umolknil in po glavi pobožal Florjančka, ki se mu je pri-

bližal. To je Kristini dobro delo. Všeč ji je bila očetova pozornost do njenega sina.

»Ha, ha, oče! Vi se jezite, če kdo uradnike imenuje aparat. To ste pozabljivi. Kaj ne veste, da je tisti Metelko pred leti vpil na shodu, da bo treba kulake, kot je Klančnikov Gašper, olajšati, ker niso preveč vneti za ta zlati socializem. Sami smo vse obdelali. Delali smo tudi ponoči. Nobeden nas ni videl pri delu. Potem pa so nas taki mladi naučeni fantalini le zmerjali, da smo kulaki. Vi pa vsakemu dopovedujete, da so naš dom zidali in razširjali s poštenim delom štirje rodovi, ki so znali delati in niso imeli za mar osemurnika, ki se ga drže v uradih in tovarnah, rudnikih in prometu. Če so, oče, zmerjali nas, ki smo vajeni delati dvanajst, štirinajst in več ur na dan, so še bolj upravičeno govorili in se delali važne v občinskem in okrajnem aparatu. Tako je, oče.« Matija je sklenil in odšel krmit živino.

Sama sta ostala v sobi. »To je trmast Matija. Rekel je, da ne bo šlo brez Milke. Zamišlja si, da boš ti za teto pri hiši. Gospodinjila jima boš. Tvoja stvar je, če se boš za to odločila.«

»Premislila bom. Nekoga piči, je dejal on, pa iz same ošabnosti vzame ljudem občino. Ubogi uradniki naj se pa vozijo 20 do 50 km daleč v službo. Preprostim ljudem pa na shodih pripovedujejo pravlјice o tem, da bodo nižji davki, če bo večja občina in manj uradnikov. Pri

mali občini je lahko župan s kolesom obšel vse vasi. Ker bo pa več manjših občin skupaj v eni, bo župan moral imeti avto na občinske stroške, če bo hotel videti, kaj se dela na cestah in mostovih, v šolah, zdravstvenih domovih. In če bo hodil na shode, bo pripovedoval občinske pravljice. Tako mi je pravil tisti, ki je statističar na občini. Še to mi je rekel, da tisti, ki je pogruntal take stvari, plava v oblakih, za predsednike na občinah naj bi bili taki, ki so na »liniji«, mladeniči, ki so prišli iz nekih tečajev, pa čeprav se razumejo na gospodarstvo toliko kot zajec na boben. Stare, ki nekaj razumejo, pa odrivajo, pa čeprav so v najboljših letih. Gori, višje, so pa lahko starčki za oblastnike, čeprav bi že morali počivati. Vse to mi je povedal. Rekel mi je, naj molčim, in če občino razpus-tijo, da bodo gotovo višji davki. Povedal mi je še, da so ga v petnajstih letih dvaindvajsetkrat premestili. Zаради tega si ni napravil pohišstva. V kovčku ima perilo, v drugem pa štiri obleke. Nekaj let je dobival tako majhno plačo, da je bilo komaj za menzo in cigarete. Zato je delal po urah račune zadrugam. To je nagrada, da sem bil tri leta, dva meseca in štirinajst dni v gozdovih, mi je rekel. Vi pa hočete, naj bi šel moj za cestarja ali drvarja. Ko sem mu narahlo to omenila, je bil hud na vas. Rekel je: Če bi Klančnikov oče vedeli, da so na raznih položajih ljudje, ki se znajo komaj podpisati in ki še Zgodovine slovenskega naroda ne poznajo, ki ne pozna-

jo osnovne računice, tega ne bi rekli. Vaš oče imajo petsto knjig. Kaj pa naš mladi župan? Kavbojke prebira. Ob večerih z domišljavimi direktorji šahira, namesto da bi proučeval občinsko gospodarstvo. Še tega ne ve, koliko mostov v tej naši občini je potrebnih popravila. Tudi ne ve, koliko in kje so občinske hiše, kje leže občinski gozdovi. Samo toliko ve, da mu mora občinski gozdar poročati, kje bi se sekalo in prodajalo hoje in drva, bukve in trame. Za jesenska in spomladanska pogozdovanja se pa zanima toliko kakor jaz za luno. ‚Vidiš, Kristina‘, mi je rekel ‚tak je moj starešina in rečem, da bi tak morda več koristil skupnosti in deželi, če bi bil cestar ali drvar, oglar ali voznik.«

REBROVA HISA

S tari Rebrov oče jih je imel sedemdeset, toda človek bi mu jih prisodil komaj šestdeset. Bil je velik, močan, širokopleč, kakor Klančnikov Gašper. Močne črne brke si je vihal v svedre, najsi je bil vesel ali jezen, zaskrbljen ali, žalosten. Vedno je govoril: Sam sem pozidal svojo hišo in izboljšal gozd, da mi daje deset kubikov prirastka na leto. Svojih prednikov ni cenil, ne deda ne očeta, ki je umrl devetdesetleten tik pred vojno. Oče je oblezel vsa romarska božja pota. Verskih povesti je vedel dosti iz mašnih knjig in knjižnice. Vendar je svoje njive zelo slabo gojil. Tudi za sadjerejo se ni dosti brigal. »Ej, niso znali gospodariti,« je večkrat dejal Rebrov oče Peter. »Mislili so si, da jim bodo pridelke na njivi prinesli misijoni ali številna romanja, kjer so zapravljali čas in še denar po vrhu.« Na tihem se je smejal modremu Klančnikovemu Gašperju, ki se je rad postavljajl z dedi in pradedi. »Kaj jih bo hvalil, bahači so bili,« je govoril družini oče Peter. S Klančnikom se nista mogla štirideset let. Na tihem je bil Klančnikov Gašper jezen na Rebrovega Petra, ker mu je le-ta odpeljal dekle Katrico in jo vzel za ženo. Tega mu Gašper ni nikoli odpustil.

Zato je tudi branil, da bi Matija vzel Rebrovo Milko. Maščevati se hoče nad hčerjo, ker se nad menoj ne more, je mrmral Rebrov oče Peter. Na gozd je bil ves živ in mrtev. Ob nedeljah je preživel v gozdovih, ki jih je imel raje kot svojo ženo Katrico. Le-to je bolelo, ker je nanj prepisala gozd, ki ga je prinesla k Rebrovim za doto. Vedno je govoril: moja hiša in moji lepi gozdovi. Nikdar ni dejal: žena je prinesla gozd k hiši.

Pozimi je običajno nosil na glavi polhovko, kakor dedje njega dni. Kadir je s srebrom okovano pipo. V gostilno je zahajal samo ob nedeljah zvečer, ko se je vračal iz gozda. Svojim znancem je pripovedoval, koliko je videl srn in jelenov, kje je vihar podrl jelke in bukve, kakšna so pota in steze. Stari kmetje so ga poslušali in praznili vrčke. Na shode, ki so jih prirejali mladi aktivisti, ni hodil. Zamahnil je z roko, češ, pa kaj naj pametnega izvem od teh mladih fantalinov, ki grme tisto, kar jim »oni zgoraj« povedo ali kar, če hočem, lahko sam preberem v časopisu. Nekoč ga je neki občinski petindvajsetletni aktivist vprašal:

»Oče Peter, vas ni videti na sestankih socialistične zveze, kaj je to?«

»Ej, ti mladi fantalin, zavedaj se, da nisem nič izgubil. Sicer pa dovolj letata okrog sin Janko in hči Milka. Olajšali ste me prejšnja leta s tistimi »ciganskimi obvezami«

in oddajami. Davke plačam, sedaj bi pa še mladiče poslušal in čas izgubljal? Ne!«

»Naš čas je drugačen kakor prej, ko ste bili vi mladi. Mi se brigamo za to, da bi ljudje več vedeli kakor njega dni. Naša revolucija je prevzgojila ljudi, da so iz naroda hlapcev postali narod junakov. Veste, vi, Rebrov oče . . .«

»Rebrov Peter,« ga je hitro prekinil. »Pusti tiste naučene pravljice in jih pripoveduj pionirčkom. Kaj ni tisti vaš minister ono leto dal zapreti več dobrih domačinov, ker so o njem nekaj govorili, a? Sam sem pred vojno liberalnemu poslancu vrgel v glavo tri gnila jajca, pa me še tožil ni za to. Da, za besedo se je ono leto zapiralo ljudi. Hoje, smreke, bukve in lipe, dren, jabolka in hruške so pa, ko so bili grofi in cesarji, kralji in ministri, rasli tako kot sedaj. Praded je dajal desetino. Vsi ste pa ono leto hoteli po več desetina mesa, mleka, krompirja, masti in še davke povrhu. Pusti fraze, fantalin, pri starem Petru ne zaležejo.«

»Zaostali ste, oče, zaostali. Čas hiti z atomsko naglico, oče Peter.«

»Ti in tebi podobni ste pa tako spredaj, da ne vidite ne ljudi in ne življenja, ne cest in ne šol. Samo za šport seanimate in za žive malike.«

Tak je bil stari Reber, odkrit, stvaren, vsakemu je povedal, kar je vedel in znal. Še župnika ni spoštoval tako kakor njegovi vrstniki v vasi in kraju.

Sin Janko ni bil takih nazorov. Gozda še zdaleč ni imel tako rad. Ljubil je govedo in vrt. Ob nedeljah je rad balinal in hodil po sestankih. Obleke je imel po modi in športne. Bil je velik kot oče in bolj sloke postave. Oči je imel materine, lase črnokodraste. Pozimi in poleti je hodil razoglav. Gozd je obiskoval samo takrat, ko sta šla z očetom napravljat drva ali posekat jelko ali bukev, javor ali hrast. Izvolili so ga celo za tajnika odbora socialistične zveze, ker je imel lepo pisavo. Nekaterе ženske so hodile na sestanke zato, da so se nagledale čednega Rebrovega Janka. Na to je bil sila ponosen. Govorilo se je, da bo zlezel še celo do republike. Bolelo ga je, da ga je pred tremi leti odklonila Klančnikova Kristina. Grizlo ga je, da ga je prehitel oni iz občine, ki je več služb premenjal, kot pa je imel srajc ali klobukov. Nekaj je vedel — zakaj se ne moreta njegov oče in stari Klančnik? »Vraga, ali smo mi otroci krivi za stare reči?« je dejal svoji materi. Hišo in Rebrovo je imel rad. Ni hotel v tovarno, čeprav so ga prijatelji vabili. »Bežite no,« jih je posmehljivo zavračal. »Da bi me oni komandiral, oni obratovodja Tinče, ki je bil za pastirja pri naši hiši in se je za vsako reč cmeril? Manj šol ima kot jaz! Ne, to se ne

bo zgodilo. Doma delam, čeprav je oče siten in tečen. Na svojem sem pa le.«

Mati Katrica je bila tiha žena, najbolj tiha v vsej vasi. Govorila je tiho kakor pri spovedi. Moža je bolj spoštovala kot ljubila. Deset let je bila mlajša od njega. Bolelo jo je, da jo je Peter dobil na zvijačen način. Lagal je, da si je Klančnikov Gašper doli pri vojaki ob koncu prve svetovne vojne dobil neko muslimansko dekle, kar ni bilo res. Prej sta se imela štiri leta rada z Gašperjem. Starši so pritrdili in ona, Katrica se je odločila. Štirideset let je že minilo, toda ni mogla tega pozabiti. Tudi Gašper tega ni pozabil. Najbolj jo je pekel dogodek, ki se je dogodil deset let po poroki. Mož je šel na semenj. Otroke so varovale tete, ki so nekam bolehale in niso bile za njivo. Proso je plela na njivi, ki se izteguje do gozda. Mrak se je delal. Kot zapoznel voznik je Klančnikov Gašper pripeljal s konji voz hlodov. Ozrl se je naokoli, ustavil konje in stopil z bičem v roki h Katrici, ki je vsa vztrepetala v čudni bolesi ob tem nenavadnem srečanju z Gašperjem.

»Katrica,« jo je osorno ogovoril, »deset let se nisva srečala. Deset dolgih let. Zakaj si mi to naredila, Katrica?« je mehkeje vprašal.

Vstala je pred njim. Tresla se je po vsem životu. Vdano je rekla: »Kar je, je, Gašper. Takrat sem bila mlada in ti si malo pisal. Kar naprej si me učil v tistih redkih pis-

mih: Katrica na ples ne smeš, v cerkev hodi. Proso meti ne smeš. S fanti se ne smeš sama pomenkovati. Bil si kakor pridigar. Ni čudno, da sem verjela, da imaš ono Turkinjo.«

»Vidiš, Katrica, krivico si mi delala ti in tisti Peter, da bi ga strela, da bi ga hudič zadnjo uro, če je kje.«

Zgrozila se je ob teh besedah. Odvrnila mu je:

»Gašper, kar je, je. Ti si poročen in imaš otroke. Tudi jaz jih imam. Pozabi in odpusti mi,« ga je prosila vsa trepetajoča.

Gašper je mračno nadaljeval: »Takrat, ko si se poročila, sem stal ob oni veliki, osemdeset metrov globoki jami. Če bi takrat prišla zraven, bi te pahnili v jamo in še sam skočil za teboj. Tak sem bil takrat.«

»Ne govori tega,« je trepetajoče šepetala Katrica. »Otroke imava, ti in jaz, in zanje je treba delati in živeti.«

»Pozabi, če se da,« je ihto spregovoril. »Berač pozabi, kje so mu dali slabega kruha. Preponosen sem, da bi kdaj pozabil, Katrica.«

»Kaj hočemo. Taka je usoda in božja volja,« je šepetala Katrica in si brisala oči. »Živela sva štiri leta, kakor mož in žena.«

»Ti si vse pozabila, ko me ni bilo domov. Ob slovesu si jokala in govorila: Gašper, čakala te bom. Prišežem pri

sveti Katarini, ki je bila mučenica in svetnica. Zbogom,« je dejal, se obrnil in šel h konjem.

Po tem dogodku je Katrica zbolela. Mesec dni je ležala. Molčala je pred možem in radovednimi tetami. Ker je vedela, da hodi Klančnikov Gašper k prvi maši, je šla ona k deseti. Na njivo pod gozdom ni šla nikoli več sama. Nikdar se ni slišal njen osorni glas. Živela je doma in opravljala hišna opravila. Slišal se je samo ukazujoči glas gospodarja Petra in veseli smeh sina Janka in hčerke — učiteljice Milke.

Teti Liza in Franca sta imeli čez sedemdeset let. Bili sta sila zgovorni. Na njivah sta obrali vse vaške prebivalce, od skopuha Bernarda do pijanca Ceneta, od jalove Tone do preveč rodovitne Neže Podkrajске, od dobro obdelanih Klančnikovih njiv do Stanovih, ki so bile najbolj zapleveljene. Bili sta pridni, toda jezike sta imeli tako dolge, da se bog usmili.

Milka je bila vitka plavolaska, ozkega dolgega obraza, lepih nog in prsi, čednih kretenj. Učiteljišče je dokončala z odličnim uspehom. Očeta je pregovorila, da ji je kupil klavir. Bila je dve leti tudi v glasbeni šoli. Postavljala se je s tem, da je igrala dela Bacha, Beethovna, Čajkovskega, Straussa in druge znamenite glasbene mojstre. Kmečko delo je ni veselilo. Edino v jeseni, če je bila sadna letina obilna, je obirala sadje in tehtala. Vsa se je posvetila šoli. Oče jo je v mladosti naučil cepiti sadno

drevje. To je bilo njeno veselje in strast. Ko jo je obiskal okrajni šolski nadzornik in jo dobil na šolskem vrtu, ko je učila šolarje cepljenja, ji je dejal: »Tovarišica, zavedajte se, da tega ni v učnem programu. Pustite to kmetijskim šolam. One naj se ukvarjajo s to dejavnostjo. Ne kršite samovoljno učnega programa.«

Odgovorila mu je po domače: »Tovariš nadzornik, res je, kar pravite. Cepljenje sadnih dreves ni v šolskem programu. Toda jaz sem hči kmeta, ki ima sadni vrt. Veselje imam z njim. Cepiti me je naučil oče, ko mi je bilo dvanajst let. Ker žele otroci cepiti sadno drevje, sem namesto športa priredila cepljenje sadnega drevja.«

Nadzornik, sin profesorja, je zmajeval z glavo in dejal: »Trmasti ste. To vam ne bo koristilo pri napredovanju.«

Milka je od jeze zardela. Obvladala se je in mirno rekla: »Ker sem s kmetov doma, vem, da bo učencem in njihovim staršem in kmetijam bolj potrebno spomladansko cepljenje dreves kakor pa namizni tenis, ki si ga lahko privoščijo mestni šolarji, ki nimajo doma sadnih vrtov. Naša šola je stara 190 let. Nadučitelj Rahtelj je učiteljeval 40 let. Vzgojil je tri rodove in jih učil tudi cepiti. Nadučitelj Jaka Žebre je bil tudi 43 let tukaj. Cepil je, tepel šolarje, in radi so ga imeli. Nadučitelj Ivan Mrcina je učiteljeval 40 let. Tudi on jih je učil cepljenja, pa še zdravil ljudi in vodil pevske zборе. V taki šoli sem

se jaz učila in moj oče, ded in pradedje. Trije nadučitelji so bili skoraj stoletje na tej šoli. Prosim, da to upoštevate. Saj tako in tako mladina zemlji hrbet obrača.«

Nadzornik je molčal, zamrmral je samo to: »Program in predpisi so zaenkrat važnejši kakor vaška tradicija. Socializem zahteva točnost in red.« Podal ji je roko in odšel zamišljen. Vedel je že vnaprej, da bo o učiteljici Milki napisal naslednje besede: Učiteljica Milka je iz vasi in se še ni otresla starih običajev. Ne drži se učnega programa. Hvali nadučitelje, ki so učili na tej šoli pred sto petdesetimi ali sto leti. Bolje bi bilo zanjo, če bi bila sadjarski strokovnjak. Ne da se prepričati, tudi trmasta je.«

Za njo so gledali učitelji in profesorji, direktorji in razni mojstri. Vendar je zaenkrat rada videla le Klančnikovega Matijo, krepkega, zagorelega veselega, a trmastega fanta, ki je vozil z lepimi konji. Kadar mu je govorila o cepljenju in učencih, jo je zavzeto poslušal. Če mu je začela pripovedovati o klasični glasbi — Bachu, Mozartu in Haydnu, bi bil najrajši začel dremati, Matija je bil takrat pri konjih ali na polju. Premišljeval je, koliko bo zaslužil čez zimo, če bo zvozil iz grajskih gozdov do ceste pet sto kubikov hoj in drv. Mislil si je: Milka, pri Klančnikovih ne bo časa misliti na velike skladatelje — glasbenike. Milka, pamet v roke. Vsaj tako je Matija mislil, ali pa jo je sredi vnetega pomenka vprašal, kakš-

no tele bodo prodali. Ob tem vprašanju se je zmedla. Vedela je samo za število govedi v hlevu. Nič drugega.

Ko mu je govorila o astronomiji, jo je mirno vprašal, kdo prižiga zvezde. Upala je, da bo le nekoliko vplivala na razpoloženje svojega fanta, Klančnikovega Matije.

Rajši je imela energičnega očeta kot pretiho in vedno zamišljeno mater. Edino tetam je večkrat rekla, da imajo predolge jezike in to zato, ker so delale, molile in opravljale obenem vaščane in vašcanke. Edino duhovščina je bila izjema.

Kako so bile tete jezne, ko ji je oče kupil klavir. Piha-le so od jeze. »Za te denarje bi lahko sezidal svinjake.«

Teti sta imeli svojo sobico — kamro. Pred večstoletnim očrnelim razpelom je vedno, že desetletja, brlela večna luč. Iz te lučke so se norčevali partizani in belčki, Italijani in Nemci. Neki ostarel partizan, ves bolan in živčen je vzdihnil: »Joj, ljube ženske, koliko bi bilo solate. Tako pa gre v nič.« Razjezile so se. Zapršile so se vanj.

»Dosti vas je, če bi namesto počivanja nabirali žir za olje, bi ga dobili dovolj za solato. Lahko bi nabirali jagode in maline, lovili srnjake in polhe. Dobro bi vam bilo.«

Tudi bele so ozmerjale, da so se brž pobrali.

»Delati bi šli na kmetije.«

Stari Rebrov Peter je samo molčal in gledal. Revolucijo so mirno preživeli. Samo pet govedi, tri prašiče in

enega teleta so jim Italijani pobrali. Ko so se drugi vaščani hvalili, koliko so dali, so Rebrovi in Klančnikovi molčali. Posmehovali so se onim, ki so se najbolj trkali na prsi, pa so dali le košarico ali dve krompirja.

CERKOVNIK MATIJA

V časih smo po vaseh poznali pobožne, do duhovščine in vaščanov spoštljive cerkovnike in cerkvene ključarje. Zvonili so zjutraj, opoldne in zvečer. Zvonili in pritrkavali so ob sobotah popoldne, nedeljah in večjih praznikih. Zvonili so jutranjice, zvonili mrličem — prijateljem in sovražnikom, vaščanom in trgovcem, starim in mladim, bogatim in revnim, delavcem in tesačem, vojakom in lovcem, oglarjem in voznikom. Samo ob smrti samomorilcev je zvon molčal. Sedaj zvoni tudi samomorilcem, kar je tudi prav. Naj zvoni vsem srečnikom in nesrečnikom, navsezadnje smo vsi ljudje! Kdor pa ne želi, da mu poje v slovo in zadnje spremstvo stoletni zvon, pa naj nosači nosijo vence in zastave in govorniki govore zadnje besede.

Ponižni cerkovniki so ob proščenjih in mašah prižigali sveče na oltarjih s kajfežem, pobirali vbogajme v cerkveno puščico, pozvanjali z zvoncem in prenašali debele mašne knjige iz zakristije k oltarju. V mrazu pozimi so pred cerkvijo cepetali z nogami in čakali, da pride ob uri župnik ali kaplan iz trga. Cerkovnik skrbi za vrstni red izkopanih jam za mrliče, vodi brigo za zapuščene na-

grobne spomenike z obledelimi napisi, cerkovniki skrbe, da občina pravočasno kupi krste za osamele samomorilce ali ponesrečence. Skrbe za lopate in krampe, vrvi in sveče, za olje v večni svetilnici, v poletnih dneh odganjajo šolarje, ki mečejo kamenje na visoki cerkveni zvonik, kosijo travo okrog cerkve, tujcem ob obisku hvalijo znamenitosti cerkve in fresk v njej, seveda kolikor to poznajo iz branja ali ustnega izročila. Ob večerih, ko ne morejo spati, poslušajo skovikajoče sove in soviče, spomladi opazujejo gnezda lastovk in vran pod staro cerkveno streho. Take cerkovnike smo poznali pred vojsko, da, pred desetletji. Bili so si podobni kot grošč grošu.

Poznali smo pa tudi enega, ki se je razlikoval po človeški naravi in opravljanju cerkovništva od drugih spoštljivih cerkovnikov. To je bil cerkovnik Matija v podhribski vasi. Bil je bela vrana med takratnimi cerkovniki. V svojem petdesetletnem opravljanju cerkovniške službe je spoznal vso dolgo vrsto župnikov in kaplanov, katerim je stregel. Poznal je njihove vrline, muhe in tako imenovano natančnost. Najbrž je to kritičnost podedoval od energične polpismene matere, ki je vse življenje gledala skozi vsakdanje trdo življenje in dnevno skrb za »solde«. Cerkovniku Matiji je pa v prvi svetovni vojni izpuhtela iz telesa vsa ponižnost in spoštljivost do duhovščine, katero so gojili njegovi dedi in

pradedi, ki so bili tudi cerkovniki. Saj je njegov ded Luka dal cerkvi Svetega Martina dva ara najboljšega spodnjega vrta, ko so leta 1843 razširili Šentmartinsko pokopališče. Njegov ded Luka je ob svojem darilu ponižno dejal trškemu župniku: »Darujem, da se ne bi preveč vicala duše mojih prednikov za sto let nazaj in za sto let naprej.«

»Tak cerkovnik kot ste vi, Luka, bi res morali biti vsi,« je vzkliknil župnik in ga pokrižal.

Vse to je vedel cerkovnik Matija o svojem preponižnem dedu Luki. Vedel je tudi to, da so vaščani — prekucahi — kmetje leta 1848 ob zemljiški odvezi nagnali njegovega deda Luko, da je ob odvezi grajske tlake zvonil tri dni in tri noči.

»Luka, Luka, če si podaril lep kos vrta namesto bogatejšega kmeta na Vidmu, še nam, ki smo odpravili tlako, zvoni in pritrkavaj zastonj,« so mu govorili.

»Luka, Luka, bog naj ti da miren počitek, v vojski nisi bil kot jaz, nisi gledal krvavih ran, kletev, grmenja topov in škripanja z zobmi. Devetdeset let si v miru živel, delal keblince in čebrice, kadi in ribežne za zelje. Zvonil si sedemdeset let, poznal nisi ne sodnije ne žandarmerije, duhovščino in grajske si spoštoval. Edino branje so ti bile sosedove Rokodelske novice. Mirno si živel v strahu božjem in tudi tak umrl.« Tako je cerkovnik Matija

leta 1918 govoril na šentmartinskem pokopališču ob dedovem grobu.

Z vojske se je cerkovnik Matija pripeljal z imenitnimi vprežnimi konji, še prej pa je z brati pri Ajdovščini pometal iz kočije štiri generale. Ker so se šli domači fantje boljševice, jih je Matija vozil po dolini z generalskimi konji. Pokal je z bičem, kadil viržinko in vriskal, ko so se peljali mimo farovža v trgu. Župnik Janez Ribniški je pisano gledal in dejal kaplanu Francetu:

»Ta Matija se je pa strašno pokvaril v vojski. Cerkovnik je, pa vozi prekucuhe, da ga le ni sram.« Prekrižal se je.

Ko so oblastniki po treh tednih razorožili rdečkarje, je prišel župnik maševat za mir v podružnično cerkev, k Svetemu Martinu. Po končani maši je v zakristiji osorno vprašal Matijo:

»Poslušajte, kaj se vi, Matija, ne zavedate, da ste cerkovnik, a? Vozili ste tiste rdeče prekucuhe, pa še vriskali ste, ko ste se peljali mimo župnišča. Vsi drugi cerkovniki so bili doma in molili, da bi ljubi bog odvrnil od nas ta nevarni rdeči kolobocjon. No, in ljubi bog nas je uslišal.«

Matija je dal kar v zakristiji zalogaj tobaka v usta in mirno odvrnil:

»To vam rečem: vi in vaši cerkovniki v dolini ste bili med vojno doma. Okrog mene so pa krogle in granate

švigale. Vozil sem domače vaščane in s svojimi konji. Naj vas to le nič ne briga.«

»Tudi v farni cerkvi vas zadnje čase ni videti. Vse cerkovnike opazim pri prvi maši v zakristiji. Vi greste pa h Korletu v gostilno, namesto da bi molili, ker ste se srečno vrnili iz vojske.«

»Saj nisem šolarček, da me boste učili, kdaj naj grem k maši. Tudi v Korletovi gostilni imajo križanega boga v kotu, da veste.«

»Matija, Matija, rečem vam, da se spametujte, ker se sicer lahko zgodi, da vam vaščani vzamejo cerkovništvo in boste ob lep dohodek. Družino imate pa številno. Vaši predniki so bili ponižni cerkovniki, posebno vaš ded Luka. To sem bral v župnijski kroniki.«

»Zbogom, gospod župnik. Grem krmit konje. Štiri leta so mi pridigali oficirji in podoficirji na fronti, zato sem takih pridig sit. Še to vam povem, da moja žena ne bo cerkvenih prtov prala zastonj. To je delala deset let. Vi dobite mašo plačano in tudi vsako molitev.«

Presenečen je župnik gledal za njim. Ko je odhajal v trg, je vzdihoval: Vojska je pokvarila ljudi. To je tudi napisal v župnijsko kroniko.

Ko so vaščani zvedeli, da je župnik grozil Matiji z odvzemom cerkovništva, so se zavzeli, češ: Mi ga plačamo, naj se tega zavedajo. Lužar je pa dejal:

»Možje, ne dajmo se. Če je med vojsko župnik Janez pognal Urhovo posestvo na boben, naj mu ključar Hišnik lepo povedo, da Matija ni farni cerkovnik, temveč naš, podružnični. Mi ga plačujemo. Lepo zvoni, v šoli se je tega naučil.«

Ključar je dvignil glas:

»Matija mora gospoda župnika spoštovati, ne pa mu odgovarjati.«

»Molči, stara kukavica,« se je iz kota zadrhl Matija. »Šolarčke naj zmerja. V gostilni pijem za svoje. Naj vedo, da sem bil v vojski, oni so bili pa doma, dobro jedli in dobro pili.«

»Tako se govori,« so rekli vaščani.

Ostarelega in gospodarskega župnika Janeza Ribniškega je poklical ljubi bog k sebi, da bo v nebesih dobil zaslužen plačilo. Ljudje so mu zamerili samo to, ker je preveč izsekal župnijske gozdove. Vernejši so ga branili. Oni so vendar morali sekati gozdove, ker so imeli siromašne sorodnike, so menili.

Prišel je nov, mlad župnik, rdečeličen, tršat Gorenjec. Bil je vojni kurat. Zavedal se je svoje veljave. Že prvi teden je pogledal vseh dvaindvajset cerkva.

»Hm, popraviti jih bo treba,« je dejal. Elektrificiral je farno cerkev in kar naprej pridigal, naj farani darujejo za cerkve. Po dolini je jahal konja. Ko je maševal v šentmartinski cerkvi, si je ogledal še pokopališče. Cerkovni-

ka Matijo je osorno pogledal, ko je čikal in pljuval pre-denj.

»Matija, te starinske postrani viseče in zapuščene spomenike čimprej pospravite, da ne bodo delali sramote šentmartinskemu pokopališču.«

»Vse bom naredil, gospod fajmošter, toda koliko boste pa plačali, a?«

Župnik Jernej Potokar ga je osuplo pogledal.

»Kaj ste rekli? Saj to je vendar vaša dolžnost.«

»Dobro, pospravil jih bom, pa čeprav vem, da je moja glavna dolžnost zvonjenje in streženje pri tistih mašah.«

»Nič pri ‚tistih‘ mašah,« ga je osorno zavrnil novi župnik. »Reče se pri svetih mašah. Še vojaki na fronti so se izražali bolj dostojno.«

»Tudi jaz sem bil na fronti in vem, da so vojaki bolj kleli kot molili,« ga je zavrnil.

»Ne govorite mi tega, ker sem bil jaz vojni kurat in stotnik. Tudi škapulirje sem delil pobožnim vojakom.«

Matija je zopet ciknil.

»Tega niste videli, kar sem jaz. Ko ste odšli, so škapulirje metali proč. Strah ga je obesil oficirskemu psu. Videl sem vas v Tolminu, ko ste z oficirji jedli pečenko in pili dobro vino. Mi smo pa tiste dni jedli prežganko. Ko bi vi vedeli, kako se mi je zahotelo vina.«

»Bil sem stotnik,« je mračno dejal Janez Potokar.

»Bil sem narodni vojak,« mu je osorno odvrnil Matija.

Slabe volje sta šla vsaksebi. Čez dva dni je Matija dobil Pavelčevega Tonija in Tišlerjevega Jako. Pobrli so po pokopališču stare železne križe, jih znesli na voz in prodali trškemu kovaču Francetu. Pili so, peli in vriskali dva dni in eno noč pri Benčinu, Krajcu in Korletu za prodane osamele križe. Čez teden dni je za to zvedel župnik Jernej Potokar. Prijahal je v podhribsko vas. Iskrega konjiča je privezal kar ob cerkvena vrata.

»Kje je Matija,« je smehljaje se vprašal Matijevo ženo, ki je prala plenice.

»V ogradi, kamen koplje.«

»Pokličite ga.«

»Matija! Matija, pridi dol, gospod te kličejo,« je zaklicala žena Roza.

Matija se je prizibal do šentmartinske cerkve.

»Kaj me motiš,« je spotoma godrnjal.

Župnik Jernej ga je kar pri pokopaliških vratih osorno sprejel.

»Kje so železni križi?«

»Eh no, rekli ste mi, naj jih pospravim in pospravil sem jih. Hm, rekli ste mi naj to staro železno napotje pospravim, pa sem ga. Kaj mislite, da jih bom shranil v svojem skednju? Delal sem dva dni. Kaj pa so tisti dinarji?«

»Denar za prodane križe bi prinesel v župnišče, da bi se porabil za maše ali sveče v cerkvi,« je resno dejal župnik.

»Za svoje delo hočem biti plačan, družino imam.«

»Bolje bi bilo, da ste ostali voznik kakor pa cerkovnik.«

»Hm, če je pa ta služba že v rodu,« mu je oponesel Matija in čiknil na njegove škornje.

»Že, že, Matija, toda vaši predniki so bili bogaboječi in ponižni. To je napisano. Opozorjen sem na to, da veste. O vsem tem bom še govoril s ključarji.«

Razšla sta se, oba slabe volje, predvsem seveda Jernej.

Kadar se je Matiji pri kopanju kamenja obrabil kramp, si je sposodil kramp v mrtvašnici. Ključar Hišnik ga je tožil župniku Jerneju.

»Matija, cerkveno orodje uporabljate, kaj si le mislite? Vas nič duša ne boli?«

»Ja, če me je ključar tožil, kar naj me še toži, saj so krampi kupljeni za občinski denar, ne za cerkvenega. Občino podpiramo pa mi, davkoplačevalci.«

»Kar občina prispeva cerkvi, to je potem cerkveno,« je slovesno odvrnil župnik in si prižgal cigareto. »Ob nedeljah vas ne vidim v žagradu, kakor druge cerkovnike.«

»Ej, v žagradu ne bom gneče delal. Grem k maši, kadar hočem, in stojim, kjer hočem. Sicer pa v vojski sem

bil in zvonil sem in pritrkaval, ko ste vi še v šolo hodili.«

»Posvečen sem in se tako ne govori z menoj. Visoke šole imam,« je osorno vzkliknil župnik.

»Verjamem vam, ali večje šole ni bilo, kot je bila tisto leto tista ušiva in umazana vojska.«

»Koliko odlikovanj ste dobili, Matija?«

»Nobenega, ker bi me kmalu ustrelili, ker sem oklofural in obrcal narednika, ker nam je tobak odžrl,« je mračno dejal Matija in po italijansko zaklel.

»V dolini noben cerkovnik ne kolne.«

»Seveda ne, ker niso nikjer bili,« je jezno odvrnil Matija. »Mislim pa, gospod župnik, da me kot cerkovnika plačajo vaščani. V vojski sem videl več svinjarij kakor pa vi, ki ste se zadaj držali, kot je običajno za vojaške kurate in višje oficirje. Čez teden delam od zore do trde noči. Ob nedeljah, če imam denar, grem v gostilno. Če ga nimam, se uležem pod lipo nad hišo. Pozimi se držim peči. Ne sprašujte me kot šolarčka pri verouku.« Matija je sedel na bližnji grob. »Moram iti, krave moram napojiti.«

»Hm, tak kakor je, Matija ni za cerkovnika. Strašno govori. Bolj vernega in ponižnega naj dobe vaščani.« Župniku Jerneju Potokarju so pred oči prišli vsi tisti bogaboječi, redkobesedni in spoštljivi dolinski cerkovniki.

»Ha, ha, kaj si le misli Jernejček, da bo mene, Matijo, učil kakor šolarčka. To se ne bo zgodilo, dokler živim. V vojski se ni nič naučil.«

Prišla je kriza. Ljudje so varčevali pri vsakem dinarju, tudi pri cerkvenem darovanju in pokopališčih. Vaščani treh, štirih vasi so imeli svoje pokopane na šentmartinskem pokopališču. Običaj je bil, da so vaščani plačali sto dinarjev za prostor, da ni bil prekopan dvajset let in ob njem postavili spomenik. Ženske so vzdihovale zaradi krize, češ da ni denarja in da je taksa za prostor prevelika, gospod župnik pa nič ne popuste. Te besede so govorile cerkovniku Matiji.

»Jaz bi dal prostor za 50 dinarjev, ker vem, da bom cerkovnik do smrti,« je s posmehom rekel Matija ženskam, ki so se spogledale.

»Glej ga no, Matija že bolj razume pomanjkanje denarja, kakor gospod župnik.«

»Seveda, samo župniku ni treba tega na nos nesti,« je dejal Matija in čiknil ženski na šolence. Ženska je odskočila in si brisala šolence v travi.

»Poglejte ženske, pol pokopališča je moj ded Luka daroval zastonj pred sto leti, ko so ga širili.«

V tednu dni je prodal po 50 din petnajst prostorov. Seveda so jih kupovale ženske in ne moški. Navada je pa taka, če tri ženske kaj vedo, vedo vse in vsi ljudje. Kmalu je zvedel župnik Jernej, da cerkovnik Matija prodaja

prostore ženskam na pokopališču po 50 din, in to za dvajset let.

»Kako si le upa to delati?« je govoril razburjeno ključarju Hišniku. »Saj ni za cerkovnika, on je vendar anarhist. Vaščani naj ga čimprej odstranijo, dokler ne pohujša še drugih.«

Prisopihal je v hribsko vas. Čakal je Matijo kar pri cerkvenih vratih. Čakal ga je kar pol ure, ker se je krava telila. Hčerki je naročil, naj ga župnik počakajo, dokler se krava ne oteli. Ko je krava srečno povrgla, je Matija prišel k župniku in ga vprašal:

»No, kaj vas je prineslo?«

»Matija,« je začel župnik z osornim glasom, »to ne gre več naprej. Vi ste prodajali na pokopališču prostore po 50 dinarjev. Dobro veste, da imajo to pristojnost le župnišča, od njega dni. Lahko vas predam sodišču. Kaznovani boste.« Od razburjenosti si je župnik Jernej brisal široki rdeči obraz.

»Hm, tudno, cenejše sem bil kot vi. Prostor, ki sem jih prodal, so bili vendar last mojega deda Luke, ki jih je v svoji nevednosti podaril bogati cerkvi. Zakaj jih pa sosed ni, ki je bil bogatejši? To razmislite! Kaj bi se vsajali.«

»Rečem vam, Matija, da so to moje reči in ne vaše. Lahko vas izročim sodišču, OdgoVarjali boste za to. Kot župnik zahtevam red na pokopališčih.«

»Ded Luka ni vedel, zakaj je del lepega vrta daroval šentmartinski cerkvi. Svoje sem dajal v najem.« Matija je še in še govoril. Bil je jezen na vse. Ustrežeš ženskam, pa imaš prepir po neumnosti.

»Rečem vam, Matija, dokler ste vi cerkovnik, imate na skrbi zvonjenje, kopanje jam, ministriranje pri mašah, skrb, da je pripravljeno vse orodje za oskrbo pokopališča, to je vse. To vam rečem jaz, vas župnik. Gospodar sem nad dušami, cerkvami, zvonovi in pokopališči v tej dolini. Pravzaprav bi vas morali vaščani podhribske vasi odstraniti že davno. Ker so trmasti in drže z vami, ga še lomite. Vi ste taki, da bi, če bi se dalo, prodali še kak zvon ali pa kip Svetega Martina na konju. Zadnjič mi je oni liberalec France rekel, da ste za liter vina pol ure potrkavali. Sram vas bodi, da potrkavate liberalcu. To se bo nehalo.«

Župnik je močno povlekel dolgo viržinko.

»Ne bodite no taki, gospod župnik. Potrkavam starim in mladim, klerikalcem in liberalcem, vernim in brezvernim kmetom in delavcem, lovcem in gozdarjem, vsem pritrkavam in tudi bom, ker si nobeden ne maši ušes ob pritrkavanju. Leta 1900 sem opravil tečaj za zvonjenje. Vi, gospod župnik, ga najbrž nimate, a?«

Matija je čiknil in grdo gledal. Dobro je mislil o svojem delu. Zamišljena sta se razšla.

Prišla je sončna jesen in obiranje zapoznelih jabolk in hrušk, mesec pripravljavanja in vožnje drv iz gozda, mesec stelje in priprav na zimo. Ljudje na vasi in po trgu so govorili o dogodkih v Španiji. Nekateri so bili za generala Franca in stari red. Rdeči so se pa navduševali za republikansko, demokratsko Španijo. Ljudje so se razdelili v dva tabora. O tem, kdo ima prav, so diskutirali na žagah in v obrtnih delavnicah, kmetje na poljih, v gozdovih in na cestah, v cerkev grede ali iz nje, sosedge ob obiskih, študentje na počitnicah, zaskrbljeni varuhi deželanov, resni žandarji, šaljivi Ivek s piščalko, lovci in gostilničarji, cestarji in gozdarji, duhovščina in učiteljstvo, berači in popotujoči cigani, pastirji in čredniki na paši, vaške jezljive tercijalke, pivci in pijanci, skopuhi in zapravljaljivci. Ves ta dolinski svet se je tiste čase bolj brigal za španske zadeve kakor pa za svoje dnevne resne zadeve.

Vse je pa kot blisk iz oblakov zadela novica, da bodo zadnje dneve oktobra občinske volitve. Občinske volitve, ki naj prinesejo zmago stranki, ki je vladajoča v deželi in ki vlada v korist in blaginjo ljudi v dolini že štirideset let. Župnik Jernej Potokar se je zresnil še bolj kot ponavadi.

»Zmagali bomo, če bomo le skupaj držali,« je rekel svojim in tudi pri nedeljski pridigi, ko je po težkem te-

denskem delu polovica možakarjev dremala v cerkvi, stoje ali v plačanih stoli.

Župnik Jernej je vse dneve in še ob večerih jahal konja. Obiskoval je ključarje in cerkovnike ter druge važne in veljavne tržane in vaščane. Namenil se je obiskati tudi cerkovnika Matijo. S sinovi se ne razume, v gostilne hodi. Jezik ima. Če še njega pridobim, bo deset volivcev potegnilo za menoj.

Župnik Jernej premišlja, koga vse bo vpregel, da bo zmaga sijajna, odločilna. Liberalci so osovraženi, nesposobni. Nihče jih noče. Delavski marksisti so mladi, neznan. Stari so opešali in so strahopetni. Naši možje so kot treba! Jernej, dal boš tem cepcem po butici. Čas imaš in konja jahaš po slabih občinskih cestah in vaških poteh. Konj je isker, spočit. Zaveda se, da nosi skrbnega in pomembnega gospodarja.

Bil je sončen oktobrski dan. Cerkovnik Matija se je vrnil iz gozda. Kot vesten polhar je ujel 40 polhov, starih in debelih, vmes tudi nekaj mladičev. Računa, koliko kožic bo in koliko denarja bo dobil zanje. Še bi lovil kak dan, toda zmanjkalo mu je čik tobaka. Ogleduje polje, pastirje in vrane, ki letajo nizko, zazira se v bukov gozdove, ki žare v jesenskem dozorevanju listja. Šestdeset let imam, koliko let bom še obiskoval te gozdove, dupla, polhe? Še bi jih rad obiskoval. Drugi naj se ukvarjajo s tisto visoko politiko, jaz bom pa zvonil, kopal

jame, če mi bodo dobro plačali in ob večerih bom zahajal v vaško gostilno.

Na dvorišču ga je čakal župnik Jernej. Z ženo Rozo se je pogovarjal o vojnih zadevah. Konja je privezal k cimbari in mu dal jesti ogradno seno.

»No, Matija, je bil lov obilen?« Župnik Jernej se je odobrovoljil. Začudil se je obilici polhov.

»Hm, to se bo jedlo in denarja bo tudi,« je važno dejal Matija. »Vraga, še bi lovil, toda zmanjkalo mi je tobaka. Brez tobaka pa nikamor.«

»Ej no, saj tobak menda ni vse,« je rahlo dejal župnik in se zazrl v kosmati obraz svojega neljubeznivega cerkovnika.

»Rečem vam, da brez tobaka ne bi hotel iti niti v nebesa,« je zamrmral Matija. Žena ga je osorno pogledala, kot bi hotela reči: bodi no, Matija, kaj vendar mešaš nebesa, kjer bo nekoč rajsko veselje, s smrdljivim tobakom.

»Roza, tobaka! Prej se ne pogovarjam,« je zarentačil Matija in ji dal vrečo polhov. »Odrli jih bom zvečer, ko se bom načikal.«

Res je Roza stekla in mu prinesla zavoj tobaka. »Jedel bi prej,« mu je rahlo oponesla.

»Najprej se bom načikal, jed lahko počaka,« je mrko dejal in se zazrl v zvonik, kjer so krakale stare vrane.

Iz župnika Jerneja je kar bruhnilo.

»Matija, resne stvari se pripravljajo. Občinske volitve bodo, važnejše kakor so bile prejšnje čase. Mi« — besedo ,mi' je poudaril — »bi potrebovali, da nas vsi podprejo, da zmagamo nad zoprnimi liberalci. Delavske vrste si tako ne bodo nič upale. Vsi cerkovniki so že naši«. Pri tem je župnik Jernej malce pomolčal in bistro pogledal Matijo. »Gre za to,« je nadaljeval, »da ne bi zmagali liberalci. Če oni zmagajo, lahko nagovorijo vaščane, da vam vzamejo cerkovništvo. Še davke bi večje naložili. Mi dobro poznamo te trške neznačajneže. Vas pozna precej ljudi in če bi vi prave volili, bi tudi nekaj prispevali k naši zmagi. To sem vam hotel povedati.« Umolknil je.

Matija je slastno čikal in poslušal župnika Jerneja. Ko je ta končal, je dejal:

»Mene te volitve toliko skrbe kot lanski aprilski sneg. Takoj jutri grem zopet na polhe. Čez dan napravljam drva, ponoči ogledujem polšje pasti. Spim prav malo. Zima se bliža, drv in nastilje je treba. Umrl pa tako ni že tri mesece nobeden, da bi kopal jame in zvonil. Ej, cerkovniška obrt ne nese.« Čiknil je in nadaljeval. »Deset jih je pri hiši. Starejša dva že nekaj zaslužita in varčna sta tudi. Poglejte, pa imamo samo kajžo in živi, kot se gre! Vi ste pa sami in tista stara naglušna kuharica, pa vaš hlapec Bolte. V hlevu imate dvanajst govedi in lepega konja. Ljudje vam plačujejo za maše in še za molitve

dobite denar. Naša stara moli vsak večer celo uro in še več, pa nič ne dobi za to. Ej gospod, če bi jaz imel farovski grunt, to bi se živelo! Zato se vi lahko greste politiko. Moja politika je, da bi toliko zaslužil in pridelal, da bi se živelo tudi takrat, ko sneg zapade in zavija kraška burja okrog oglov. Vi imate pol ure mašo, potem pa ste ves dan doma na toplem, pišete in knjige berete. Kamor greste, zmerom ste na toplem. Jaz pa moram delati tudi pozirmi in to v najhujšem mrazu, metežu, burji, poledici. V velikem snegu moram spravljati hlode, sekati bukve in sneg se mi osiplje za vrat. Tudi če doma kamen kopljem, moram prej sneg do čistega skidati, nato pa s krampom kopati ledeno kamenje. Ob nedeljah, ko je edini počitek, berem v zapečku. Kaj hočem, pozimi se premalo zasluži, da bi vriskal pri Korletu ali Benčinu. Taka je ta zadeva. Bil sem močan pristaš vaše stranke, ali v vojski, na Soči, so se mi odprle oči. Potem sem nekaj let volil tiste liberalce, ki vidijo samo sebe. Pustim stranke pri miru, stranke naj pa mene. Župan ne bom nikoli, poslanec tudi ne, kot vi, ki ste visoki banski svetnik. Za volitve se lahko brigajo le tisti, ki imajo interese. Jaz nič več ne verjamem. To je vse.«

Matija je dal nov zalogaj tobaka v usta. »Res, nekaj je resnice na tem, kar ste rekli,« ga je miril župnik Jernej. »Generali in ministri so vam zapravili dobro staro Avstrijo. Naši se sedaj v parlamentu borijo za slovensko

avtonomijo. Če dobimo avtonomijo, bodo za slovenski narod nastopili zlati časi. Sami bomo odločali o svojem gospodarstvu, politiki, denarju in o takih zadevah, da se bo ljudem dobro godilo. Za to se poteguje naša stranka. Rečem vam, da liberalci na občini ne bodo popravili občinskih cest in mostov. Za melioracije se ne brigajo, brigajo se le za svoje trgovine, gostilne in lesno trgovino. Mi bomo pa na Slovenskem tako uredili, da se bo že čez leto dni tudi kajžarjem dobro godilo. Tudi oni rdeči, bog z njimi, obljublajo raj na zemlji. V Rusiji so uničili kmete in vero preganjajo. Če bi kdaj rdeči zmagali na Slovenskem, bi vam vzeli cerkovniško službo. Zvonove bi pretopili, iz njih pa naredili traktorje. V naših posvečenih cerkvah bi redili ovce, zajce in prašičke. Vas, Matija, bi dali za ovčjega pastirja. Molčati bi morali in še čik tobaka vam ne bi dali toliko, kolikor bi ga potrebovali. Zato pa duhovščina moli po cerkvah, »da rešenik reši Rusijo in ves ljubi katoliški svet pred rdečo nevarnostjo«. To sem vam bil dolžan povedati, Matija. Pogledajte, tisto leto, ko ste tiste križe prodali, vas nisem predal sodišču, odpustil sem vam, ker vem, da imate družino. Ko ste prodajali prostore, kar je greh, proticerkveno in protizakonito, sem vam tudi odpustil, čeprav ste mi naredili največ brige in skrbi v dolini. Zaradi vsega tega bi želel, da oddaste svoj glas zadnjo nedeljo v oktobru za našo stranko in za obče spoštovanega župana Korena.

Po končani zmagi bom povabil v župnišče vse cerkovnike. Pogostil bom iz svojega in tudi vina se bo dobilo in viržinke povrhu. Matija, Matija, premislite vse to in še svoje sinove nagovorite.«

Zajahal je iskrega konja in odjahal naprej po vasi, da se pogovori s svojimi somišljeniki.

»So ti lepe reči povedali gospod?« ga je vprašala žena in mu prinesla na dvorišče kos kruha in kos domačega sira. »Kuhano še ni, boš še malo počakal.«

»Eh, glavno je tobak. Ha, ha, kaj si nekaj misli tale Jernejček, da mi govori take pravljice. Raj obljublja. Videl bom nebesa, ko bo konj odprl gobec. Kdo bo meni vzel to revno cerkovništvo? Nihče! Za tako revne in ušive službe se nihče ne poteguje. Pozabil sem mu reči, da menda v državi, kjer so pregnali bogataše, ljudje niso lačni. Nič ni hotel slišati, ko sem mu omenil njegovo lepo posestvo in dvanajst govedi. Lahko je njemu, velik je in bogat. Polhe bom lovil in drva delal. Taki, kakor je Hišnik, taki naj verjamejo.« Ciknil je in odšel odirat polhe.

»Lepe polhe si ujel,« je vzkliknila žena. Belolase hčerke so skakale okrog polhov in mlaskale z jeziki ob mislih na dobro jed. Žena mu je najprej povedala vse dolinske novice.

»Oče so zopet nesli v hranilnico lepe solde. To so mi povedali v trgu. Za starost varčujem, so rekli. Reci no Matiji, naj tudi on varčuje, so rekli oče.«

Matija je jezo pogledal in čiknil v kot v lesen pljuvalnik.

»Lahko tvojemu očetu. Daleč naokrog ni drugega obrtnika. Takih kot sem jaz, pa je v vsaki vasi cela »rajda«. Kaj bo varčeval za starost? Osemdeset jih že ima. Hm, kaj bo večno živel? Svojih sorodnikov pa ne vidi, da bi jim kaj dal.«

»Oče so varčni, vse življenje varčujejo. Sezidali so si hišico in njive imajo. Varčevali so in imajo.«

Ko se je vrnil sin iz tovarne mu je dejal:

»Da vas ne bi župnik premotil. Mi bomo ustanovili za občinske volitve svojo stranko, ali kakor se temu reče — listo. Glejte, da boste dali svoj glas za nas.«

Matija, ki je odrl zadnjega polha, je prisluhnil sinu.

»Naša stranka bo gledala, da ne bodo delavci brez dela. Popravljali bi ceste in mostove. Očistili bi Golobino, da bi voda odtekala, skrbeli za dvig živinoreje. Počasi bi po vseh vaseh napeljali elektriko. Na seje bi hodili ob nedeljah, brezplačno. Skušali bi urediti, da bi občina skrbela za pokopališča in pobirala tudi dohodke, da ne bi bila dva gospodarja, kot sta sedaj. Tako ima občina samo stroške, župnišče pa pobira denar. Če dobimo

občino v svoje roke, bomo drugače delali.« Sin je ves razgret končal pripoved.

»Ne bo nič. Zmagali bodo oni, klerikalci, ker so vlada-ti že vajeni. Imajo denar in oblast. Jernej bo vsak dan jahal po vaseh. Čas ima in tudi njegova beseda nekaj zaleže. V tiste vaše in fabriške brkljarije se pa ne bom vtikal, ker nobenemu prav nič ne verjamem. Polhe bom lovil in drva napravljal.«

Matija je čiknil, pogledal postrani navdušenega sina in dejal:

»Župnik Jernej je rekel, da ne boste nikdar zmagali. Če bi pa zmagali, bi mi vzeli to beraško cerkovništvo. Pretopili bi zvonove.«

»Oče, ne verjemite jim. To so si izmislili v njihovem taboru, da bi lažje dobili pod svoj vpliv in oblast naivne in ponižne vaščane,« je dejal sin in vzel v roke zadnjo številko delavske revije ‚Svoboda‘. »Le kdaj bodo prenehali s pravljičami o rdečem bavbavu«.

Matija je vzel mehur iz žepa in si dal v usta čik. »Ka-kor sem rekel, nobenemu nič ne verjamem. Vsaka stran-ka obljublja. Za cerkovniško službo ne bom dobil dinar-ja več. Za hoje, ki jih bom sekal za Korleta ali za gra-ščino, prav tako ne, tudi cene gramoza ne bodo zvišali. Moka v trgovini se ne bo pocenila. Zato naj me občin-ske volitve v uh pišejo.«

Sin je odšel med ljudi agitirat, žena Roza pa je postavila pred Matijo skledico okisanega fižola in češpljeve kaše.

»Če ne bi ono leto prodal konj, bi sin lahko vozaril, tako pa mora delati v tovarni. Saj veš, da samo tista hiša nekaj velja, kjer imajo konje ali par močnih volov. Kajžarji s kravami niso bili še nikoli cenjeni.«

Ob besedah »krave in konji« se je Matija razjezil.

»Pusti to. Povedal sem ti že takrat, da so konji odšli tako, kot so prišli. Kar je, je.«

A nehote je obudil v spominu, kako je bilo, ko je pripeljal domov generalske konje. Vojaški voz je naložil z rižem, makaroni, odejami in čevlji. Vedel je, da domači žive v stiski in da je otrok polna hiša. Več kot tri tedne je vozil rdeče revolucionarje po dolini. Nazadnje ni bilo nič od tiste dolinske revolucije. Prišlo je vojaštvo in žandarji.

»Mir nam je dal ljubi bog,« so govorili mirni katoličani. »Kaj si le mislijo tisti razuzdani fantje, ki so se vrnili s fronte in bi radi vse ustražovali. Kaj jim ni bilo že dovolj vojske? Orožje naj bi oddali, kamor je treba in delali na zemlji, kakor so delali pred vojno.«

Tudi vaški magnati so se oddahnili. »Ej, mislili ste, da nas boste olajšali za naše imetje, katerega so nam očetje s trudom pridobili. Vsak cepec bi rad jemal. Delajte, pa si boste z delom pridobili, kar želite.«

Matija je v tistih letih kar gorel od veselja, da bi si razdelili graščino. Petnajst hektarjev gozda so mu obljubili vodilni rdeči revolucionarji. Iz vsega tega ni bilo nič. Nekateri so se mu posmehovali in mu govorili:

»Matija, si mislil, da boš dobil toliko hoj, da boš samo svoje sekal, vozil in prodajal? Če boš hotel jesti ti in tvoja družina in če boš hotel kaditi viržinke, boš moral kot delavec sekati grajske hoje. Nič drugače ne bo.«

Od jeze, ker je vse propadlo, je Matija navozil s konji za dve leti drv iz gozda, pa pooral v jeseni in pred zimo vse njive in še neke ledine. Nato je konje prodal, denar pa v veseli družbi prijateljev zapravil. Čez štirinajst dni se je vrnil domov suh kot poper. Stopil je čez hišni prag z viržinko v ustih.

»Koliko si dobil za konje? Kje je denar?« ga je vprašala žena in ga očitajoče pogledala. »Štirinajst dni te ni bilo.«

»Ostalo je še denarja za enega teleta. Kupi vile in črno žametno obleko. Rečem ti, kakor so konji prišli k hiši, tako so tudi odšli. Zapili smo jih. Konje je kupila graščina, mi pa bomo ostali kar pri domačih kravah sivkah.«

Ko sta s sinom Matejem sekala hoje v Leskovi dolini, je šel sin po opravku v lepo nadgozdarjevo hišo. V okusni sobi je na steni visela slika dveh lepih konjskih glav. Nadgozdar mu je dejal:

»Poglej, te konje sem v letu devetnajst kupil od tvojega očeta. Bili so najlepši od Prezida do Logatca. Da, da, graščina mora imeti najlepše in najboljše konje. Še princ jih je pohvalil, ko je bil na srnjaku.«

Ko se je sin vračal iz nadgozdarjeve hiše, je bil jezen na očeta. Tako lepe konje je prodal! Vozil bi, ne pa se vsak dan sklanjal k zemlji z žago.

»Jutri ne boš šel v gozd. Popoldne bo pogreb. V vasi Podlesek je umrla Trudnova Marjeta,« mu je dejala Roza.

»Oho, tista, ki je pred desetimi leti pokopala svojega moža.«

»Tista, prav tista, ki so jo ono leto pahnili v jamo,« je dejala žena Roza.

Vsa dolina je vedela, da se je Trudnov Tine nesrečno poročil. Dobil je ženo, ki mu je primožila del gozda in kravo s teletom. Toda imela je hud jezik. Za vsako malenkost je zmerjala moža. Kričala je tako glasno, da jo je slišala polovica vasi. Teslo, klada, cepec, osel, štor, to so bili še mili izrazi. Tine ji je od začetka še odgovarjal, ko je pa videl, da nič ne zaleže, je molčal. Otrok nista imela. Ljudje so govorili, da ljubi bog ne da otrok hudobni ženski in da jo je kaznoval za njeno jezikanje. Ko je šla v cerkev je jezicala in v nič devala svojega moža. Ko se je vračala, ga je zopet devala v nič. Ko je njen mož umrl

za prehladom, je začela šele na šentmartinskem pokopališču tuliti:

»Tine, ljubi Tine, kako bom živela brez tebe. Tine, moj edini up in nada, Tine, kar skočila bom v jamo za teboj.«

Ljudje so se spogledovali med seboj. Matija je v roki držal kadilnico. Predtem se je napil domačega žganja. Smešno se mu je zdelo, da Trudnovka tako joka za možem Tinetom, ki ga je dvajset let devala v nič. Matija je bil že od nekdaj Tinetov prijatelj. Tine mu je zaupal, kakšno vražjo ženo ima, da ga zmerja, ponoči pa še bolj glasno smrči. Nekaj časa je poslušal tuljenje Trudnove Marjete, nato se je razjezil in rekel:

»No, vrag, pojdi za njim, da ga boš še na onem svetu v nič devala.« Pahnili jo je v jamo. Ljudje so se zgražali in smejali. Ona pa je vreščala in kričala.

»Uničil bi me rad!«

Ljudje so jo vlekli iz jame. Otepala si je zemljo in zažugala Matiji:

»Le počakaj, kadar bom jaz umrla, te bom hodila strašiti! Boš že videl!« Potem ni več tulila, samo molčala je.

Ljudje po dolini so o tem še dolgo govorili. Tako je Matija namesto moža kaznoval hudičevo žensko. In tebo jutri zvonil in vihtel nad jamo kadilnico. Ampak

molil Matija ne bo za žensko, ki je na oni svet spravila svojega moža!

Drugi dan je bila nevihta in vsi pogrebci so bili premočeni.

»Bog oče se je spomnil Marjete, zato je poslal hudo nevihto,« je Matija dejal kaplanu.

Kaplan pa mu je odgovoril, da so ga vsi slišali:

»Umrla je ponižna, bogaboječa in globoko verna ženska. Bog ji daj miren počitek.«

»Petindvajset let ni dala miru svojemu možu,« je vzkliknil Matija in posmehljivo pogledal mladega kaplana, ki je bil komaj pet mesecev v dolini. Za Trudnovo Marjeto ni bilo ne solz in ne jokanja. »Še na onem svetu, če kje je, in če se bosta s Tinetom srečala, bo kričala nanj. Seveda, če bo sveti Peter dopustil,« je važno dejal Matija svoji ženi in daleč čiknil.

»Bog ji je že odpustil njene grehe.«

Drugi dan je šel Matija zopet na polhe. Trideset so-majstrinov je nadaljeval. S seboj je vzel hleb kruha, kolaček domačega sira in krompir. Zvečer je v dolinici zakuril ogenj in spekel krompir. Poslušal je hrestljenje polhov in njihovo škrebjanje po dolgih vejah. Skovikala je stara sova. Daleč gori v Lomu je hripavo rukal star jelen.

Obiskal ga je polhar Luka, ki je že štirideset let lovil polhe.

»Matija, rečem ti, naj vse tiste volitve in župane vrag vzame. Jernej govori kot raztrgan dohtar. Lahko njemu, zemlje ima več kot deset Luk in Matijev skupaj. Sedi na denarju, sedaj je pa lačen še oblasti.« Tudi polhar Luka je čikal in pljuval v ogenj.

»Naš je ves vnet za tiste volitve. Vse noči je na nogah. Polhi so več vredni kot stari župani. Polhi, polhi, to bodo najine volitve.«

Luka je iz žepa privlekel steklenico. »Potegni, Matija, domača je.«

Štiri dni sta lovila. Stari župan je poslal v gozd svojega znanca, da ju pregovori za volitve. Ni mu uspelo, čeprav jima je ponudil po petdeset dinarjev.

»Ej, polhi so več vredni in za petdeset dinarjev se vendar ne bova dala prodati.«

Dva dni po volitvah sta se Luka in Matija vrnila. Nosila sta obilen plen. Matija je ulovil devetdeset lepih polhov, Luka pa sto dvajset.

»Niste nas podprli, pa smo vseeno zmagali brez vas in vam podobnih,« mu je rekel Matijev sin. »Jaz bom odbornik, in to najmlajši odbornik v naši občini. Župnik Jernej Potokar je ves iz sebe. Ni pričakoval naše zmage.«

»Bomo videli, kaj boste naredili.«

Čez nekaj dni je obiskal Matijo župnik Jernej. »Matija, Matija, če bi samo osemintrideset takih mož, kot ste vi, prišlo na volišče, pa bi bila zmaga naša. Polhi in drva

so vam bili več kot volitve. Matija, Matija, mi smo zaenkrat propadli ali prišel bo dan naše zmage, boste videli. Mene pa prav nič ne veseli, da bi še ostal med ljudmi, katerim sem naredil toliko dobrega.«

»Od volitev nisem imel nikoli nič in tudi sedaj ne bom imel nič, ko je sin odbornik,« je dejal Matija.

»Nisem vedel, da je vaš sin tako zagrizen rdečkar.«

»Polnoleten je in me ne briga, kakšen je.«

»Oj, še bo hudo, Matija, še bo hudo,« je dejal odhajajoči Jernej.

Čez nekaj mesecev je odšel v drugo faro, kjer so bili bolj spoštljivi do njega. Dvanajst let je vladal občini, stranki in vernikom. Dvanajst let je v nič deval liberalce, socialiste, marksiste in anarhiste. Cerkovniku Matiji pa le ni mogel vzeti cerkovniške obrti. Duh časa je tega mogočnega gospoda prerastel. Odšel je, užaljen na vse farane in občane. V znak užaljenosti je pljuval, ko je zadnjič jahal konja po dolini.

Novi socialistični občinski oblastniki so pri miru pustili Matijo in njegovo cerkovništvo. Tudi novi župnik ga je pustil pri miru, kar je bilo lepo in prav. Kakor je prejšnja leta včasih godrnjal, da kako zimo ni hotel od devetdesetletnikov nihče umreti, ker se jim je po Matijevem duša posušila, se je nenadoma vse obrnilo. Kakšen dan je imel kar preveč jam za skopati. Še pomočnika si je dobil v starem gozdarju Strletu.

Prišla je vojna, Italijani. Vasi so obiskovali partizani, kar italijanskemu vojaškemu vodstvu ni šlo v račun. Ljudje na vasi so molčali in mislili na svoje fante in može, ki so napolnili notranjske gozdove. Nastopilo je poletje. Letina je bila bogata. Žetev je bila v deželi, ko so se rimski oblastniki črnih srajc namenili, da je treba iztrebiti vse gozdove, vasi in mesta vseh onih, ki so se šli partizane in Slovence. Po zraku so brnela letala, po cestah so bobneli tanki in kamioni. Vasi so gorele. Vaščane so vozili v internacijo in na streljanje. Matiji so osorno rekli:

»Deset jih leži gori na hribčku. Prepelji jih na šentmartinsko pokopališče. Svojo obrt znaš.«

Matija je čiknil, napregel krave in vozil postreljene vaščane in občane na pokopališče. Kopal je jame za znane in neznane mlade ljudi. Računati ni hotel, zato so mu svojci nesrečno ustreljenih nosili žganje, da je lažje kopal. Nekaj časa je štel ustreljene moške, jame in sveže grobove. Tudi ženske so bile vmes.

Hudo streljanje je ponehalo. Oficirji črnih srajc so govorili, da so očistili gozdove. Seveda so se zmotili. V gozdovih so se spopadali Italijani s partizani. Dobili so zaveznike, belčke ali vaške stražarje, kot so jim rekli.

»Ne boste imeli sreče, ker nosite tuje dolge puške,« jim je dejal Matija, ko je vozil krompir z njiv.

»Molči, stari. Te puške bodo upihnale tudi tvoje sinove, če jih kje srečamo.«

»Polnoletni so. Sami so si izbrali svojo stranko in svojo vojsko.«

Jesenskega popoldneva je cepil drva na dvorišču. Mimo je vodil Ljubljančan, študent K. F. oddelek belih.

»Hej, stari, kje imaš sinove?«

»Ne vem,« je odvrnil Matija in držal sekiro v roki, sekiro, nabrušeno na obe strani.

»Ustrelili bi starega,« je dejal neki jezični domači belček.

»Molči, ti krota umazana,« je zavpil Matija, »v zadnji vojski sem na Soči in Piavi streljal italijanske vojake. Kdor se me dotakne, mu bom razbil glavo.«

»Ampak še prej bomo poiskali tvoje sinove in skupaj boste gagnili tukaj ob cerkvenem zidu, da veš, stari cepec.«

»Če so moji sinovi taki cucki, da bi se dali kar žive ujeti, jih kar ustrelite,« jim je odvrnil Matija in naprej cepil drva.

»Jaz bi ga kar ustrelil,« je dodal suhec, ki Matije videti ni mogel.

»A tako, ti bi streljal starega sivega človeka. Dvajset vas je proti enemu. Streljal bi. Iščite one v gozdu, kaj se vsajate nad menoj,« je zavpil Matija.

»Obesimo ga,« je grozeče dejal suhec. »Obesimo ga na hruško za skednjem.«

»Zaenkrat ne,« je dejal F. K. »Drugič ga bomo ustrelili. Visel bo skupaj s svojimi pasjimi sinovi.«

»Seveda, če bo ljubi bog uslišal vašo željo. Ljubi bog ima dolgo roko, so rekli včasih modri ljudje.«

»Ne boš se ti, stari, norčeval iz nas in ljubega boga, ker smo Kristusovi vojščaki, ki uničujemo partizansko rdečo golazen.« Pred odhodom je zelen od jeze, zažugal Matiji: »Pasji starec, kar pripravi se. Na Martinovo ne boš več govoril. Kar pripravi se in spokori.«

Drugi dan so njegovi sinovi že zvedeli, kako so mu grozili.

»Če ga dobimo, bo visel,« je dejal Matijev sin. »Ali bo pa v postojanki živ zgorel,« je dodal četni komandir. (To se je tudi zgodilo v Grahovem 23. XI. 1943. leta).

Tudi Matiji so se iztekle ure. Zvonil je bolj na kratko. Pritrkaval je le ob sobotah in samo pet minut. Iz cerkvenih lin je opazoval žalujoče v črno oblečene ženske, ki so hodile v trg mimo Šentmartina. Ko je odzvonil, se je skozi lino oziral v mogočne gozdove, kjer je vsak dan grmelo.

»Ko bo konec vojne in bo prišla zmaga v deželo, bom zvonil in pritrkaval dva dni in eno noč, kakor ded Luka leta osemindesetega,« je sam sebi govoril in poslušal drdranje oddaljenih mitraljezov in treskanje bomb.

Vsak dan so ga obiskali Italijani in beli. Hoteli so zvedeti, kje so sinovi. Zmigoval je z rameni.

»Predno bo košnja, boš ustreljen ali boš visel,« mu je ob neki preiskavi dejal belogardistični oficir in tolkel s pištolo ob staro javorjevo mizo.

Matija mu je drzno odvrnil:

»Tudi to se lahko zgodi. Vi pa tudi nič ne veste, kako bo z vami do konca vojne.«

»Molči, stari gobec, zmagali bomo mi, ker smo Kristusovi vojščaki. Bog, papež in škof pa komunistov ne marajo, ker so seme antikristovo. Moli stari, ker boš visel.«

»Star sem in lahko kričite name. Da veste, leta 1917 sem pri Cerknici skoraj ubil madžarskega majorja, ker je tepel naše vojake.« Pokazal je bajonet. »Preden bom obešen, bo še ta bajonet rdeč od tistega, ki mi bo delal silo.«

Vljuden belček je potegnil besnega oficirja vstran. Ko so odšli je dejal oficirju:

»Pustimo starega. On in njegovi bratje so bili pred prvo svetovno vojno najhujši pretepači v dolini.«

Kadar je šel oddelek belih mimo njegove hiše, je Matija rekel svojemu dvanajstletnemu vnuku:

»Ivan, pojdi in preštej tiste durake.« Ko se je vnuk vrnil, mu je povedal, da je šlo proti Danam petintrideset vojakov. Pojejo in vriskajo.

»Sedaj pa pojdi v trg k pekovi materi in reci: ‚Oče so rekli petintrideset lir.‘ Samo to reci in se hitro vrni domov.«

Tako je Matija pritegnil dvanajstletnega vnuka, da je štel bele in Italijane, obenem pa je bil za vaškega obveščevalca.

Vaški trgovec mu je dal dve vreči ržene moke in vrečo riža, da jih prepelje do gozda.

»Deset sem jih že vprašal, pa si ne upajo,« je zamišljeno dejal trgovec.

»To bo lahko. Na hlod naj se dajo deske. Na dno vreče, nanje slama, na slamo pa gnoj — hlevski, in noben vrag se ne bo voza dotaknil. Prav na vrhu pa še gnoj stranišnik, da bo smrdelo vso pot.«

Tako se je tudi zgodilo.

Strašno smrdi, ko vozi Matija gnoj na njive, so dognali beli in Italijani. Ko so beli tri tedne hodili od desete ure zvečer do štirih zjutraj v zasedo za Šentmartinsko obzidje, je Matija s straniščnim gnojem premazal vse obzidje v dolžini petnajstih metrov. Počistil je štiri stranišča vaščanom, ki so mu še plačali za to delo, in kar je važno, tudi molčali. Beli in njihovi prijatelji — italijanski vojaki so kleli Matijo in tiste, ki so to naredili. Toda videli jih niso.

Pomlad je prihajala v notranjsko deželo. Ozeleneli so vrtovi, njive in gozdovi. Matija je obiskal gostilno, katere

gospodar je bil med organizatorji belih, vendar ni Matiji nikdar rekel žal besede. Samo to je rekel:

»Matija, zmaga bo naša. Ti pa nisi nič kriv, če so ti sinovi pri tistih banditih.«

Matija je pil črno vino s starim prijateljem iz prve svetovne vojne. Pila sta in kritizirala vsevprek. V sobo so pogledali beli in Italijani. Matija se ni odkril nobenemu. Ni jih hotel videti. Proti večeru sta s prijateljem ugotovila, da sta popila tri litre dobre črnine. Matija je odšel proti domu. Spotoma je srečal četo belih. Znani oficir se je obrnil k Matiji in vzkliknil:

»Ograde ne boš letos kosil, ker boš prej mrzel, ti in tvoji sinovi.«

Čiknil je in dejal:

»Tam gori se pa hecajo, a?« Pokazal je na Snežniške gozdove in zopet čiknil.

Vrnil se je domov in legel. Omedlevica ga je dajala in v črevesju ga je trgalo kot še nikoli v življenju. Italijanski zdravnik ni hotel priti, češ da se boji zvečer hoditi okrog. Po šestih urah bolečin je umrl. Nekdo je opolnoči zazvonil na štiristoletni zvon. Njemu, zadnjemu cerkovniku . . .

Na mizi italijanskega komandanta je ležala odločba, naj Matijo drugi dan ustrelijo skupaj z ujetim partizanom. Tega veselja niso doživeli in tudi ne preživali. Tisti,

ki so mu večkrat grozili, so odšli za njim, preden se je prevesilo leto 1943.

ORUMENELI LISTI

Največja slast in radost trškega župnika Andreja Strleta je bilo pisanje župnijske kronike. Tega se ni naučil v semenišču, ampak od svojega deda, ki je bil veljaven, delaven kmet in spoštovan občinski odbornik, znan z očetom slovenskih zadrug in sociologom Janezom E. Krekom. Zadnjih nekaj desetletij so imeli župniki v ljubi slovenski deželi v svojem važnem in častitljivem poklicu različna veselja. Nekateri je veselilo, da so imeli polne hleve govedi in čedne konje pa močnega in pridnega hlapca, čeprav jih je škof Anton Jeglič ob obiskih opominjal, naj bodo skromni glede reje krav in volov, telet in konj. Drugi so se posvetili vodenju strank v kraju in so s prižnice sipali ogenj in žveplo na brezverne liberalce in njihov list ter na uboge socialiste, ki bi radi svet preobrnili. Tretja vrsta župnikov je vložila ves naprošen denar in prihranke za olepšavo cerkva in ohranitev slik in fresk po stoletnih cerkvah. Nekateri so imeli veliko veselje za barvanje ostarelih zvonikov. Bili so tudi taki župniki, ki so višjo duhovščino pogostili s trdo govedino in kislim zeljem, sami pa ob večerih pokušali tistega ob zidu, držeč se pregovora, da je Bog oče

sam sebi najprej brado ustvaril. Nekateri so uživali ob tem, da so jim stare tercijalke nosile na uho vse pregrehe občanov, vernih in brezvernih. Drugi so se ponašali s tem, da je bilo malo nezakonskih otrok v župniji, ali pa so klicali, da bi ljubi Bog tiste ljudi, ki so iznašli protin naravno in brezversko besedo kontracepcija, kaznoval. Bili so tudi taki, ki so ob svojem prostem času in če so si kaj prihranili, obiskovali svoje stanovske kolege in potovali s Kompasom v Padovo, Milano, Rim, na Višarje, Brezje, Trsat, Križno goro. Krajša romanja so bila za starejše, ki so jih že napadali protin, revmatizem in skleroza.

Andrej Strle je bil župnik trške fare. Za župnika je prišel ob koncu tretjega desetletja tega stoletja. Cel mesec je njegov prednik Jernej prodajal številno govedo, prašiče, krompir in žito. Najel je pridnega hlapca in ostarelo kuharico, ki je znala dobro kuhati, a še bolj opravljati vinske bratce in ljubezni potrebne trške žene. Njegov prednik mu je za drag denar prodal mršavo staro kravico in sodček dolenjske kislice, za katero je govoril, da je pridelek Gadove peči. Bila je kislica z Brezove rebr, ki so jo tako radi pili večnožejni partizani in terenci ob hajkah. Pred odhodom si je skupaj s prednikom ogledal vse cerkvene podružnice, prastaro farno cerkev, Križno goro, slike Šubičev in Berganta, njive in travnike. Častitljivi prednik mu je pozabil povedati, kakšni so

cerkovniki, da je Matija od Šentmartina tak pivec, da bi še vaškega svetnika prodal za deset litrov vina in ker so bili njegovi dedje in pradedje cerkovniki tristo let, si tisti Matija misli, da je tudi on solastnik podružnične cerkve.

»Seveda, tisti Matija je bil nekoč gozdar in voznik. Taki, gospod Strle, pa niso spoštljivi do vere, cerkve in duhovščine. Prodajal je prostore na pokopališču in železne križe je prodajal. Pred dnevi sem slišal od bogaboječe žene, da je ono leto potegnil dol lestenec v cerkvi, kjer gori večna luč in si s tistim oljem namazal čevlje. Še norčeval se je, češ, ko je zmanjkalo masti za čevlje, sem se domislil, da je olje v cerkvi in da me ljubi bog ne bo kaznoval. Njegova žena je bogaboječa. Ko sta ono leto s kaplanom Francijem obiskala Klanec, sta se ga na Vidmu tako nalezla, da sem poslal ponju hlapca s konjem. Prevzvišeni so Francija poslali v samostan. Ključarji pa takole: dvanajst treznih, štirje pivci in veseljaki, trije skopuhi. Eden si je sezidal svinjake za cerkveni denar. Vrača ga in stoka. Eden si je kupil bika, tudi vrača. Taki so. Bolj ko je kak cerkovnik ali ključar do duhovščine nespoštljiv, bolj je cenjen pri ljudeh.

Cerkev svetega Antona na Polici ima največ dohodkov. Na Antonovo in belo nedeljo nanesejo ljudje precej denarja in krač. Cerkovnik je sicer bogaboječ ali siten, da se bog usmili.«

Ko je gospod Jernej končal in sklenil s poročanjem, je zapičil svoje modre oči v novega župnika Strleta in ga vprašal:

»Ste kaj politika, a?«

Strle, ki je do sedaj vse pozorno poslušal, je dejal:

»Ne, za politiko naj se brigajo ljudje od stranke. Brigal se bom za vero, cerkev in župnijsko kroniko. To je moj konjiček. Kregal se ne bom zaradi strank. Kot božji hlapec bom pustil liberalcem, klerikalcem in socialistom njihov politični nazor.«

»Kakor hočete. Ker sem bil dolga leta v tem kraju, vem, da vas naši strankini ljudje ne bodo tako cenili, kakor so prednike. Zadnjih šestdeset let so bili župniki na tej fari gospodarstveniki, zadružniki, lovci, vodje romarskih potovanj, vzorni kmetovalci, idejni ljudje naše stranke. Vse to sem ono leto povedal našemu vodji Tonetu Korošču. Ej, gospod Strle, kje so tisti časi, ko je bila tukaj dekanija in je duhovščina imela gostilno. Lepi dohodki so se nabrali ob romanju na Križno goro. Pred binkoštnim romanjem je dekan s prižnice oznanil, da bo glavna prodaja vina na Križni gori njegova, drugi krčmarji naj se zadovoljijo s prodajo vina in hrane kar pri Sveti Ani in v Podložu. Sedaj pa ves dohodek pri romanjih požro liberalni krčmarji in njihove rejene in nikdar site žene.«

Novopečeni župnik Andrej Strle je začudeno pogledal, ko je njegov prednik govoril samo o dohodkih in denarju. Imel je občutek, da ima pred seboj oskrbnika kakšne graščine.

»Elektrificiral sem župno cerkev. Dal sem postaviti evharistične križe po gorah, skrbel sem za pokopališče, imel sem gospodarske pridige. Ko je vladal oni polpismeni general Živkovič, sem našim ljudem predaval o zgodovini Keltov, Ilirov, Japodov in Slovencev. Govoril sem o kmečkih uporih od štirinajstega do osemnajstega stoletja. Ljudje so drli k predavanjem, žandarji so zijali.«

Župnik Jernej je sklenil, dal roko župniku Strletu in se odpeljal kakor general ob paradi iz trga.

Andrej Strle, novi župnik, je odprl župnijsko kroniko in zapisal: »Popoldne se je poslovil župnik Jernej. Bil je gospodar in vodja stranke v kraju. Imel je štirinajst govedi in jahalnega konja. Povsod je bil znan. Bil je bolj podoben generalu ali oskrbniku velike graščine kakor skromnemu podeželskemu župniku. Za tisto slovensko ljudsko stranko je gorel in se ji docela žrtvoval. Farani so ga ljubili in sovražili, spoštovali in tudi obrekovali. Nevoščljivi so mu bili, da je toliko dal na govedo, gozd in njive. V kakšni majhni državi, recimo Monako ali Luksemburg, bi bil obenem vladar. Njegovi nečaki bodo

lahko študirali. Denar ima in kmečko hrano je jedel. Pisal je sestavke v Slovincu in Domoljubu.«

Pobrskal je še po kroniki, ki jo je vodil prednik Jernej. Pisana je bila v lakoničnem slogu, kratka, da. »Prišel sem jaz, Jernej 1923. leta na župnijo trško. Bogati kmetje so naši. Liberalni krčmarji in trgovci strupeni in proti naši stranki. Delavci so seme onega Žida Marxa. Elektrificiral sem farno cerkev, domačini so zijali.« Ali pa: »Škof Jeglič so me obiskali. Niso bili zadovoljni, da imam štirinajst govedi in konja.« In potem: »18. marca 1923 je naša stranka zmagala. Tisti Pucljev mesar Janez je komaj rešil svoj poslanski mandat. Ubogi liberalci!

1924. Hvala Bogu, da so prepovedali komunistično stranko, kaj bi ga le ,oni' lomili.

1926. Škof Jeglič so birmali. Dosti naroda je bilo. Zopet so ,oni' rekli, da imam preveč govedi. Tihotapci so me pod oknom zmerjali. Božji mlini meljejo počasi. Slaba družinska vzgoja je to.

Leta 1928. Pogorela je vas Jezero. Ubogi gospodarji, ki niso bili zavarovani. Pri nas komunizem cvete. Težko je.

Leta 1929. Zima je huda. Mraz je od 15 do 32 stopinj pod ničlo. Živina trpi in kmetom zmrzuje krompir v kletih. Potok Obrh je zaledenel. Delavce po žagah zebe. Naj vedo, da se ne da živeti samo od ljubega preroka ,Žida Marxa'.

Leta 1930. Kralj Aleksander je imel nesrečno roko. Za ministrskega predsednika je postavil in nastavil malo pismenega generala Živkoviča. Kaj bo naredil ta srbski general? Nizke cene lesa, goveje živine, vina. Oni beograjski samodržci so prepovedali katoliško prosveto in sobotno petje naših fantov na vasi. Ti ‚Bizantinci‘ nas Slovence že ne bodo učili in preveč komandirali.

Leta 1933. Evharistični kongres je bil v Ljubljani. Postavljamo evharistične križe po hribih. Kriza je, ali imam zelo rad, da so polni goved kmečki hlevi, ker le to nekaj nese našim ljudem. Katoliški stranki govorim, naj počakajo s plačevanjem davkov. Ob nedeljah so številni oklici in oznanila o rubežnih. Kmetje trpe. Prekleta kriza in tisti Živkovič. Pri občinskih volitvah smo zmagali. Liberalci so zopet kratko vlekli. Socialisti-marksisti so navadni revčki. Tistega Topoloviča imajo, Žid je in skop advokat.

Leta 1935. Živkovič je odletel. Petomajske volitve so bile slepilo za naše preizkušeno ljudstvo. Jeftič je odletel in našega Toneta Korošca so poklicali na vlado. Bizantinci so se le nekaj naučili. Marxovi socialisti dvigajo glave. Mladi delavci z žag berejo ‚gnili‘ komunistični tisk. Delati treba!

Leta 1936. Strankini vodje so me obiskali. Žele mi dati lekcije. Ljudi poznam in kraj tudi. Naši mlajši ljudje žele sami vladati brez mene. Sem jaz kriv, da je meja tako

blizu? Sem jaz kriv, da imajo nekatere vaške deklina znanje in prešušstvo z onimi graničarji? Sem jaz kriv, da se brezbožni komunizem širi?

Leta 1937. Povišali me bodo v dekana. Šel bom. Pri-gospodaril sem precej govedi, žita in krompirja, cerkve sem uredil, kaj še hočejo? Oznanili so mi, da me bo za-menjal neki nov župnik, Andrej Strle, naše gore list. Rekli so mi, da ni politik. Ej no, želim mu mir v tej raz-burkani fari. Nečaki me stanejo. Ali mi bodo hvaležni za podporo? Prepričan sem, da sem kar precej naredil za versko obnovo. Včeraj mi je cerkovnik Matija rekel, da bi že kdaj moral vedeti, da nisem v trgu intabuliran za župnika. Cerkovnik Matija ima velik gobec.

Prišel je novi župnik Andrej Strle. Mlad in plah je vi-deti. Kraško življenje ga bo že oklesalo. Ni še dovolj, da poznaš Kreka. Ni dovolj, da je nekdo naredil doktorat v Avgušțineju ali Rimu, ni dovolj, da imaš dobre zveze z visokimi dostojanstveniki. Treba je biti energičen.«

Tukaj se sklene kronika župnika Jerneja.

Malo je pisal. Kar je napisal je napisal tako, da je sam sebi verjel. Rad bi še vladal. Jernej, trški župnik, se je zavedal, da je oblast neka posebna strast in ljubezen za vladajoče. Tako je napisal prve dni novi župnik Andrej Strle. In tukaj se začneta njegova kronika:

Marec 1937. Obiskal sem gorsko vas. Moški so pili žganje. Rekli so, da je njihova cerkev stara tristo petde-

set let. Otroci so bili raztrgani in zmerjali so drug drugega. Ženske so ob gnojni vaški cesti klečale in prosile blagoslova. Moški so ob neki umrli teti pili žganje. Trideset litrov brinjevca jim je zapustila za pogrebščino. V bolnico bi dali žganje, tam ga potrebujejo. Blagoslovil sem ono teto in odšel. Cerkovnik je tudi pil in čikal ter pljuval. Hvalil je nesrečnega kaplana Francija, ki da je bil lep in tovariški. Pil da je, ali tudi občinskim siromakom je dal, kar jim gre. Zakaj so ljudje nevoščljivi duhovniku, če pije med deželani? Še oni polpismeni ministri pijejo in še druge grdobije zganjajo, potem pa za narod dajejo na svetlo slabe zakone.

Junij 1937. leta. Neka ženska se je zagledala v oženjenega graničarja. Daje mu denar in leta za njim. Svarim jo. »Pusti ga,« sem ji rekel, »on je od druge vere.«

Julij 1937. Trudnu je poginil vol. Težko mu je, ker ima veliko družino in stare jezljive tete, da je joj. Voli in krave so pravi blagoslov za vsako hišo.

Avgust 1937. Meja po gorah je prava nesreča za to skromno ljudstvo. Tudi to je treba potrpeti, razumeti. Obiskale so me graničarske prijateljice. Rekle so, da jih vaščani opravljajo. Plešejo rade. Perejo jim in maline nabirajo. Ljudje, da so strašansko nevoščljivi. Oblečene so tako lepo, kot da bi bile v sorodu z groficami. Opazil sem, da so to bolj grešne ženske. Molčim, kaj hočem. Duhovnik se mora paziti v pomenku z ženskami, poseb-

no še z graničarskimi. Vaščana so ustrelili na meji. Tihotapil je konje. Pogreb je bil večji, kot če bi pokopavali poslanca ali uglednega moža od stranke. Pevci so peli in čredniki so tulili na hribu. Zvonovi so zvonili in cerkovnik Matija je čikal in kadil s kadilnico. Bili so venci in rože, jok in stok. Tihotapčevi kolegi so peli in pili vso noč.

September 1937. Veliko ljudi je v Franciji. Hvala bogu, da so tudi marksisti med njimi. Prijatelji bivšega župnika Jerneja me postrani gledajo, ker se ne brigam za stranko. Rabimo takega, kot je bil oni župnik Jernej, mi govorijo ob obiskih. Če ne bomo delali, nas bo prehitela socialistična nadloga. Samo gledam, poslušam in si mislim, da bi rad živel za vero.

Oktober 1937. Mlada ženska je prišla. »Brala sem Avguštinove izpovedi. Lepa, modra knjiga. Samo zaradi vašega obraza in las obiskujem maše in poslušam pridige. Sem Emilija, hči trgovca.« Streslo me je. Pokazal sem ji sliko satana in ji rekel: »Kristusov hlapec sem in nimam z ženskami opravka.«

Oktober 1937. Obiskal me je brat Tone. Rekel mi je, da so imeli dobro letino. Ded je umrl. Bil je star devetdeset let. Petdeset let je vodil kroniko kmetije in vasi. Kroniko je meni zapustil, da bi se kaj naučil iz nje. Ded je bil kmet in sadjar, živinorejec in občinski odbornik, svetovalec in dober oče. Cenil je Kreka in zadnjega gla-

varja kranjske dežele — nesrečnega Ivana Šušteršiča, ki je tako osamljen sklenil svoje zamotano življenje. Še ko sem hodil v šolo, sem rekel dedu: »Bolje bi bilo, da bi se spoznali s Tavčarjem ali Kersnikom. Šušteršič je bil ponesrečena osebnost za slovenske domoljube. Biti pri ljubljen na cesarskem dvoru in pri milem slovenskem narodu obenem, to ne gre skupaj po naravni logiki.« Ded so me čudno pogledali in rekli: »Andrej, kaj boš hvalil pisatelje. Dosti jih je v revščini umrlo. Krek in Šušteršič sta bila naša kranjska moža.«

Ohranil bom lep spomin na deda. Bil je mož.

Farovške njive niso dosti obrodile. Rži in pšenice bo dovolj za mene in farovško kuharico, ki venomer prebira večernice in cerkveno zgodovino. Ogledal sem si šentmartinsko cerkev, zidano leta 1647, in zvonik, zidan 1766. leta. Zvon je bil ulit 1573. leta. Obrnili so ga. Slab glas ima. Ono leto so vaščani kupili še enega. Kar naprej očitajo, da jim je župnik Jernej odnesel podružnični kelih. Nič ne vem. Nisem kriv, če je imel svoj prav. Pišejo, da bodo zopet neke volitve. Ne bom se vtikal, ne.

November 1937. Sneži, dežuje. Ljudje niso napravili dovolj nastilja. Naša kravica je povrgla lepega telička. Kuharici sem naročil, naj pove Korinovim, da pridejo vsako jutro po dva litra mleka. Deset otrok je pri hiši. Mož, kadar ima denar, prepeva po gostilnah. Če bo žena imela čas, bo ob košnji kako popoldne pomagala sušiti

seno. Tako naj bo! V Španiji še kar naprej divja državljanska vojna. Precej Slovencev se tam vojskuje. Tudi nekaj naših je pot zanesla tja. Nekje sem bral, da je v Španiji in Italiji dosti duhovščine po samostanih. Ubo-go ljudstvo, ki mora vse to prerediti. Seveda, če bi bili tako delavni, kot so v Pleterjah in Stični, bi se sami vzdrževali. Tako pa piše liberalni tisk, da so veliki gra-bežljivci. Ej no, pravi katoličani so živeli v skromnosti.

December. Na dan svetega Miklavža me je obiskal rodni oče. Predno je šel v farovž, si je ogledal hlev. Hlapcu se je pridušil, da ga je sram, ko imam samo kravico s teličkom, hlev pa za štirinajst glav živine, da živim kot kak kajžar. Pa še priden kajžar ima po tri glave živine. Spraševal je tudi hlapca, če se kaj napijem. Hlapec ni nič vedel o tem. Kuharici pa je naročil, naj mu skuha ajdo-vih žgancev. Ko je odprl vrata pisarne, je skoraj zavpil:

»Andrej, Andrej, kmetov sin si, pa goveda ne rediš, kakor je treba.«

»Oče, božji hlapec sem,« sem mu odvrnil. »Družine nimam. Od dohodka, ki ga dobim za prodano seno, plačam pošteno hlapca in kuharico.«

»Tudi božji hlapec mora dobro živeti,« je osorno od-govoril. »Če bi ded še živel, bi ti take napel, da bi te v oči zeblo. Župnik mora biti vzgleden tudi pri vzreji živine. Tercijalke bi ti zastonj sušile in grabile seno. Pri nas re-dimo sedaj dvanajst govedi in par konj.«

»Oče, nisem tak, da bi mi kdo zastonj delal. Še sveto pismo pravi: gorje tistim, ki izkoriščajo. Farovške njive dajejo krompirja, leče, boba in fižola, pšenice, rži, ječmena in koruze. V kuhinji se enkrat dnevno naje pet beračev.«

»Andrej, Andrej,« je posmehljivo dejal oče, »tvoj prednik je bil bolj pameten in gospodarski. Redil je poln hlev živine in hudega psa je imel, da je odganjal berače in druge zoprnike. To je bil mož, naše gore list. Ustrahoval je liberalce in socialiste. Bil je celo banski svetnik.«

»Oče, oče, župnika Jerneja so ljudje opravljali, da je bil skopuh. Tudi naša mati rada daje beračem. Kaj bom živež prodajal, pa na denarju sedel.«

»Sestre in brate imaš. Z denarjem bi jim pomagal, ko se bodo osamosvojili. Tak si kakor mati, ki bi vse razdala. Jaz pa rad dajem beraču Boltežarju, ker vam je, ko ste bili še majhni, delal piščalke in vojaške zgodbe pripovedoval. Berač zanese v kuhinjo uši in bolhe.«

Oče je dalje pripovedoval o letini in hojah, o kravah in treh prašičih, o slabem materinem zdravju. »Za božič ti bo že kaj prinesla. Farovž je lep in velik. To so morali biti njega dni dobri župniki — gospodarstveniki. Knjig imaš dovolj. Živinorejskih menda ne. Kdo vodi posojilnico?«

»Neki organist, izobražen človek. Prosveto vodi starejši kaplan.«

»Bire dobiš,« je hotel dalje zvedeti oče.

»Biro dobita oba kaplana in cerkovnik župne cerkve. Mi živimo od farovškega grunta. Tudi sam delam pri košnji in na njivah. V gostilno ne hodim, ker mi ga je hlapec pripeljal iz Drašičev iz Bele Krajine. Opoldne ga spijem četrtinko in zvečer tudi četrt. Ker so ljudje tukaj precej opravljivi, bi rekli, da sem vinski brat, pa čeprav bi spil malinovec. Ljudje žele, da je božji hlapec trezen, skromen v jedi in obleki. Tako je oče.«

»Kakšno ajdo seješ, sivo ali črno, in kako ti daje?«

Andrej ja zardel. »Oče, sejati ne znam, ker me niste vi tega naučili. Farovške njive seje hlapec, ki pa mu nikdar ne rečem hlapec, ampak naš Jože, veste, oče.«

»Spomladi bi ti prišel posejati njive. Mati te bo obiskala za nekaj dni. Na Štefanovo bo prišla. Videla bi rada, kako ti kuha tvoja kuharica.« Prestrašil sem se, da ne bi kaj učila kuharice. Ženske, posebno kuharice, so zelo natančne.

»Tone se bo oženil s tisto Tilko. Pet let že hodita skupaj. Noseča je z njim. Vaščani pa govorijo: taki svetniki so, farja imajo pri hiši. Brat pa nič ne da na moralo. Greh je to, ampak Tone je ne bo zavrgel. Tilka je iz veljavne hiše.«

Oče je odšel, še prej pa mi je dal koš nauk. Sama gospodarnost ga je.

Na božični večer 1937. leta. Sneg je in še sneži. Po dolini potrkava. Večer Jezusovega rojstva. Ves sem omamljen. Prebiram Pavloviča Čehova, drag in ljub mi je bolj kakor Maupassant. Mašujem, polnočnica je. Cerkev je nabito polna ljudi. Več je starejših. Po polnočnici veliko zvonjenje. Spati nisem mogel. Zopet sem prebiral ljubega Čehova. Bral sem in bral. Na Štefanovo so prišli mati. Kosili smo v kuhinji. Leta so jo vzela. Kaj bi je ne! Osem otrok in toliko dela. Kakor hitro se bo Tone poročil, jim bom svetoval, naj bi se za nekaj mesecev preselili k meni. Počivajo naj, v cerkev hodijo in berejo. Moja mati so dobri kot slovenski kruh. Nikdar ne obiščejo sorodnikov. Take bi morale biti vse!

Novo leto 1938. Vso noč so moški veseljačili po trških veselicah. Možje zapravljajo, ženske pa garajo, stokajo. Ni zaman slovenski pregovor, ki pravi, da žena podpira tri hišne ogle.

Januar 1938. Šušterjeva Cilka je prijokala v župnišče. Noseča je z onim Cenetom, ki je priložnostni delavec. Dejal ji je, da je ne vzame, dokler ne dobi stalne službe. Cilka joka, išče pomoč. »Pokličite kujona,« pravi. »Sramoto mi je naredil. Oh, da bi vas poslušala in ne bi hodila na veselice, posebno še sokolske. Služit bom šla. Oče me bo pretepel, ker nekaj da na hišno ime.« Tolažim jo. Da bi pa onega klical — to bi se drl name, češ, kaj te briga, far, saj ne boš redil mojega otroka. Ne bom

ga klical. Staremu Šušterju bom rekel, naj hčere ne pretepe. Nesrečna je.

Februar 1938. Obiskali so me možje našega poštenega kova. Tožili so, da trški lesni trgovec in industrija-lec slabo plača hlode in trame. Povedal sem jim, kakšna je svetovna cena in da naj držijo ceno. Kaj bi vaški oderuh-magnat bogatel na račun delovnih ljudi. Možem sem svetoval, kar jim gre. Popili so liter draščičkega vina. Rad se pomenkujem z možmi, kakor so oni.

Marec 1938. Včeraj me je prijel lesni trgovec in vaški veljak. Dejal je: »Gospod župnik, kaj se vtikate v moje cene in kupčije. Kaj vas brigajo cene hlodom?« Odvrnil sem mu: »Cene lesa, govedi, prašičev in vina na svetovnem tržišču poznam, ker znam nemško in italijansko. Tudi angleško znam za silo. Kot dušni pastir sem dolžan svetovati mojem tudi v gospodarskem oziru, če me prosijo. V vašo politiko se ne spuščam. Dokler bom župnik na tej župniji, bom vedno tudi gospodarski svetovalec kmetom, če bodo iskali mojega nasveta.«

Samo grdo me je pogledal in še dodal: »Tudi vina ne kupujete ne vi ne vaši kaplani v moji gostilni. Imam dobrega silvanca, zavrčana in istrijanca.«

»Vina, ki ga potrebujemo v cerkvi in pri župnišču, kupuje naš Jože tam, kjer je cenejše.«

»Pridite kdaj v mojo gostilno. Župnik Peter je rad vasoval, dokler ga niso zatožile tercijalke pri škofu.«

»Ni moj običaj, da bi obiskoval gostilne. Še Jože jih ne obiskuje, čeprav mu včasih rečem: ‚Jože, samski si, pojdi v trg med fante.‘ Knjige prebira ob prostem času.«

»Da boste vedeli, gospod župnik, kot star liberalec le grem šestkrat na leto v cerkev. To je naša stara liberalna svobodnjaška navada. Tudi stol plačujem v župni cerkvi, ker se držim pregovora: daj bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega.«

Tako sva se razšla. V lovski obleki s psom in s puško na rami je odšel v Lašnik na lov. Bog oče mu daj pravo misel.

April 1938. Pomlad je bila zgodnja. Ozimina je dobro prezimila. Tudi moja pšenica je dobro prestala. Jože jo je posul s superfosfatom in jo prebranal. Ljudje govorijo o vojski. Da, kako hitro so Nemci zasedli Avstrijo. Hitlerjeva zvezda raste. Velika Nemčija se je z vso močjo usedla na Karavanke. Če je že Hitler zasedel Avstrijo in jo uničil kot samostojno državo, bi morali mi, če bi bilo le kaj poštenja, dobiti slovenski del severne koroške dežele, zibelko slovensko. Kupil sem si radio in poslušal novice. Pet radijskih aparatov je v dolini, ki šteje štiri tisoč petsto prebivalcev. Germani odkrito groze celemu svetu. Kaj bo z malimi državami? Musolini se repenči in oponaša držo rimskih cesarjev. Papež je brez moči. Politika se mi vedno bolj zdi surova, sovražna. Rusija je neznanka. Ne ve se, kaj se tam dogaja. Ali so res bili

Trocki, Kamenjev, maršali kot Tuhačevski, Blucher in drugi, sovražniki? Tukajšnje delavstvo spoštljivo govori o velikem Stalinu. Meni je pa ljubši sociolog, mislec, oče slovenskega združništva in ljudski tribun, prezgodaj umrli Janez Krek. Takih mož, ki so res zrasli iz ljudstva, bi potrebovali v teh težkih časih. Nekakšna zaskrbljenost vlada med kmeti. Žele si miru. Opazil sem, da skrbneje obdelujejo polje. Kupujejo več umetnih gnojil. Boljša semena uporabljajo. Cene lesu in živini rastejo. Če človek natančno prisluškuje, opazi, da Italija in Nemčija z vso naglico kopičita materialne zaloge. Naši trgovci kupujejo les in živino ter tekmujejo, kdo bo bolje prodal Lahu ali Nemcu. Morda bomo doživeli čas, ko nam bo vsega še primanjkovalo. Slišal sem, da je naš Korošec ostarel in se odebelil. Bolj in bolj simpatična in samonikla osebnost se mi je zdel Janez Ev. Krek. Prebrisani kmetje že vrsto let govorijo: »Dokler je Korošec v opoziciji, je slovenski domoljub in avtonomist. Kadar dobi pa ministrski resor, postane velik Jugoslovan.« Čaršija je nadloga in zlo za Slovence in Hrvate.

Maj 1938. Brat Tone se je poročil. Materi bo olajšano delo. Tone je priženil lep gozd. Pravi, da je srečen in da se na politiko pokašlja. Prav ima. Saj sta bila oče in dedkar preveč v njej. Katoliško stranko sta tako hvalila, kot bi bila najeta za agitacijo. Oče je še njega dni tako ploskal zadnjemu deželnemu glavarju, nesrečnemu ljubite-

lju dunajskih cesarjev dr. Ivanu Šušteršiču, da so ga roke bolele. Taki časi so bili. Slišal sem, da je moj prednik Jernej tudi na novem mestu hud politik. Mož ima bogato faro in z njo spet poln hlev živine. Jaha konja in kadi cigare kot velevažen veljak ali minister. K šmarnicam hodi veliko ljudi. Posebno žensk in starejših mož je dosti. Pomlad je pobrala precej osemdeset in devetdesetletnikov. Bili so možje, ki so rasli z industrijo, železnicami in krizami v kraju; doživeli so vojsko. Iz naših krajev jih je dosti v Ameriki in Franciji. Frank je nizek. Ljudska fronta ga je razvrednotila. Nekateri pošiljajo več, drugi manj. Tudi taki so, ki prav nič ne mislijo na starše, ampak samo na sebe. Večkrat sem bral in slišal, da je najvažnejša vzgoja mladega človeka v rodni hiši, prva statati in oče, potem prideta cerkev in šola. Kaj pa tista velesila kino, okolje, družba? Pa šesta velesila tisk, radio?

Neznanci so razstresli po dolini komunistične letake. Tudi pred župniščem in cerkvijo so jih lepo na vrata položili. Naš Jože jih je prebral. Prinesel mi je enega: Napada Koroščevo vlado in obljublja raj na zemlji. Katera stranka v osemdesetih letih še ni imela lepega programa in ozdravitve socialnih razmer, socialne pravičnosti in poštenja? Žandarji hodijo po dolini in pobirajo letake. Najbrž so bolj previdni in jih prebirajo predvsem tisti, ki jih trosijo.

Julij 1938. Košnja je v polnem teku. Oče me je obiskal. Prvo vprašanje, ki mi ga je postavil je bilo, kaj mislim, ali bo vojska, ali ne.

»Oče, vi ste star politik, več veste.«

»Saj imaš tisto škatlo, ki ji pravijo radio. Več časa imaš za poslušanje novic.«

Res je, kar pravi oče. Hitler grozi Češki, hoče Gdansk. Sudetski Nemci dvigajo glave. Chamberlain leti z dežnikom po Evropi. Konference in konference, govori in zopet govori. Beseda, lažne obljube, to je na dnevnem redu. Morda se res bliža vojska. To bo strahoten spopad vzhoda in zahoda. Oče pravi: Sedem let sem bil vojak. V redni vojski tri leta, na Soči in Piavi štiri leta. Leto dni v Karpatih. Vojska je iznajdba pokvarjenih ljudi. Oče ve dosti iz zadnje vojske. Mrtvi, ranjenci, bolezni, glad, sovraštvo, ruševine to so stalni spremljevalci strašne vojske. Blagor župnikom do leta 1914! Živel so romantično življenje in delo. Ljudje so bili mirni. Ni bilo strank, prerokov in sociologov čudne vrste. Oče nekaj sluti. Bil je vojak, vendar je za mirno življenje na kmetih.

Avgust 1938. Ljudje govore, da bodo Nemci napadli Češko zaradi Sudetov. Slišal sem, da je Hitlerjev »Mein Kampf« delo norca ali preroka. Nemcem daje poseben prostor na svetu. On in njegovi lakaji imajo nas Sloven-

ce za zgodovinski gnoj. Kaj si dovolijo? Zmerjati narod, ki živi več kot tisoč let na tej zemlji?

Prišel je bivši Amerikanec B. B. Rekel je, da je Evropa gnila in da je samo Amerika luč bodočnosti. Ugovarjal sem mu, češ da tudi v Ameriki ni vse zlato, kar se sveti. Takemu je treba povedati, da v Ameriki že več kot sto petdeset let ni bilo vojne. Pri vsaki vojski, ki je bila v Evropi, so imeli amerikanski strici samo lep dobiček. Tudi najboljše delavske moči so zadnjih dvesto let ustvarjale bogastvo Severne Amerike. Nekateri tega ne vedo.

September 1938. Čehi so klonili pred Nemci, brez vojske. Nekateri naši ljudje so govorili, da bi se šli kot Slovani bojevat za češko državo. Zmešnjave so prišle nad Evropo. Še bo hudo na svetu. Vse se pogovarja samo o vojski in o strahotah, ki bodo sledile. Ljudje več molijo, kot so prejšnja leta.

Jože me je včeraj opozoril, da bo treba nove jasli v hlevu in nekaj nove opeke ter tramičev, ki so pregnili. Tudi pod bo treba obnoviti v spodnji sobi. Dejal mi je še, da sta bila prej dva voza pri župnišču. Sosedje so mu to povedali. Enega je vzel župnik Jernej. Jožeta tolažim, da ga je morda prečastiti Jernej sam kupil. Pa ne in ne. Voza sta bila pri župnišču še od prej, ko še ni bilo župnika Jerneja. Rekel sem mu, naj potrpi, da je eden dovolj. Jože je dober gospodar, vse vidi in dosti ve, prevsem pa

kdaj je treba gnojiti, orati, sejati, saditi, okopavati, kositi travo, deteljo in otavo. Za sečnjo drv pravi, da je najboljši čas med mašami. Tega se mi v šoli nismo učili. Čim pade opeka s hleva ali župnišča, takoj pristavi lestev in namesti novo. V jeseni je lepo obrezal sadno drevje. Iz dračja je naredil butarice, tako kot delajo Gorenjci. Vse prav gospodarsko uporabi. Take župnijske hlapce bi še in še rabili!

Obiskal me je stanovski kolega S. T. Ves je bil v politiki, domači in svetovni. Pil je cviček in kar naprej kadil. Liberalcev ne mara, tudi socialistov ne. Povedal je, da ima osem glav živine in par konj, da pa so mu predniki močno izsekali gozdove. Seveda, sorodniki so tiščali vanje. Čudil se je, da premorem komaj kravo in telico. Revež si, mi je dejal. Kmetom moramo dati vzgled s svojim lastnim gospodarstvom. Rekel sem mu, da škof Jeglič niso bili nikoli tega mnenja.

»Ej no,« me je zavrnil, »škof Jeglič so preveč svetniškega življenja. Škof se ne bodo sprehajali po hlevu in dajali navodil hlapcu in dekli za dnevno delo kakor mi župniki.«

»Naš Jože in kuharica sama poznata svoje delo. Jaz ju nič ne komandiram. Jože pove, kaj bo delal in kaj je treba popraviti ter kako kaže letina. Kuharica tudi ve za kuho, ribanje in čiščenje. In kako tvoji verniki?«

Mračno je odvrnil:

»Socializem se širi. Nove ideje rinejo v svet. Liberalce vrag jemlje, odkar so se preveč spečali s čaršijo, Živkovičem in Jeftičem. Moj ideal je Kulovec in ideje starega pokojnega Šušteršiča,« je rekel in se široko zasmejal.

»Moj vzornik je pa pokojni sociolog, gospodarstvenik in zadružnik Janez Ev. Krek. Bil je delaven in nesebičen vodja in kar je važno, izredno izobražen človek svojega časa. Sebe ni poznal. Poznal je slovenski narod in delal zanj. Bil je rojen voditelj, čeprav so ga grdo obrekovali liberalci.«

»Krek je bil predober za tisti čas. Liberalce bi moral streti. Če ne bi bil župnik, bi moral biti višji oficir ali pa okrajni glavar.«

»Posvetna oblast je minljiva,« sem mu oponesel in se zazrl v njegov sveži, rdeči obraz, ki je žarel od zdravja. Samo gledal sem ga. Kadil je in popil dva litra cvička.

»Pijem ob večerih, ko študiram,« mi je dejal. »Hodim v katoliško gostilno, a samo na četrto litra vina na dan. Ne želim, da bi me svet opravljal. Saj veš, da bi naši ljubi Slovenci radi videli, da bi živeli kot don Bosco in da bi si gasili žejo z vodo in repnico. Ko opravim dnevno mašo in če nisem na kakšni seji ali predavanju, pomagam pri košnji, obračam, sušim, nakladam gnoj, orjem, skratka, delam kakor kmet. To pa žre moje nasprotnike, da je kaj. Zvečer berem in malo pijem. Kaj bi varčeval za nedelavne sorodnike. Delajo naj, pa bodo imeli. Župnik

ne sme samo učiti. Poglej Andrej, ker redim dosti goveda, lahko tudi potujem na kakšna romanja, pa naj bo to Jeruzalem, Rim, Köln, Kompostela ali Poljska. Veš, jaz ne prosim naših kot nekateri, ki pravijo: potoval bi in romal, pa nimam s čim. Revna župnija in drugi izgovori. Vsakemu rečem: bodi dober gospodar, redi goveda, prašiče, ovce, kokoši pa boš potoval, romal in obiskoval razne znamenitosti. Veš, ko potujem, me navdaja radost, da potujem za svoje. Počutim se kakor minister, ki potuje v Ženevo na mednarodno konferenco. Samo v tem je razlika, da se jaz hranim kakor drugi državljani v skromnih gostilnicah. Da bi pa farane prosil, da bi zbrali za romanje, to se ne bo zgodilo, dokler bom živ. Preveč je v meni kmetiškega in če hočeš, tudi duhovnega ponosa. Tak sem in tak bom.«

Ko je odšel, sem imel občutek, da je odšel z njim velik del duhovniške slovenske vedrine in zdravja. Veljavni slovenski kmet je.

Oktober. Lepa sončna jesen. Sadja je bilo precej. Ljudje bolj obiskujejo župno cerkev. Bojijo se vojske. Pred dnevi sem bil klican h kmetu čudaku, ki trideset let ni bil v cerkvi in ne pri spovedi. Hribovski kmet je. Mislil sem si, da bom dobil skrušenega, kesajočega se človeka, ki bo na dolgo in široko pripovedoval o svojem zablodelnem življenju in da je po tolikih letih našel Boga. Ko sem

stopil v njegovo okusno opremljeno sobo z orumenelim stropom, je dejal s hropečim glasom:

»Gospod župnik, slišal sem, da ste sin kmeta in da se na stranke požvižgate. Povedal vam bom, toda ne občutim, da bi imel kakšen greh. Delal sem in živel. Vstajal sem z dnem. Ko sem oral ali sejal sem poslušal lepo ptičje petje. Ob nedeljah popoldne je vse pelo v meni, ko sem opazoval, kako raste in valovi pšenica, rž, ječmen in proso. Kadar sem vozil domov pridelek, seno in žito, krompir in ajdo, proso, korenje, peso in lan, je v meni še bolj pelo. Kadar ob dolgih jesenskih nočeh nisem mogel spati, sem šel nad hišo, k stari lipi in poslušal njeno rahlo ali divje šumenje, kakor glas dedov iz davnine, ki so živeli, zidali in sadili lepi sadni vrt. Kadar je pozimi padel sneg, sem vstal in otreselel sneg s sadnega drevja, ker mi je sveta vsaka veja. Trije moji sinovi so leta osemnajstega ostali na Piavi. Samo hčere so ostale. Takrat ni pelo v meni. Bridko je bilo. Nisem molil, ne klel. Rekel sem, kar je, je. Cesarji so zato na svetu, da se med seboj sovražijo in da ljube deželane ščuvajo drugega proti drugemu. Njega dni me je prijel tisti vaš prednik, župnik Jernej. Dejal je, naj se odločim ali zanje ali pa me bo vrgel iz vere kot brezverca, da se me bodo ženske izogibale. Lepo, sem mu odvrnil, pustite me pri miru. Ljudem nisem mogel pomagati, zato jim tudi škodoval nisem. Na kmetiji dedov, ki jo sam obdelujem, sem sam sebi

gospod in hlapec. Ne želim biti ne klerikalec in ne liberallec. Sem le pošten slovenski kmetovalec. Vse to sem vam povedal zato, da ne boste mislili, da sem zakrknjen, polpismen hribovski kmet. Rad bi pa še živel, čeprav jih imam oseminsedemdeset. Žal mi je za njivami in škrjančki, ki letajo nad njimi, za hudournikom za vrtom in za šumečo lipo nad njim. Žal mi je lepega gozda in bukev v njem. Še za klopotcem, ki klopoče na stari ovsenki, mi bo hudo.«

Ženske so pred vrati molile za njegovo dušo. Hvalile so ljubega Boga, da mu je poslal božjega hlapca, vsaj enkrat.

»No, vse sem vam povedal,« je zahropel. »Pokličite nečaka Tineta, ki je pred vrati.«

Odprl sem vrata in poklical Tineta, slabotnega fanta. Ženske so hotele v sobo. Dvignil se je in oči so se mu v jezi zabliskale. Iztegnil je roko in divje zahropel:

»Babe ven, ven!«

Ženske so jokaje odšle. Začudil sem se. Stari pa je dejal:

»Kaj me motijo. Vsaki sem napisal v testamentu, kar ji gre. Naj ne skrbe za moj odhod s tega sveta. Ne maram ženskih solz. Zoprne so mi. Tine, v testament sem pozabil napisati, da mi boš dal postaviti klesan kamnit spomenik. Naredi naj ga Ivan Lekan iz trga, ker je mož in mojster kot treba. In prijatelja sva bila.«

»Stric, drag bo, drag,« je bleknil nečak.

»Kaj drag, dosti boš dobil po meni. Denar za spomenik sem poslal Lekanu in pogodbo sva že podpisala. Ej, vedel sem, da nisi za tak spomenik, Lesenega so imeli moji dedje, ker so bili mali kmetje. Lekan je dobil od mene napis. Pisalo bo: Tukaj spi večno spanje Luka Potočnik, ki je zagledal luč sveta 1858. leta. Bil je pošten slovenski kmetovalec. Spomenik je plačan, besede tudi. Tisto, kdaj sem umrl, pa ni treba, da je napisano.«

Umolknil je, mi dal roko in še dejal:

»Povedal sem vam, kakšen sem bil. Pogreb naj bo tak kot treba in še oba kaplana naj bosta zraven. Tinče, to boš že plačal.«

Tinče je prikimal.

Odšel sem in razmišljal . . .

December 1938. Sneg je in mrzlo. Obhajal sem staro ubogo ženico. Sobica je bila mrzla. Žena je bila brez greha. Varčevala je pri hrani, drveh in obleki. Vseeno je zapustila nečakinji nekaj tisočakov. Tri maše za dušo, je rekla.

»Vsaj juhe bi si enkrat na dan privoščili,« sem ji dejal.

Na polici je imela sveto pismo, zgodovino cerkve, zgodovino svetnikov in vrsto nabožnih knjig. Videti je bilo, da je načitana ženska.

»Bila sem na Višarjah in Belih vodah, Brezjah in sedemdesetkrat na Križni gori. Romanja so bila zame

tisto, kar je za mlade ljudi ples in veselica. Z veseljem zapuščam ta svet.«

Zopet me je obiskal oče. Gospodar govori iz njega. Tožil je, da se Tone druži s socialisti in da se pokašlja na našo stranko. Tolažil sem očeta in mu dejal, da naj Tonetu pusti njegovo politično prepričanje. Glavno je, da je pravičen do staršev in delaven ter pošten kmetovalec. Očetu to ni pogodu. Rekel sem mu, da bi bilo dolg čas na tem božjem svetu, če bi bili vsi ljudje enakih nazorov.

»To so sanjarije,« je dejal oče.

Ko je pogledal v hlev, je rekel:

»Hvala bogu, sedaj imaš staro kravo in dve telici.«

Povedal je, da je mlada pridna in da se z njo razumejo. Mati bolehajo. Leta, vojska in trpljenje, sem rekel. Oče je postal še bolj siv kakor lansko leto. Tožil je, da so ga zrinili iz občinske uprave.

»Dovolj ste se važnega delali, oče, naj bodo enkrat še drugi.«

»Petindvajset let sem bil odbornik pri občini in posojilnici, pa bi bil rad še pet ali deset let.«

Pogledal sem ga.

»Oče, zakaj ste taki? Ali mislite, da je odbornišтво intabulirano?«

Osorno me je pogledal.

»Andrejc, cesar Franc Jožef je vladal točno 68 let in mu nihče ni tega očital. Ko je umrl, so stari vojaki in

ljudje jokali. Tako je bilo. Deset let po njegovi smrti ljudje niso govorili o beograjskih kraljih, temveč samo o preblagem cesarju Francu Jožefu, ki je lepo in modro vladal toliko let.«

»Oče, pustimo one, ki so 600 let vladali našemuh narodu. Res pa je, da se ljudje naveličajo oblastnikov, ki deset ali dvajset let govorijo isti jezik. Naveličajo se jih, pa naj bodo to eni ali drugi, v šolskem svetu ali kjer koli. Še župnika Jerneja so se njegovi lastni strankarski somišljeniki naveličali, ker jih je hotel le učiti kot šolarčke. Psiholog pa le ni bil. Tudi Tone Korošec se je večkrat zmotil v delu.«

»Ti bi moral biti profesor,« je dejal oče in odšel.

Januar 1939. Sliši se, da bodo delali na meji utrdbe. Imamo dosti neprijateljev. Italijan škili v naše gozdove in rudnike. Nemcem dišita bogata Štajerska in Gorenjska, Madžarom diši Prekmurje, Srem, Banat in velik del Slavonije, Bolgarom diši del Makedonije in kraji okrog Mitrovice, Prištine do Prizrena. Ljubi bog, samo da ne bi bilo vojske. Beograjska čaršija tega ne vidi. Je slepa. Slovencem in Hrvatom ne da pravic, ki jim pripadajo. Mor-da se bodo kdaj čaršiji odprle oči in sluh. Človek ima občutek, da imajo pet centimetrov debelo kožo. Je že tako. Vsi se boje Nemcev, ki izzivajo in iščejo vojsko. Svet je prestrašen. Kaj bo?

Obiskal me je župnik iz male župnije B. Dobil me je pri pisanju kronike.

»Pišeš menda vse, kar ti pade v glavo, o cenah, letini, poglavarjih države, ministrih. Rečem ti, Andrej, da se hudi časi bliskajo na obzorju. Da sem na tvojem mestu, ne bi pisal o politiki. Državnikov, tujih ali naših, ne bi ne hvalil in ne grajal. Minili so časi, ko je župnijsko kroniko, staro ali novo, pisala samo duhovščina. Kroniko pišejo tudi deželani! Morda bodo nekoč vse vedeli, kaj si napisal in zakaj. Poglej, kako so ono leto napadli v tisku Šukljetove, Vošnjakove in Hribarjeve spomine. Slovenci smo pač taki, da s pisano besedo nismo nikoli zadovoljni. Sam sem pri kroniki kratek, stvaren. Vreme je bilo tako in tako, deževni ali snežni meseci. Sneg, toča, burja, dobra ali slaba letina. Na leto toliko in toliko porok v tej in tej starosti, nezakonskih otrok, ki nam delajo preglavice, toliko in toliko, socialno stanje kmetov, večjih in manjših bolezni, umrlih, pasje stekline, veselice, koristne in nekoristne. Oholost listov in trgovcev, cene lesu, živini, prašičem, krompirju, čevljem, popravila župnišča, poslopij in cerkve. Slabi dohodki, cena časopisov, to je vse, dragi Andrej. V moji kroniki ni prostora za cesarja in kralje, ministre ali okrajne glavarje, ne za stranke, ne naše in ne fašistične. Še boljševice pustim pri miru. Minister bogočastja ne bom nikoli, preveč se

jih gnete v Ljubljani. Lahko bi še kdo rekel: Vi, gospod, kaj ste pravzaprav le mislili, ko ste to napisali.«

Župnik je popil tri kozarce vina in odšel. Z njim je odšla previdnost, zadržanost in dvom v vse na tem božjem svetu.

Marec 1939. Obiskal me je brat Tone. »Ej, si pa reva. Tri repe imaš v hlevu. Tistega tvojega Jožeta mi daj, da si ogledava gozd.«

Šla sta. Ko sta se vrnila, je rekel:

»Sekaj kar se da.«

»Ne smem.«

»Kakor hočeš, bodo pa drugi, ki bodo prišli za teboj. Sekal bi in si kupil pošten par lepih konj.«

»Živi se tudi tako,« sem mu odvrnil.

»Ha, ha,« se je široko zasmel. »Ti si pa res božji hlapec. Župnik Jernej je več veljal in gospodar je bil.«

»Vsak po svoje. Kako je z materjo?«

»Ej, z njimi je pa slabo,« je tiho odvrnil. »Oče je še kmet, da je kaj. Težja dela opravi moja žena. Mati so le za lažja kuhinjska dela.«

»Postajaš socialist.«

Zardel je in posmehljivo odvrnil:

»Ded in oče sta bila huda klerikalca, jaz nočem biti. Čemu bi sto let v en rog trobili. Rogove je treba vsakih nekaj deset let preizkusiti in premenjati.«

»Odkod taka modrost? Take besede sem slišal pri socialistih. Tone, kakor hočeš, rečem ti, da se jaz ne pečam s strankarijo.«

»Vojske menda ne bo.«

»Najbrž bo še težko. Fašizem je na pohodu in komunizem tudi. Kadar bosta ta dva treščila, bo hudo na svetu. Hitler male državnice kar spotoma pozoblje. Veliki pa konferirajo in gledajo.«

Ko je odhajal je še rekel:

»Poslušaj me, posekaj hoje. Konje naj ti Jože kupi.«

Avgust 1939. Evropsko nebo je temno — grozeče. Hitler želi Gdansk. Vojska bo, kaj?

1. september 1939. Brez napovedi se je vojska začela. Ljudje so prestrašeni. Cene živil, živine in lesa rastejo. Ni verjeti, da bi se vojskovali samo Nemci in Poljaki. Mati so umrli, dolgo so bolehal. Bili so res zlata, tiha, skromna mati vsem otrokom.

Januar 1940. Finci in Rusi se vojskujejo, čemu neki? Francija čepi v Maginotovih utrdbah in čaka. Poljsko so si razdelili Nemci in Rusi. Uboga Poljska. Na naši in italijanski strani delajo bunkerje. Rezervisti javno govore, da bodo preživeli vojsko.

Februar 1940. Žandarji iščejo tiste, ki so trosili letake. Človek ima občutek, da se vojska približuje. Lepa pomlad se obeta. Ljudje so zamišljeni.

Junij 1940. Nemški valjar se vali po francoskih pokrajinah. Razbita Maginotova linija. Nekdanja francoska slava gre v nič. Kje je neki Napoleon I.?

Julij 1940. Francija je bila poražena v treh tednih. Pravi, da so se Poljaki bolj vojskovali kakor Francija. Cene pšenici, prašičem, živini rastejo, da je kaj. To bodo bogataši verižili in špekulirali na račun kmeta. Oče me je obiskal. Pravi, da lesa ne bodo prodajali. Gledali bodo, da bodo imeli čim več žita za slabe čase. Sosedne župnike skrbi, kako bo, če bo tudi pri nas vojska. Vsak me opozarja, naj v kroniki pišem samo župniške zadeve. Vsakemu povem, da sem samo božji hlapec. Da, tako rečem tistim, ki so bili vneti za politične veličine.

Vse postaja nekam malodušno, potrto. Slutnje so huda reč.

Oktober 1940. Letina je bila še kar dobra, tudi sadna. Srečal me je socialist B. Bartoloncev. Rekel mi je:

»Vi, župnik ne veste, da se bližajo hudi časi. Stare stranke odmirajo, države razpadajo, kraljevi prestoli se majejo. Nekam se bo treba opredeliti. Prej kot v petih letih bo Evropa socialistična, in vi?« Čakal je, kaj bom rekel.

»Najbrž veste, da nisem bil nikoli politikar, kot so bili moji predniki in to vam rečem: dokler bodo ljudje rabili božjo besedo, bodo tudi duhovniki. Pa naj bodo na vladi taki ali drugačni svetovni nazori, ideje ali stranke.«

»Odgovor ni jasen,« mi je še dejal.

Odvrnil sem mu, da lahko postane visok vladni dostojanstvenik, da pa bom jaz do konca življenja božji hlapec. Vsi res ne moremo biti ideologi, dostojanstveniki, generali in ministri. Saj je vsakemu znano, da je poleg mogočnega Triglava tudi Šmarna gora, ki jo ljudje tudi obiskujejo, čeprav je majhna.

»Kadar bo treba, bi rabili v naših vrstah vsaj sto ali petdeset župnikov, ki bi delali za našo stvar, za socializem, za človeštvo. Bodite vedno na strani malih ljudi.«

Ko bi oni socialist vedel, da me ne marajo dolinski bogataši, špekulanti in verižniki, ker ne pojem v njihov rog in ker ne obiskujem njihovih hiš, bi mož z nižjim tonom govoril z menoj. Sicer pa vsakemu svoje. Ideja, nazor, stranka in drugo!

Januar 1941. Vse govori o vojski. Nekateri govore, da je država sedaj trdna, ker so se nekako pobotali Srbi in Hrvatje. Bogve, če je to res? Vedno kličejo rezerviste. Kaj nam bo prineslo letošnje leto? Drugi zopet govore, da je Rusija uganka za ves svet.

Februar 1941. Oče me je obiskal. Mračno je dejal, da je sit stranke in da izgublja zaupanje vanjo. Rekel mi je: »Kar dobro, Andrejc, da se nisi mešal v strankine godlje.«

»Božji hlapec sem, oče.«

Pa se je oče razjezil.

»In tudi človek si in tudi tebi ne bi smelo biti vseeno, kako bo na svetu, dobro ali slabo, mir ali vojna, blaginja ali glad, ruševine ali sreča.«

Ko me je oče oštel, sem mu mimo dejal:

»Oče, za nas rečejo modrijani, da nam vladajo oblasti in da je vsaka oblast od Boga. Moramo jo poslušati. Sreča je pa v tem, če je človek z malim zadovoljen.«

»Figo je vsaka oblast od Boga,« je robantil oče. »Hitler je tiran, Mussolini tudi, Stalin je primeren za ,azijate' ne za nas. Mali kralji so pa igračke v rokah velesil. V vsaki državi vladajo mali ljudje z malimi možgani. To ti pravi tvoj oče.«

»Če vas kdo sliši, vas bodo sodnijsko preganjali. Vi me hočete kar naprej nekaj učiti. Njega dni ste pa na vseh shodih ploskali in vpili živijo poslanec ali minister, če je znal lepo govoriti. Jaz, dragi oče, nisem še nobenemu ploskal in tudi ne živijo vpil in tudi ne znam tega delati. Ljudje so nestalni, že sveto pismo govori o tem. Zato imam glede ploskanja čisto vest. Ljudje so kakor otroci. Nove igrače se vesele, toda kmalu se je naveličajo in jo vržejo proč. Tako je, dragi oče.«

»Saprabolt, ne boš me ti učil.« Odšel je.

Marec 1941. Cvetkovič je šel na Dunaj. Kaj bo tam?

27. marec 1941. V Beogradu so demonstracije. Cvetkovića so vrgli. General Simović sestavlja novo vlado. Dela na utrjevalni liniji so danes ustavili. Kdor ima radio,

poslušna novice. Cvetković je šel prodajat državo Nemcem, pa so mu dali v zadnjico. Božji mlini meljejo počasi.

6. april 1941. Vojska se je začela. Nemci napadajo, tudi Italijani, Bolgari in Madžari. Vojaki se preoblačijo v civilne obleke in zapuščajo bunkerje. Pravijo, da bo letina dobra. Vse smo obdelali. Oče me je obiskal, pogledal župnišče, hlev in polje. Rekel mi je:

»Andrejc, svojo kravo in enega teleta bom pripeljal v tvoj hlev. Saj veš, kako je v vojski. Toneta tudi skrbi, da ne bi bilo kakšne revolucije. Zapomni si, Andrejc — v vojskinem času se ne zanašaj na trgovino. Čimveč pridelaj, da boš skromno živel. Pridelaj pšenice, ječmena, koruze, največ pa krompirja in fižola, repe in zelja. Če boš sam imel, boš tudi siromakom dal.«

20. april 1941. Italijani so zasedli naše kraje. Gorenjsko in Štajersko so zasedli Nemci, Banat Madžari. V Hrvaški zmešnjava. Policijska ura z mrakom. Ljudje so molčeči, poparjeni.

22. junij 1941. Vojska med Rusi in Nemci se je začela. To bo strašno klanje. Naj še pišem, ko lahko samo ugibam? Nočem. Vreme je lepo. Ljudje so molčeči in čakajo miru. Ob 20. uri sem sklenil, da do konca vojske ne bom pisal kronike. Andrej Strle, Anno Domini 1941 . . .

BERAC BOLTEŽAR

Bil je invalid iz prve svetovne vojne.

»Kaj bi počel, ko si nogo izgubil? Krave bi pasel in jerbase delal,« mu je dejal brat, ko se je vrnil iz vojske.

»To se ne bo zgodilo, da bi ti bil za pastirja,« mu je odvrnil.

Za doto, ki jo je dobil, si je kupil citre in odšel v druge občine. V začetku ga je bilo sram beračiti, ali kmalu se je privadil. Usedel se je pred hišo in brenkal na citre narodne pesmi ali vojaške koračnice. Ljudje so ga radi poslušali in mu podarili kronico ali dinar. Tudi k mizi so ga povabili, ker je bil snažen in spoštljiv. Pustil si je rasti brado in brke, ki si jih je vihal kot nemški cesar Viljem v starih časih. Otrokom je delal vrbove piščalke in rezljal konjičke. Po gostilnah ni hotel prositi, vedel je tudi, da so po gostilnah bolj trdi za darove.

V malhi je nosil Staretovo občo zgodovino in Kneip-povega domačega zdravnika. Ob sobotah popoldne je šel v gostilno in prebral vse časopise za teden dni nazaj. Seveda si je ob takih prilikah naročil pol litra črnega vina in pol klobase. Vedoželjnim vaščanom je pripovedoval dogodke s Soške fronte. Zavzeto so ga poslušali.

Bril se je dvakrat tedensko. Ob pomladnih jutrih je hodil bos po rosni travi. Redno vsako nedeljo je obiskoval prvo mašo. Ponavadi je stal med cerkvenimi vrati in bral življenje kakšnega svetnika. Ker si je župnik nekoč v pridigi sposodil berače in tuje popotnike, ki nadlegujejo njegovo župnijo, ga je Boltežar drugo jutro počakal pred obširnim farovškim hlevom, kjer je vsako jutro nadziral posla, ki je hranil dvanajst govedi in župnikovega jahalnega konja. Pozdravil ga je, stisnil bergljo in dejal:

»Prečastiti, ogledal sem si vaša številna goveda. Vi, dragi župnik, ste nas včeraj napadli v vaši vsegavredni in cenjeni pridigi. Ker ste bili med vojno vojni kurat, vas poznam še s fronte. Pogletje, živite, kot je treba. Ko sem jaz nogo izgubil, ste bili vi, prečastiti, v štabu polka in divizije. Dobro ste jedli in pili. Bili ste celo odlikovani. Tudi jaz sem bil dobil neki ‚pleh‘, ki nič ne nese. Vi ste spoštovan človek, imate lepo župnijo. Poglejte, moje premoženje je lesena noga in za doto te citre. Čemu nas zmerjate s prižnice? Domovine nimam, na cesarja in ministre se pokašljam, brat me je razdedinil, država me je poznala samo takrat, ko se je bilo treba za ostarelega cesarja vojskovati in peti tisto Bog obvaruj, bog ohrani nam cesarja . . . Prenekateri sodček dobrega vina ste na fronti v zaledju popili. Zdravi in dobro ohranjeni ste prišli domov. Če bi bil jaz le malo zloben, bi vas oprav-

ljal pri liberalcih. Župnišča do sedaj nisem nadlegoval, ker imate hudega psa in osornega hlapca. Rečem vam, dokler bodo bogataši, bodo tudi berači. Slišal sem, da je oni maršal Borcenič od gladu umrl v podstrešni sobici v Gradcu. Namesto da poslušam vaše pridige, lahko berem v senci.« Boltežar je sklenil in si prižgal cigareto.

Župnik je zardel. Prižgal si je smotko in odvrnil:

»Nobenega nisem imenoma napadel. Če kot invalid iz vojske ne dobite mesečne invalidnine, nisem jaz prav nič kriv. Nisem poslanec in ne župan. Da pa beračijo mladi in zdravi ljudje, ki nadlegujejo poštene ljudi, morate tudi priznati. Postopače in dela sposobne ljudi sem si včeraj privoščil v pridigi. Oni teden so mi otrešli za tristo kilogramov jabolk. To je denar. Sam obrezujem sadno drevje, pa pridejo in mi ga ponoči otresejo in odnesejo. Toliko sodov vina pa tudi nisem popil v zadnji vojski. Sem skromen in mi ga je bilo dovolj štiri kozarce na dan. Kuharica vam lahko da prav tak zajtrk, kot ga imam jaz. In da ne boste hvalili tiste srbske uši, ki je ustvarila krizo v državi. Vidim, da imate sokolski znak na klobuku.«

»Nisem sokol, v mladosti sem pa bil,« je osorno odvrnil Boltežar in jezno udaril z bergljo po hlevskih vratih.

»Nisem kriv, če toliko veteranov-Slovencev nima dostojne preživnine. O tem sem že pisal v našem kato-

liškem časopisu. Liberalci so krivi vsega zla, krize, težkih let in tudi tega, da veterani ne dobe tistega, kar jim pripada. Tistim, ki so bili na Solunski fronti so dali Karađordjevo zvezdo, ki nekaj nese, dali so jim zemljo na jugu države. Lepe službe imajo. O tem sem že pisal in govoril. Če se mi pa očita, da imam dvanajst govedi v hlevu, me nič ne boli, če me moji nespoštljivi prijatelji obrekujejo. Župnišče ima čedno posestvo. Pogledjte, Boltežar, čemu se vam je treba potikati po svetu? Lahko bi se za posla uдинjali pri meni. Krmili bi mi govedo, spali bi v topli sobici in dvesto dinarjev na mesec bi vam dal ter hrano in obleko ter čevlje na leto.«

Župnik je vrtal z očmi po Boltežarjevem obrazu.

»Vse kar je prav, toda župnikov hlapec pa res ne bom nikdar,« je zamrmral Boltežar. »Večkrat je bilo slišati, da posle najslabše plačujete, na prižnici pa govorite, da bo šla prej kamela skozi šivankino uho kot pa skopuh v nebesa. Tudi ni lepo, da ste dali sodišču tiste kočarje, katerih otroci so vam otresli in pobrali nekaj jabolk in hrušk. Prenekatero pikro rečejo ljudje na vaš račun. Držite se načela, naj vas ljudje poslušajo in ne v dejanjih posnemajo. Družine nimate, pa ste kljub temu tak stiskač. Dobro veste, da kočarji nimajo takega vrta kot vi in da so ga pred osemdesetimi leti zasadili šolski otroci pod vodstvom nadučitelja Jake Žebreta. To ve cela dolina, pa tudi v šolski kroniki piše.«

»Davke od posestva in vrta plačujem jaz. Sam gojim in obrezujem vrt. Siromašne sorodnike imam, treba jim je po krščanski navadi pomagati. Če bi prosili, bi vsakemu dal dve ali tri hruške ali jabolka. Red mora biti,« je odločno pristavil župnik. »Vi, Boltežar, se pa, kot sem slišal, bolj družite s socialisti, kot pa z nami. Gledali bomo, da ne bodo dobili socialisti velike premoči v kraju in okraju. Nevoščljivci mi za hrbtom oponašajo mojega jahalnega konja. Službo opravljam z njim. Stara navada je, da socialisti, liberalci in anarhisti ne marajo nas, duhovnikov. Če vere ne bi bilo, to bi se ljudje med seboj pobijali in kradli. Prenekateri ne ve, koliko so v tisočih letih naredili samostani in župnišča za dobrobit človeštva. Oni socialisti in liberalci vidijo samo naše človeške napake,« je trdo rekel župnik in si zopet prižgal novo cigaro, drugo pa je ponudil Boltežarju.

»Gospod župnik, pa ne boste rekli, da je imel Tone Korošec prav, ko je dal ono leto streljati na Zaloški cesti delavce. Tega že kot duhovnik ne bi smel storiti. Kaj rečete na to?«

»Ej, ste mi pravšnji. Red je delal, saj je bil vendar notranji minister in če je delal red, ga je kot minister in ne kot duhovnik. Boltežar, ali je bilo prav, da so komunisti ubili blagega gospoda ministra Draškoviča. Veste, palica ima dva konca. Mislili so, da bodo vse opravili z nasiljem, sila rodi odpor. Mislite, da je lepo, da mi po-

noči pijani ponočnjaki kričijo: Pojdi dol, prekleti far, da ti jih naložimo. In če je moj pes Kastor enega oklal, je imel vso pravico, saj je čuvar hiše, mene in ostarele kuharice. Bil sem v Tirolah in na Piavi, trikrat me je zasula granata. Ti mlečni fantalini pa mislijo, da se bom bal. Zaradi varnosti še nosim vojaško pištolo. Nekaj strellov sem dal pa so bežali. Potem so v okna metali kamenje. To je sad liberalne vzgoje. Tega niso delali fantalini iz krščanskih družin, da veste, Boltežar.

No, Boltežar, pravite, da bi vam bilo dvesto dinarjev premalo. Primaknil bi vam še dve srajci. Poglejte, samo pri govedu bi bili, druga poljska dela bi opravil Jurij in drugi posli. Veseli me, da seanimate za moje pridige. Drugi popotniki kažejo cerkvi hrbet,« je dejal mehkeje.

Boltežar je odklonil, da bi bil farovski hlapec.

Ko so župnika premestili v drugo župnijo in mu še naklonili dekanijo, kar je bilo ljudem prav in župniku, ga je Boltežar med zadnjo vojno obiskal. Vprašal ga je, s kom drži, s partizani ali Nemci, Italijani ali belimi, mu je župnik dejal:

»Kaj bi se vi, Boltežar, vmešavali v pridige in politiko. Stari ste, pustite vse vnemar.«

»Ampak škof ga nekaj lomijo,« je zamrmral Boltežar.

»Pustite prevzvišenega, oni že vedo, kaj delajo.«

»Nemci že ne bodo zmagali,« je pikro dodal Boltežar.

»Leta petinštiridesetega smo, vi ste pa v nedeljo molili:

rešenik sveta, reši Evropo pred boljše vizacijo! Morda se boste še zagovarjali za te besede.«

»Božji mlini meljejo počasi,« ga je zavrnil župnik in si prižgal cigareto.

Čez teden dni je župnik odšel v Avstrijo, odkoder se ni več vrnil. Svojemu nasledniku je čez leta pisal, da je bil Boltežar moder slovenski mož. Škoda, da je bil berač.

Seveda, župnik ni vedel, da je bil Boltežar partizanski obveščevalec. Čeprav cenjen, je bil nekoč v hudi nevarnosti. Nekega junijskega večera ga je patrola pripeljala v Petelinjek in bi ga bil vročekrvni četni komandir kmalu ustrelil. Dejal je:

»Berači, cigani in frizerke, to so sumljivi ljudje, v službi na obe strani.«

Rešili so ga partizani neke bloške vasi, čes da je Boltežar naredil vrbove piščalke vsem otrokom v njihovi vasi.

Boltežar pa hud na komandirja. Rekel je:

»Vojska se vleče, slavni komandir bo lahko še nogo kje pustil.«

»Kaj mi boš ti odgovarjal?« je vzkliknil komandir. »Vojskoval si se za plesnivega cesarja in vlačugarske generale. Mi se pa vojskujemo za sveto slovensko reč, kjer ne bo ciganov in ne beračev. Piščalke bodo pa tovarne delale, da veš, ti, ki še po cesarsko misliš.«

Od takrat se je Boltežar izogibal nižjih partizanskih komand. Cenili so ga rajonski in okrožni aktivisti, obveščevalci in ljudje iz štaba neke brigade, kjer je bil načelnik neki daljni Boltežarjev sorodnik. Obiskoval je hiše belih in rdečih, hiše večjih in manjših kmetov. Italijanskim vojakom je prodajal piščalke, da so jih pošiljali v Italijo, kjer so otroci juga piskali na veselje svojih črnolasih mamic, ki so se ob njih spominjale svojih ljubečih mož, Ducejevih »junaških« vojakov.

GOSTILNIČARKA EMA

Bila je srednje velika rdeča, široka, sivih osornih oči. Tekala je s steklenicami sem in tja. Spotoma je vpila na deset let starejšega moža Jerneja:

»Ob štedilniku čepiš, namesto da bi pogledal v hlev ali mi iz kleti prinesel vina!«

Jernej je bil njeno živo nasprotje. Po poklicu je bil krojač in je ljubil konje in gozdove. Rad je imel dobro slivovko, poleti pa pivo. Cenil je ljudi, ki so imeli kaj pod palcem ali pa gozdove. Siromake je zaničeval in o njih nespoštljivo govoril. Uglednim ljudem je rad kazal črno in debelo knjigo dolžnikov.

»Cene je dolžan osem tisočakov, France petnajst, Pepi deset,« je govoril. Pri tem je svoje sive oči upiral od knjige na veljavnega gosta. »Nekoč bo naša Ema, ki ima tako hud jezik takšnim povedala, da ne bomo dajali na upanje. Doma naj pijejo zevnico ali vodo.«

Seveda je pozabil povedati, da se je večkrat zmotil v škodo pivca, da je od treh litrov zapitka prišlo v knjigo osem litrov, ki so jih večnožejni France, Pepi ali Cene godrnjaje seveda tudi plačali. Emi pa je šlo na smeh, če je videla, da veljaven človek pije in se pomenkuje z

vaščani ter tudi trka z njimi. Postrani je pa gledala one pivce, ki so uro ali dve sedeli pri mizi in počasi srkali svojo četrtinko. Vesela je bila pivcev, ki so dosti potrošili v gostilni. Poznala je samo dobiček, dobiček in zopet dobiček. Goste, ki so se ga napili, je obrekovala, tako da so njene prijateljice zvedele to že naslednji dan. Zvedele so tudi, koliko je popil Cene, France ali Pepi.

Znala se je z gosti tudi prepirati in pri tem ni izbirala besed. Cepec, osel, bik so bili njeni običajni izrazi za redne kmečke goste, če so se zmotili pri plačevanju zapitka. Previdni in bistri gostje so jo spregledali in vsako četrtinko vina plačevali sproti. Če ji je kdaj kak sezonski delavec odnesel kak polič, je klela v vseh jezikih in vsakemu povedala vsoto, ki jo je tisti sezonec ostal dolžan. Ta vsota se je nato podeseterila v njenih besedah.

»Hudiča, človek ni nikdar dovolj pazljiv. Pride takle cigan in govori, Emi doli, Emica gori. Zaslužil bom lepe tisočake. Emica, dajte. Čez štiri dni bom plačal.«

Nekateri vaščani so ji radi dajali brezplačne usluge. Ta je šel v gozd po drva in dobil za to dva deci vina in suho zemljo, drugi ji je deset ur zastonj cepil drva za dvakrat po dva deci. Sosed, samska žena ji je iz pekarnice nosila kruh, sol in meso. Seveda, ko je pa Ema klala prašiča ob koncu leta, ji je pozabila dati vsaj eno krvavico ali godljo. To se je vse vnovčilo. Upokojenec Peter-

ko je hodil poleti k senu. Sušil je, nakladal, tlačil, zvečer je pa še svoj denar trošil.

»Eh no, Peterka se nima kam dati,« je govorila Ema. »Kaj se hoče, si vsaj ude razgiblje.«

Kadar je bil zbor volivcev, ni čakala, da bi bil končan. Tekala je sem in tja med njimi in spraševala, kaj bo kdo pil. »Oho brinovčka, pa ti dva deci črnega, ti pa kisle vode.« Ob tej besedi se je resnično namrdnila.

»Piva, Emica!«

»Piva je zmanjkalo,« se je zadržal Jernej, ki je sedel pri točilnici, pozdravljal prihajajoče goste in mrko zrl za odhajajočimi, ki so imeli svojo redno računico pitja.

Ema je najbolj sovražila berače. Odkar je imela gostilno, jim je že s praga klicala, da se nima časa ukvarjati z njimi. Berač Boltežar je bil posebno siten in osoren. »Ti Ema, sem te kdaj prosil? Nič in zopet nič. Deželan sem in plačal bom svoj frakelj slivovke.«

»No, če imaš denar, kar noter.«

Berač Boltežar je važno sedel k mizi, kjer so sedeli bivši partizani, in plačal frakelj slivovke s tisočakom.

»Jezus, ti imaš celo tisočak,« je presenečeno vzklikala Ema in srepo strmela vanj in njegovo novo kamižolo.

»Ha, ha,« se je posmehljivo režal berač. »Kaj misliš, da mi dajejo samo dinarje? Tisočaka mi je dal človek, ki je bil med vojsko rajonski in sem mu pošto nosil iz postojanke. Dal mi je šunke in celega jurja. Ema, nocoj

sem zadnjič pri tebi. V dom onemoglih bom šel, je že poskrbljeno zame. Na lepših posteljah in bolj čistih rjuhah bom spal, kakor spiš ti in tvoj Jernej.«

Berač Boltežar je obujal spomine na partizanstvo, kako je nosil rajoncem važne vesti.

»Samo tebe, Ema, med zadnjo vojno nisem obiskoval, ker si točila Italijanom in belim.«

»Kaj ti veš,« ga je prekinila Ema. »Mi smo bili med prvimi v vasi. Tebi bi morala povedati, kaj sem dala.«

Zato je sovražila vse berače. Nekateri so ji v kuhinjo zanesli uši, drugi bolhe. Ta, Boltežar, je imel jezik. Za svoje je pil, ona pa bi dala vino tudi hudiču, če bi bilo treba, samo da bi plačal.

»To je dobro, da je naša oblast ustvarila domove za onemogle,« je važno dodal Jernej, ki je pljuval, če je le od daleč videl berača. Škripal je z zobmi ob pogledu nanje ali srečanju z njimi. Vaščani so govorili, naj pazi, da se ne bo ugriznil v jezik, ker da se živemu človeku v življenju lahko vse pripeti, beraška palica ali bogastvo, zapor za slaba dela ali županski stolček. Mrtvemu pa samo jama, da, jama.

Zadnji berač Boltežar se je za vedno poslovil od Eme.

»Rečem ti, sedemdeset let mi je. Dosti sem trpel na tem svetu. Nogo sem izgubil na Soči. Oče je grunt predal, meni pa za teleta vrednosti. Za očeta molim vsak večer, ker je bil le oče. Za tebe, Ema, na onem svetu ne

bom pisnil. Ne za tebe, niti za tvojega Jerneja, ki beračev ne mara.«

Ko je odšel in še prej pošteno plačal, je Ema vzkliknila:

»Če bi vedela, da ima tak gobec, bi mu pokadila s smrdljivo cunjo.« Hotela je brisati z mokro krpo stol, češ Boltežar je morda pustil kakšno uš. »Mi smo pa snažna hiša.«

»Beži no,« jo je zavračal Zaplatnikov Janez. »Boltežar je snažen berač in naš je bil med vojno. Take ljudi je treba spoštovati.«

»Takah že ne,« je zavpila in srepo zrla v Zaplatnikovega Janeza, ki si je upal zagovarjati take ljudi.

»Če bi bil koristen, bi imel hišo, gozd in njive, kakor drugi,« je vpila in hitela po novo steklenico vina, ki jo je naročil France in pel svojo znano pesem: Mica kovačeva, pila nič plačala. »Ema, vina, hitro, obrni se. Hej Jernej, ti se pa držiš, kot bi ti tretji gozd prodali. Jernej, kumara zelena, čemu varčuješ. Tista dva sinova, ki ju šolaš, ti bosta že izpraznila gozdove!«

»Ne bosta jih,« je zavpila Ema, ki se je vrnila s steklenico vina. »Jaz sem ju vzgojila, kot se gre.«

Pomenek je zmotil Gregorjev Jurij, ki je danes imel svoj dan.

»Ema, deset litrov vina na mizo. Plačam jaz.«

Emi je lice zažarelo. Takih gostov si je želela, četudi samo enkrat na štirinajst dni. Kadar je Gregorjev Jurij imel svoj dan, takole vsake dva meseca, ga je žingal, da je bilo veselje. Pilo se je tri do pet dni. Delal je od zore do noči in še ob luninem svitu je včasih cepil drva na dvorišču ali sekal nastilj. Vozil je hlode iz gozda ali sekal leščevje v gmajni. Pri tem ni videl ne na levo ne na desno. Posojilnicam ni zaupal, pač pa je dal denar v posteljo. Pa ga je prijela divja želja in šel je v gostilno. Sosed ga je pregovarjal. »Jurij, star si, čemu trošiš denar in napajaš mlade ljudi? Otrok nimaš, sama sta z ženo. Kupi si sodček vina in ga doma pij, ali pa pij v gostilni svojo četrtinko. Jurij, pamet!«

Gregorjev Jurij se je požvižgal na vse take besede. Zapel je pesem: Oj ti gora Mica, oj ti Mica micasta. Ema ga je trepljala po ramenih in vpila:

»Vi Jurij, ste mož. Vi bi morali biti za župana. To bi gledali na nas, kajne?«

»Pusti župana,« je vpil Jurij. »Pijmo, delali smo, sedaj popijmo vse Emino vino.«

Trkali so in se veselili. Jurij je pel, dvigal kozarec v zrak. Pel je od žalosti, ker ni imel otrok, pil je od veselja, ker je dobro prodal vole in drva. Pil je od veselja, ker je kupil motorno žago. Zato je želel, da se tudi drugi vesele z njim.

Ema je nosila vino in lica so ji žarela.

MAJSKO SREČANJE

Bil je zelo ponosen na to, da je gozdarski tehnik, sicer pa je bil visoke rasti, vitek, črnolas, živih oči in živahnih kretenj. Ker je želel postati gozdarski inženir ali višji gozdarski strokovnjak, je prebral vse knjige in sestavke po revijah in knjigah, ki so pisale o gozdarstvu. Oče ga je preklel, ker ni hotel ostati na domačiji in je šel v gozdarsko šolo, kjer ga je neki glasbeno navdahnjeni inženir in šolski ravnatelj naučil vseh gozdarskih vednosti.

»Kaj pa naš rod, a?« je kričal oče. »Ko sem bil jaz star trideset let, sem že nekaj veljal. Bil sem odbornik na občini in družino sem imel. Ti se pa še oženiš ne. Kmetoval bi in hlode vozil iz gozdov. Zameril se boš kakšnemu višjemu gozdarju in poslal te bo na cesto. Taki so danes oni, višji. Doma si pa neodvisen. Štirikrat na leto plačaš davke in tisto zavarovanje. Shodom, terencem in poslancem lahko, če le hočeš, obračaš hrbet, posebno tistim, ki veliko govore in nič naredе.« Jezno je pogledal sina, ki je kadił cigarete in mirno poslušal natančnega očeta.

»Bodite no, oče, služba gozdarskega tehnika je tudi lepa. Če bog da, bom nekoč prilezel še do upravitelja. Sami vidite, da je doba vznikanja in furanja minila. Do ceste se že še nekaj vozi, medtem ko so ceste prevzeli kamioni. S službo sem kar zadovoljen, čeprav je plača majhna, da se bog usmili. Če se bom poročil, bo morala biti čedna in kar je važno, tudi nekaj šolana. Vsake Micke pa jaz kot šolan gozdar ne morem vzeti.«

»Šolana, hm,« je zamrmral oče, »šolane ženske so izbirčne. Rebrovo Milko poglej. Rada se sprehaja in še rajši menda muzicira. Ej, da je tista Milka moja hči, bi ji že pokazal. Muziciraj in sprehajaj se ob nedeljah. Ko prideš iz šole, se preobleči in na njivo ali k senu ali h kravam v hlev! Tako bi jaz ukazoval.« Gregorc je zakašljaj, pljunil vstran in odšel v hlev.

Sin Gregor se je nasmehnil očetovemu starinskemu modrovanju. Tudi sam je zadnje čase mislil na Rebrovo Milko. Vedel je, da se imata rada s Klančnikovim Matijem.

Ogledoval si je svojo lepo zeleno gozdarsko obleko, puško in klobuk s krivčki. Zahrepenel je po učiteljici Milki, njenih laseh in plavih očeh. Vedel je, da Milka hrepeni po naravi. Hej, ti punca, vedno so pri dekletih v preteklosti imeli prednost gozdarji. Tak delaven kmet, kot je Klančnikov Matija in nežna, vitka in izobražena Rebrova Milka ne gresta skupaj.

Spomnil se je binkoštnega ponedeljka, ko jo je srečal ob gorski cerkvi. Šel je z lova. V nahrbtniku je nesel srnjaka, ki je molil roge in noge v svetli sončni binkoštni ponedeljek. Milka je pod gorsko cerkvijo, kjer je bila služba božja, nabirala dišeče šmarnice.

»Kje vas vidim, Milka,« ji je dejal in obstal pred njo. Čeprav sta bila skoraj sošolca, jo je vikal, kot je običaj izobraženih ljudi.

»Počival bom,« je rekel in se usedel. Usedla se je poleg njega in dejala, da bi si rada ogledala srnjaka. Razvezal je nabrtnik in ji ga pokazal.

»Tako lep, in ti si ga ustrelil.« Tikala ga je, ker se je zavedala svoje cene in veljave, in to tembolj, ker mu je v šoli, ko ni znal, napisala nekaj nalog. Gregor je to dobro vedel in je zardel.

Sončen dan je bil, druga polovica maja. Po zraku so letali ptiči. Od Milke se je širil prijeten vonj. Imela je lepe kodraste in pomaziljene lase. V eni roki je držala šopek šmarnic, v drugi pa roman Madame Bovary.

»Ta roman sem tudi jaz čital pred leti. Kako so ženske propadle. Nikoli več ne vzamem v roke romana,« si je tiho dejal Gregor in zaljubljeno ogledoval Milko.

»Tako daleč hodite po šmarnice,« ji je rekel in pogladil lepo novo puško.

»Rada imam gore. Sploh imam rada naravo, cvetje, drevje. Če bi bila moški, bi si gotovo izbrala gozdarski

poklic. Tudi Klančnikov Matija pravi, da uživa, kadar gre v gozd. No, pa Matija opravlja težaška dela, seka, klesti, naklada hlode in drva. Ti se pa s puško sprehajaš po gozdu.« Poredno ga je pogledala.

Resno ji je odvrnil:

»Nedelja je in sem šel na lov. Ob delavnikih odkazujem les za sečnjo. Spomladi in jeseni vodim pogozdovanje, poleti trebljenje, čiščenje, pišem ure delavcem in delavkam. Vodim dnevnik. Delo je, čeprav tudi moj oče ne ceni mojega dela in poklica. Prenekatero noč preživim v lovski koči. Ej, Milka, ko bi kdaj prenočila v lovski koči in poslušala šumenje starih hoi in bukev, ob jutrih pa lajanje srnjakov, cvilenje polhov in škrebljanje veveric! Težko je naše gozdarsko življenje, je pa tudi lepo v gozdu.«

Na gori so pritrkavali zvonovi.

»Se nisi nič priporočila,« jo je nenadoma vprašal in jo prijel za lepo negovano roko. Odmaknila se je in ga osorno pogledala.

»Oj ti, Gregor, ti bi bil kar hitro domač. Če bi te videl Matija, bi te čudno pogledal.«

»Ej no, saj smo sošolci,« se je izgovarjal. »Sicer pa imajo pri Klančnikovih lepe njive in govedo,« je dejal posmehljivo.

»Kmetovala že ne bom, saj sem učiteljica. Pri Klančnikovih bo Kristina gospodinjala, kot je do sedaj.«

Vstala je in si otepla mah s krila.

»Gregor, zbogom, grem z Julko domov.«

Dolgo je gledal za njo. Zaškripal je z zobmi in zamrmral:

»Ti, ti, Milka, moja boš. Če boš le kdaj prenočevala v lovski koči, boš moja. Matija naj kmečko dobi.«

»Govorila si z gozdarjem,« ji je poočital Matija drugo jutro in jo postrani pogledal. Bila je v sivi žametni obleki.

»Prijetno govori o svoji službi,« je odvrnila Milka in obračala v rokah tri šmarnice. »Dosti ve o gozdu in divjadi. Zgovoren fant je. Videla ga nisem že nekaj let. Ko smo hodili v šolo, sem mu pomagala pri nalogah. Zato ga tikam, on me pa vika.«

»Izogiblji se ga, ti rečem. Slišal sem, da rad povabi ženske, ki so mu všeč, v lovsko kočo.«

Zardela je. »Nič nisem slišala o njem.«

»Morda se bo naša Kristina le poročila. Pogovorila bi se čimprej.« Zopet je zardela.

»Matija, dve tri leta se nama še ne mudi. Mlada sem še, kaj bi se vezala.«

»Rabili bi gospodinjo, kakor hitro odide Kristina.«

»Matija, učiteljica bom še za naprej. Gospodinjila bi kakšna služkinja. Svoj poklic imam.«

Hladno sta se razšla.

Matija je škripal z zobmi. Tudi delala boš po njivah, če ne bom tisti klavir podaril ciganom. Delala boš, kakor bom jaz hotel. Od jeze je zažvižgal Mico kovačevo . . .

Oče je krmil govedo v hlevu in se pomenkoval s Kristino, kdaj bo treba sejati ajdo in kam naj bi se sejala.

»Njega bodo predstavili,« je rekla Kristina. »Pustil bo občinsko službo in šel za računovodjo v trg v tovarno.«

»S temi občinami ga že nekaj let lomijo. Tisti, ki to godljo mešajo v imenu socialističnega napredka, naj bi za naprej dvigali in iz službe v službo prenašali kovčke,« je siknil Matija in vzel v roke »štrigel«. Nekatere kar naprej predstavljajo, drugim dajejo pa nagrade in jim ploskajo.

Tak bi ti bil, si je mislila Milka. Želel bi gospodinjo in kmetico. Čudno se je spremenil zadnje mesece. Stresla je z glavo, stopila k mizici in poduhala šmarnice, ki so molele iz srebrne vaze. Ob koncu šolanja ji jo je podarila jezična teta. Njej pa jo je prinesel iz svetovne vojne fant, ki je kmalu nato umrl za ranami, dobljenimi v Južnih Tirolah. Klančnikova Kristina ji je bila zavistna zaradi srebrne vaze. Seveda, Klančnikov Matija bi ji govoril samo o njivah, pridelku, govedu, gozdu in svojih gozdnih vožnjah. Kadar mu je na klavirju igrala Chopina, Verdija ali Čajkovskega, je dremal ali pa je nenadoma dejal: »Mislim, da zna najbolj v dolini igrati valčke in koračnice Blaževčev Tone. Še prej je znal oni Jaka, ki

je tresel z glavo in so ga v zadnji vojski ustrelili Italijani, ker jim ni hotel igrati.« Da bi zapustila svoj poklic? Ne, tudi ni kar tako obiskovala glasbene šole! Pa stari Klančnik! On je še bolj osoren in ukazovalen kot Matija, ki jo ima že nekaj let rad. Klančnik bi ji dejal: Milka, s tvojim muziciranjem in klavirjem ne bodo oplete naše zavrtnice in tudi seno ne bo posušeno.

Bilo je ono leto, v juliju. Nad Snežniškim pogorjem je divjala nevihta in se počasi skozi poševne bliske približevala dolini. Rebrovi so imeli seno v ograbkih. Hiteli so, oče, mati, tete in Peter. Dva voza so nakladali. Milka je sedela pri klavirju in uživala ob Chopinu. S svojimi prsti je izvabljala lepe glasove. Osamljena je bila. Okno je bilo odprto. Ni se bala bliskanja in grmenja. Mimo je stari Klančnik pripeljal velik voz sena. Začele so padati prve kaplje. Stari je zavpil: »Milka, seno se bo zmočilo. Z muziko seno ne bo pograbljeno in naloženo!« Res je zmočilo voz sena. Mati je molčala, teta pa, ki ji je podarila srebrno vazo, je dejala:

»Milka, zapomni si, da so tudi dnevi, ko je treba zavihati rokave in prijeti grablje v roke. Poznala sem profesorja, ki je pisal knjige. Zgodovinske so bile, pa je k Strahovim hodil deset let zapovrstjo kosit travo, vsake počitnice. In rečem ti: učen je bil.«

Tudi oče je godrnjal, edino mati jo je zagovarjala. Samo ona in Peter sta jo razumela.

Pomenek je podoživljala na binkoštni ponedeljek na gori. Velik šopek šmarnic je nabrala tisto uro, ko so deželani prosili ljubo Marijo za lepo vreme in dobro letino. Pridigal je plešast in brezzob menih. Zavijal je oči k stenski sliki svetega Lovrenca, ki ga rimski oblastniki pečejo v gorečem kotlu. Versko vzgojena, učiteljica Ema, ji je že drugi dan povedala, da se je bolj bala menihovega spačenega obraza kot pa njegove pridige. Spomnila se je srečanja in pomenka s priljudnim gozdarjem Gregorjem, ki ji je mirno pripovedoval in odkrival lepote gozda in divjadi, govoril o drhtenju stoletnih dreves, ki so morda le žalovala za minulimi desetletji ali celo stoletji, ko so imeli besedo le grofi in baroni, vitezi in vojvode, principi in kralji, ko so lajali psi in zavijali lovski rogovi. Vse to je minilo v tem čudovitem, skrivnostnem gozdu, polnem dogodivščin onih večjih in bolj važnih prednikov, kakor tudi vaščanov-divjih lovcev, gobarjev in polharjev, tesačev in drvarjev, voznikov in nekdanih graničarjev, hrzajočih konj in strelov na meji. Sedaj imajo glavno besedo v gozdu neustrašni gozdarji, taki kot Gregor. Zaželela si je, da bi sedela pod hojko ob večernem ognju ali v lovski koči, kjer bi ji Gregor pripovedoval o vsem, kar je lepega v gozdu, on, katerega je na trški šoli navajala na lepo napisane šolske naloge, na učenje zemljepisa in poštevanke. Na vse to je mislila učiteljica Milka, hči Rebrove hiše.

Mimo okna je počasi, z brevirjem v roki, prišel župnik Andrej. Milka je igrala Chopinovo Polonezo. »Aha, gospodična Milka, celo Chopina igrate, lepo je to,« je šaljivo dejal župnik. Pomolila je glavo skozi okno. »Če se človek česa uči, se nekaj malega le nauči.«

»So res mama zboleli? Obiskal bi jih rad, ker so me naprosili.«

Zardela je. Nekaj je že vedela o mamini zapleteni in nesrečni ljubezni do osornega starega Klančnikovega Gašperja. Niti duhovščini ne pripovedujte tega, je pred letom dni lepo prosila mama. So stvari, katerih se drugim ljudem ne pripoveduje. Kaj mislite, da kakšen duhovnik govori in obeša na veliki zvon, če je bil kdaj zaljubljen. Vsak skriva in molči kot riba. Mati je bila vzgojena v strahu božjem. Imela je strogo katoliško vzgojo od svoje matere, tet in babice. Čutila je, da bi lahko zapala vso svojo mladost takemu mirnemu človeku, kot je bil župnik Andrej Strle, ki je imel rad mirne ljudi, rože in klasično glasbo.

Sin Peter je vodil dolgo sejo socialistične zveze. Stari Rebrov je bil v gozdu, ker mu je zadnji veter podrl štiri jelke. Ko je župnik Andrej stopil v lepo, po rožah dišečo družinsko sobo, je na visoko dvignjeni postelji ležala Rebroya gospodinja in brala Turgenjeva Lovčeve zapiske.

»Tete so na njivah, oče v gozdu, Milka pri klavirju, Peter nekje seje in seje, mene je pa gripa vrgla v posteljo. Leta, leta, gospod Andrej.« Odložila je knjigo na mizico kraj postelje. »Sedite.«

Usedel se je za mizo in dal brevir v žep.

»Ej no, človek mora biti na vse pripravljen. Tudi meni je umrla moja dobra mati.«

»Jezus, koliko dobrih ljudi je samo ona vojna pokončala,« je tiho zahropla Rebrovka.

»Hudo je bilo in je še. Če slabi ljudje dobe oblast v roke, je hudo na svetu. Vendar tiste, ki so tega krivi, čaka kazen. Cesar Napoleon, ki je iz oholosti preganjal papeža, je še mlad umrl v pregnanstvu na otoku Svete Helene.«

»Veste gospod Andrej, večkrat se vprašujem, kaj imam od tega življenja. Mož je njega dni obiskoval vse sejme, tudi na veselice je hodil, čeprav je dober gospodar. Vendar, ko je prodajal govedo ali hoje, me ni povabil zraven. Še prašičem, ki sem jih sama zredila, je on določal ceno. Ne mislim ga opravlјati, toda rečem vam, da se mi zdi tisto govorjenje o ženski enakopravnosti kakor pravlјica. Vse je le na papirju. Seveda, naša Milka, ki je za učiteljico v trgu, pravi, da se ne bo pustila komandirati od moža. Rečem pa, če se bo poročila s Klančnikovim Matijem, jo bo on komandiral. Kadar se boš poročila, ji pravim, rabi tudi srce in razum. Sama

sem se poročila na hitro. Razum sem še preveč poslušala, srce pa premalo. No, saj sem sama trpela. Nisem tožila, nisem.«

Umolknila je in se zazrla v rumen strop, ki je nosil letnico 1827. Tudi župnik Andrej se je ozrl v strop in dejal:

»Človek si postelje in tako tudi leži. Toda starši so nas učili, da je vsak človek svoje sreče kovač. Moj oče, ki ga je bila sama računica in gospodarnost, je večkrat dejal: kakor seješ, tako boš tudi žel. Žal, človek ni vedno podoben njivi. Povodenj in toča ne obiskujeta njiv vedno in povsod. Človeka pa spremlja sreča ali nesreča že od rojstva dalje. Otrok ne prinese na svet samo telesnih in duševnih lastnosti staršev, temveč tudi dedov, pradedov, tet in stricev. Domača vzgoja, šola, cerkev, tisk, družba, vse to dandanašnji bolj vpliva na doraščajočega človeka kot kdaj koli prej. Ko so odraščali naši starši, je bila cena zemlje bolj spoštovana kot danes. Ko je moj oče oral njivo, se je prekrižal. Ko je sejal, je mati zmolila kratko molitvico za dobro letino. Tako je bilo. Moj brat Tone tega ne dela več. Samo to reče: Bog oče, daj dobro letino, oni oblastniki pa manj davkov, pa se bo živelo. Poglejte, vaša Milka rada igra na klavir, nekateri jo zato gledajo postrani, češ motiko v roke v prostem času. Jaz pa rad vidim, da se tudi v trgu peča učiteljica z glasbo, in ne samo s športom. Tudi glasba dviga člove-

ka. Poglejte, Rebrova mati, stari ljudje so govorili, da so bili grofi in baroni goljufi, izkoriščevalci in lopovi do kmetov. Tiste Lovčeve zapiske, ki jih berete, je napisal dober človek, plemenit baron Turgenjev. Vsa kulturna Evropa bere te zapiske. Tudi grof Tolstoj je napisal romane, s katerimi je dosegel svetovno slavo. Tudi po zemlji je delal. Vaš mož je trden kmet in dober gospodar, ampak . . .« Župnik Andrej je umolknil in se zazrl v strop. Po kratkem premolku je nadaljeval: »To lahko rečem, da se ne bi smel norčevati iz duhovščine in menihov. Tudi sam sem sin trdnega in delavnega kmeta, tudi sam opravljam poljska dela. Nič ne morem, če je moj prednik imel poln hlev govedi in da je bil med vojsko na drugi strani, to je njegova osebna zadeva. Sam se nisem mešal v tisto godljo. V miru živeti, to nekaj pomeni. Rečem vam, da bi vi lahko veliko naredili, da se vaš mož in sin ne bi norčevala iz duhovščine. Zaradi mene je vaš sin lahko okrajni glavar ali pa član deželne vlade. Procesij do mesta ne smemo imeti. Tak je pač ukrep oblasti. Tudi to bo nekoč minilo. Vsaka juha se sčasoma shladi. Je pa stari Klančnik le bolj previden. Ne zmerja nas. Veste, Rebrovka, oni stari liberalci Tavčarjevega in Žerjavovega kova so kar uživali, če so le zvedeli za kakšne človeške napake duhovnika. Tako so o njih pisali. Bog jim grehe odpusti na onem svetu! Nekoč so bili duhovniki bolj cenjeni in veljavni, kakor so dandanes.

Ni pa bilo prav, da so nekdane čase imeli župniki tudi gostilne. Preveč so bili udarjeni na posvetnost in denar.« Zopet se je zazrl v njen izčrpani obraz.

»Njemu bom rekla, naj kaj poseka iz mojega gozda. Obiskala bi Višarje in milansko stolnico. Seveda je on proti romanju. Nikjer nisem bila, odkar sem poročena, samo delo in zopet delo. Kakor hitro ozdravim, bom vzela premerko in izmerila vse drevje v mojem gozdu, da bom vedela za svoje.«

»Nikar,« jo je svaril župnik. »To je delo moža, gospodarja. S takim ravnanjem bi ga žalila. Tudi moja mati je primožila lep gozd, toda oče je vedno govoril: moj gozd, naš gozd. Mati so molčali, čeprav jih je bolelo. Enakopravnost so si le izmislili razni idealisti, kakor Roza Luksemburg, ki je tako žalostno končala. Naš slovenski mož želi biti gospodar. Važno je, da ni grob do žene in otrok. Na romanje vam ni treba hoditi, dokler ne ozdravite. Hčerka naj vas spremlja, ker se spozna poleg glasbe tudi na galerije in katedrale. Gredoč si oglejte še Benetke, Padovo in Firence. Lepe stvari boste videli.«

Zvečerilo se je. Prišla je Milka, želela dober večer in prižgala luč. Prirobantil je Rebrov, češ da so na Hrvaškem višje cene za hlodovino. Župnik Andrej je pozdravil in odšel.

UČITELJICA MILKA IN GOZDAR GREGORKA

O d tistih binkoštnih dni, ko se je Gregorka srečal z Rebrovo Milko — učiteljico, je pogosto mislil nanjo. Kjer koli je srečal starega Rebra, se je zapletel z njim v pomenek o gozdovih, sečnji, pogozdovanju in ureditvi gozdnih cest in poti. Hvalil je Rebrov gozd kot vzoren gozd naprednega kmeta. V nič je deval slabe gospodarje, ki so že pred vojno izsekali gozdove. Večkrat se je ustavil pod okni Rebrove hiše in poslušal, kako Milka igra na klavir. Čeprav ni razumel skladb Mozarta, Čajkovskega in Beethovna, je vselej vzdiknil: »Milka, čudovito igrate. Kar nese me ob tej čudoviti glasbi.« Nehala je igrati in se naslonila na okno.

»Obiskujte gozd, tam boste dobili še druge navdihe.«

»Bom obiskovala tudi gozdove,« je tiho odvrnila.

»Oni dan sem bila z očetorn v gozdu in čudovito je vedel povedati o ljudeh, ki so delali in prebivali v gozdu.«

Gregorka je gledal v puškino cev.

»Rečem vam, Milka, treba je gozd videti in živeti v njem v raznih letnih časih, ob soncu in dežju, snegu in viharju, ko ves gozd ječi in se lomi drevje. Tudi pre-

močen mora biti človek v gozdu do kože, da vse curlja od njega. Potem pa si zakuri ogenj v koči, se posuši in skozi okence opazuje silovito divjanje narave. Ali pa v zgodnjem lepem jutru opazujete, kako se pasejo srnice ob robu gozda. Srnice vohljajo po zraku, se pasejo ali ozirajo na vse strani. To je lepo, da lepše ne more biti.«

Mimo je prišel berač Boltežar. Tako so mu rekli, pa čeprav ni več beračil, ker je dobival pokojnino. Živel je v vasi in za otroke cele doline delal piščalke. Nekateri so mu zato rekli »piščalkar.«

»Ej, Milka, kaj Gregorki razkladaš svojo igralsko ume-tyost. Njemu volkovi pojo, srnjaki lajajo in drevje mu vsak dan šumi vse mogoče simfonije.«

»Poredni ste, Boltežar. Vedno kaj novega poveste,« mu je odvrnila.

»Grem h Klančnikovim, da mi stari posodi nekaj knjig. Ko bodo vaša mati prebrali »Lovčeve zapiske«, bi se pa jaz priporočil,« je vzkliknil Boltežar in odšel h Klančnikovim.

Ko je na dvorišču videl Matijo, mu je mimogrede dejal:

»Ti Matija, toporišče oblaš z rezilnikom, gozdar Gregorka se pa lepo pomenjkuje z Rebрово Milko. Fanta je prevzela njena muzika.«

Matija je zardel in od jeze vrgel toporišče v drvarnico. Odšel je krmit živino. Krmil jo je vedno točno ob treh.

Boltežar je dobil Klančnika pri mizi, ko je bral Kosmačevo povest Pomladni dan.

»Zabaven je ta Boltežar, vedno kaj novega pove,« je dejala Milka in se zazrla v Gregorko. »Kaj pa streljaš ob tem času?«

»Petelina sem oni dan ustrelil, sicer pa prašiče, volkove, divje mačke. V juniju bo odprt lov na srnjaka, v septembru pa na jelena,« ji je moško odvrnil. »Seveda preganjam tudi zankarje in divje lovce. Malo jih je, so pa še. Ti zankarji mi delajo težave. Prav je, da so strogi zakoni za divje lovce. Odkar je umrl glavni zankar Franc, je že boljše za lovce.«

»Milka, Milka,« je iz sosednje sobe zaklicala mati.

»Jutri bom obiskala tvoj revir — nedelja je in šole ni,« je rekla Milka in odhitela k materi.

Gozdar Gregorka je bil srečen, da ga bo obiskala Milka. Bil je ničemer in malo domišljav človek. S kmečkimi dekleti ni hotel imeti opravka. Rad pa se je pogovarjal z uradnicami zadrug, tovarn, gozdnih uprav in z učiteljicami. Njegov besedni zaklad je bil bolj reven. Prebral je sicer vse lovske in gozdarske knjige, za drugo mu ni bilo dosti mar. Zardel je in nerodno mu je bilo, ko ga je nekoč v gozdu stari Klančnik izpraševal to in ono iz

slovenske zgodovine. Nekoč se mu je zaletelo, da je rekel, da je Primož Trubar začel izdajati »Rokodelske novice«. Seveda ga je Klančnik popravil s tem, da mu je povedal, kaj je bil in kakšno vlogo je imel na Slovenskem Primož Trubar in kakšno »očka« Janez Bleiweis s svojimi Rokodelskimi novicami.

»Toliko imam dela, da take učene stvari sproti pozabim,« se je opravičeval gozdar Gregorka, ko mu je odkazoval drevje za posek.

Poznal pa je Gregorka zelo dobro svoj gozdni okoliš. Vedel je, koliko grebenov, kotanj, poti, steza ima njegov revir, ki je meril okrog dva tisoč hektarjev. Poznal je ob svojem revirju vse lastnike gozdov, dobre in slabe, stare in mlade, molčeče in kričeče, trezne in pijane.

Bil je lep sončen majski dan. Gozdar Gregorka je na križpotju čakal Milko. Poslušal je škrbljanje veverice, ki je metala okleščke na pot, kakor bi hotela nagajati Gregorki, ki je zamisljen sedel. Milka bo prišla in on, Gregorka, jo bo seznanjal z lepotami gozda. Pa to ji je, kot je rekla, razlagal že oče. Hm, stari Rebrov oče ji je menda pripovedoval o gozdarjih, ki so živeli v teh gozdovih, o tistih, ki so v gozdu nesrečno končali, nekateri celo zmrznili ali pa se je drevje podrlo nanje. Ne, ne, Gregorka ji bo pripovedoval lepše stvari, o divjadi, pticah, drevju, zdravilnih rožah. Dal ji bo daljnogled, da bo z visokega Ogulja gledala pokrajino, tja do Kamniških planin

in štajerskih gora. Pokazal ji bo vse svoje gozdno območje, kakor se je rad izražal. »Moj revir, moje lepo valovito območje ima toliko jelk, smrek, jesenov, hrastov, bukev, javorov, od dvanajst centimetrov debeline naprej . . .« se je postavljala.

Sonce je počasi lezlo izza gora, ko je Milka s knjigo v roki hodila po gozdni stezi. Včasih je postala in poslušala ptičje petje. Toliko kosov je videla, ko so se spreletavali po komaj ozelenelih bukvah. Kaj bo rekel Matija, ko bo zvedel, da se je majske nedelje sprehajala po gozdu z gozdarjem Gregorko? Samostojna sem. Ne morem vedno čepeti za klavirjem ob prostem času. Šola me utruja. Učenčkov ne smeš ne zlasati niti jim jih naložiti po zadnjici. Mirno je treba prenesti ves nemir, ki ga delajo poredneži. Tak je pač šolski predpis. Oče ji je povedal toliko lepega o gozdu, da je bila vsa navdušena nad gozdno naravo in skrivnostne zgodbe o ljudeh in drevesih, ki jih prej ni poznala.

Nenadoma je vstal pred njo, mlad, svež, rdečeličen, močan in nasmejan.

»Vendar ste prišli. Prišli ste v moje gozdarsko območje ali pa, kakor se izvolijo izražati Angleži: moja hiša je moj grad.«

Milka je iztegnila roko in rekla:

»Poglej Gregorka, kako sonce vzhaja in polzi više in više izza Racne gore. Nekje sem čitala, da je francoski

cesar Napoleon v bitki na Moravskem, kjer je premagal avstrijskega cesarja in ruskega carja, dejal: Moje sonce vzhaja kot zvezda!«

»Eh, kaj so si vse zapisali. Ga pa ni, ki bi napisal, kako žive polhi takrat, ko ni žira. Tega ni še nihče strokovno opisal.« Gregorka je melanholično utihnil in jo pogledal od strani. Bila je sveža in kar je važno, lepa.

Pojasnjeval ji je, koliko let raste jelka, če ima v prsnem premeru štirideset centimetrov. Pokazal ji je staro debelo bukev, ki je že hirala in bila stara okrog šeststo let. Milka ga je pazljivo poslušala.

»Hm, Matija bo najbrže jezen, da ste prišli v gozd. Saj ste se sami odločili, ali ne?« je tiho dejal Gregorka in ji živo pogledal v oči.

»Matija je samski in samostojen kmet, kot sem jaz samostojna učiteljica. Intabulirana za enkrat še nisem. To povem zato, da boš vedel, da še nisem vezana. Ali grem za klavir ali grem v gozd na sprehod, to je moja zadeva, ne pa zadeva Klančnikovega Matije.«

Milka je sklenila in se zazrla v lepi tanki javor, ki je kakor sveča mirno stal ob križpotju. V krošnji je šoja kljuvala, kot da bi kdo s kladivom razbijal po starih deskah.

»Oh, teh je mnogo v mojem revirju;« je vzhičeno dejal Gregorka in ji pokazal planinskega orla, ki je lepo mirno plaval po zraku, daleč tja proti Bički gori.

»Koliko šmarnic raste ob poti,« je vzkliknila Milka in jih začela nabirati. Nerač ji je Gregorka pomagal. Milka je duhala šmarnice kot petnajstletnica na travniku. Nebo se je pooblačilo. Od daleč se je slišalo grmenje. Bička gora je bila ogrnjena v deževno meglo. Mrzel veter je zavel čez sotesko.

»Prej kot v pol ure bo dež,« je tiho dejal Gregorka in ji pomagal obleči dežni plašč. Nedaleč od njiju je na kratko zalajal srnjak in odhitel med jelkami. Izza gore je pridivjala spomladanska nevihta.

»Pojdiva k moji koči,« je zamrmral Gregorka in prijel Milko za roko.

Milka si je potegnila kapuco čez glavo. Molče sta odšla. Med gostimi jelkami v dolinici je stala čedna lesena lovska kočica z zelenimi polknicami, vodnjakom in majhno verando. Odklenil je kočico in v štedilniku zakuril. Dež je nabijal ob leseno streho in lesena okenca. Gregorka je skuhal čaj in povedal, kdo vse je zadnja leta obiskoval njegov revir, kočico in njega, Gregorko. Na steni, kraj vrat je imel v okviru svoje slike. Bil je slikan kot osemnajstletni fant, partizanski poročnik. Milka si jo je pozorno ogledovala. Ko je Gregorka to opazil, je dejal:

»Lepi časi so bili takrat za nas mlade. Bili smo mladi, navdušeni in s puškami smo se kar igrali. Ej, kje so tisti časi, tovariši, borbe, doživetja, plesi, petje? Kaj bi se spominjal vsega tega. Gregorka je gozdar na svojem ob-

močju. Kmetje me kregajo, če jim ne odmerim hoj takrat, ko si oni žele. Višji gozdarji me gledajo postrani, če se točno ne držim gozdarskih predpisov in zakonov.«

Zvečerilo se je. Gregorka bi rad objel Milko, toda ni in ni imel poguma. Drugič mu je zašepetal neki notranji glas. Popila sta čaj in se spogledala. Milka je vstala, rekoč:

»Domov moram.«

»Spremil vas bom,« je tiho dejal in ji ogrnil dežni plašč. Brez besed sta se odpravila v dolino. Stiskal jo je k sebi in ji spotoma gladil lepe črne lase.

KLANČNIKOV MATIJA

Jezen je bil na Gregorko, a še bolj na Milko, ko mu je povedala, da je prenočevala v lovski koči.

»Se spodobi za žensko, ki je še izobrazena povrhu, da se v družbi gozdarja potika po gozdu?«

»Samostojna sem, da veš,« mu je odvrnila in stisnila ustnice.

»Pokašljam se na tako samostojnost,« je siknil Matija. »Odkrito mi povej, ali boš ostala pri besedi ali pa se boš še naprej sestajala z onim. Da bi žensko delil, mi še na pamet ne pride. Čudno je, da tega ne vidi tvoj pametni oče.«

»Pusti očeta, dovolj je pameten. Sama si služim. Oskrbnik mi ni potreben, da boš vedel.«

»Ko sem zvedel, da si šla h Gregorki, me je prijelo, da bi vzel steklenico bencina, oblil z njim vrata lovske kočice in jo zažgal. Vidva pa bi imela kres v maju namesto v juniju.«

Presenečeno ga je pogledala in vzkliknila: »Ti bi to storil? Nisem pričakovala od tebe takih besed, ne! Odkrito ti povem, če si to res mislil, ti povem brez premišljevanja, da ne bom nikoli Klančnikova gospodinja. Rajši

ostanem samska in svobodna trška učiteljica.« Obrnila se je in dostavila: »Zdravo, poznavam se samo kot vaščana.«

Molčal je in gledal za njo. Obšel ga je čuden hlad do nje. Če mora biti konec med nama, pa naj bo tak, kakor je. Gregorko bi tako stolkel, da bi hodil s palico kakor tisti Zvonko, ki je skočil skozi okno, ko ga je dobil v postelji Emin mož.

Prej tako postaven fant hodi po bergljah. Ob nedeljah stoka in govori svojim znancem, da se ni izplačalo obiskati Emice v spalnici, da je sedaj invalid, krevlja. Če bi bil invalid iz vojske, bi ga deželani cenili in spoštovali, rekli bi: Zvonko je bil ranjen v tej ali oni bitki. Medaljo bi dobil in lepo invalidnino. Pozdravljali bi ga na cesti in v lokalih, obiskovali bi ga borci-veterani in obujali lepe spomine. Tako pa ga nekateri za hrbtom pomilujejo, drugi se mu pa posmehujejo, češ to je tisti Strnadov Zvonko, lepi in postavni fant, ki mu je bilo premalo dekle, da, premalo. Zaželel si je spremernbe. Obiskal je brezdelno, lepo in spogledljivo Emico, ki ima moža močnega, kakor je močan štiriletni dobro hranjeni vol. Če bi šel Zvonko skozi vrata, bi ga s pestmi pobil, da vstati ne bi mogel. Zato je moral skočiti skozi okno, kjer je obležal s polomljenimi nogami. Emico pa je mož premlatil, da so jo morali odpeljati v bolnico. Potem je stopil na vrat k stokajočemu Zvonku in mu zabrusil: »Ku-

kavica, sam si se kaznoval. Ne želi svojega bližnjega žene!«

Tako je ostal Zvonko za vse življenje krevlja po lastni krivdi. Emica sameva. Obiskujejo jo stari lenuhi, potepuhi, brezdelneži, ki hitro zavohajo osamelost in radodarno žensko.

Taka je ta reč, si je mislil Matija. Stisnilo ga je ob tej misli pri srcu. Milka ni njegova žena in čemu bi Gregorki stolkel noge? Domišljavi glas mu je govoril: Matija, ozri se okrog sebe. Domišljava učiteljica ni za tebe, ne. Klančnikov si in če je oče imel težave in smolo z Milkin materjo v preteklosti, čemu bi se ponavljale družinske nesreče. Bodi trden, Matija. Kaj pomeni, če je lepa, postavna in glasbeno izobražena. Vse to nič ne koristi, če ni zvestobe in čistosti. Obrniti se bo treba drugam. Pozabiti bo treba Rebрово Milko.

Dan, čeprav lep in sončen, se mu je zdel dolgočasen. Take misli so za deževne dneve, si je dejal. Oblekel si je delavniško obleko, napregel konje in krenil v gozd. Pod vrhom je srečal gozdarja Gregorko. Posmehljivo je zrl na Matijo, kot bi hotel reči: Oho, ti krmiš konje in voziš hlode. Jaz sem ti pa prevzel lepo Milko. Nesramno mu je želel dober dan in mu nato brez ovinkov dejal:

»Učiteljici Milki sem pokazal lovsko kočo. Zanimiva je, da. Lepo sva se imela v njej. Kaj bi ti z njo? Ostal boš voznik, jaz pa gozdarski tehnik.« Prižgal si je cigareto.

Matija je obstal. Vse je vrelo v njem. Skočil je h Gregorki, mu iztrgal puško iz rok in jo razbil ob kamenju. Gregorko pa je premlatil z bičevnikom. Gregorka se je branil, toda Matija ga je stisnil za vrat, kakor bi ga stiskale klešče.

»Ti uš ti, gozdarska, se boš iz mene norčeval. Imej deset tistih Milk!« Vrtel ga je kot otroka. »Ti gnida ti, v kozlovko bi te nesel, pa tega nisi vreden. Da se mi ne prikažeš več pred oči!« Pahnil ga je od sebe, da se je sedel ob skali.

Ko je prišel Gregorka k sebi, je zastokal:

»Tožil bom. Puško boš plačal. Tako lepo puško si razbil. Kaj hočem, če je Milka sama prišla v lovsko kočo.« Zajokal je kot otrok.

Matija pa ga že ni več slišal. Pognal je konje in od jeze pljuval po tleh. Hitro je naložil hlode. Konji so poskočili, ko je švignila lisica mimo njih. »Prekleta lisica,« je siknil.

Visoko v gozdu je v stari bukvi kljuvala šoja. Vračal se je iz gozda. Ustavil se je na kraju, kjer je razbil Gregorkino lovsko puško. Pograbila ga je jeza. Zmetal je po gozdu razbitine in koščke puške. Hudiča, če jo bom moral plačati, jo pa bom. Bahal se mi že ne bo več, ti lenuh gozdarski! Matija je imel o lovcih, gozdarskih tehnikih in logarjih svoje posebno mnenje. Nekaj ponedelj-

kov je namreč našel v gozdu v senci gozdarje, ki so spali, ker so celo noč veseljačili in pili.

»Preklete, ali vas za to plačujejo, da spite, namesto, da bi kmetom odkazovali hoje, smreke, javore in bukve. Če bi delali v tovarni, ne bi spali za strojem.«

Prosili so ga, naj ne bi govoril tega na gozdni upravi ali po dolini.

»Tvojemu očetu bom odkazal, kjer bo hotel,« ga je rotil logar, ki je rad nedeljske večere preveseljačil v družbi čednih lahkih deklet.

Pokal je z bičem in premišljeval o Milkini nezvestobi. Lepo sem mislil o tebi, oj, oj, pa si mi jo napletla. Verjel sem ti kot v župnikovo pridigo v mladosti. Morda je le imel oče prav, ko je govoril:

Matija, Matija, kje imaš oči? Misliš, da ti bo Milka s klavirjem kuhala, šivala in krave molzla. Če boš pa imel deklo, ne bo dovolj njena plača zanjo. Ona je za uradnika, ne pa za tebe, Matija. Oči, oči in pamet v roke. Če me kje sreča, me komaj pozdravi.

Pod gozdom je srečal starega Rebrovega gospodarja.

»Vidiš Matija, ti si kot nalašč rojen za kmeta in za voznika. Našega Janka je treba prositi, da gre v gozd. Le po kom se je vzel. Jaz imam rajši gozd kot vse poslance in ministre tega sveta. Naš Janko pa, če bi ga opolnoči zbudili, bi šel na tiste kisle shode, kjer samo govorijo in govorijo, kakor ženske na Obrhu, ko perejo perilo. Tak

je naš Janko. Tebi menda ne diši tovarna. Bojim se, da je ne bo naš Janko popihal tja. Kar naprej hvali tovarniške, da mi gre že na jetra.«

Stari Rebrov je umolknil, Matija pa je s posmehom odgovoril zaskrbljenemu Rebrovemu gospodarju:

»Stric, rečem vam, da me žaga vidi samo takrat, ko peljem hlode prodat. Drugače me ne vidi in me ne bo videla. Da bi me komandiral tisti Jurij, ki manj zna kot jaz? To se v tem stoletju ne bo zgodilo, pa čeprav so visoki davki. Ej, če bi jaz odločal pri oblasti, bi polovico uradnikov nagnal delat. Tudi oče pravijo, da nam tisti odvečni uradniki pijejo kri in nalagajo visoke davščine. Ostal bom na kmetiji, pa čeprav se vsak polpismen fič-firič norčuje iz kmetov in našega dela.« Bistro je pogledal starega ljubitelja gozda.

»Tak bi moral biti naš Janko, pa bi bil vesel.«

»Stric, vi morate biti srečni in veseli, ker vam vsak dan igra Milka,« je posmehljivo rekel Matija.

»Naj ima punca veselje s tem. Paglavci ji žrejo živce, pa sem ji ga kupil. Rajši vidim, da igra na klavir, kot da bi se podila za žogo ali letala po shodih, kar nič ne nese in še jeziš se na vse te reči. Še župnik Andrej Strle jo je pohvalil, češ da zna igrati, kot bi igrala v mestu. Nekaj sem slišal, da sta vidva zmenjena. Takega zeta bi rad imel, če niso to le prazne besede.«

»Ne bo nič,« je odvrnil Matija in zardel kot otrok. »Milka ne želi na kmetijo. To mi je povedala v obraz. Najbrž bo oni gozdar Gregor vaš zet, tako mislim.«

Stari Rebrov je bil v zadregi. »I, kaj hočem? Službo ima. Kakor si bo postlala, tako bo ležala. Mislil sem si, če bi šla k vam, bi prišla ena teta z njo, da bi namesto nje delala, čeprav stare tete ne bodo večno živele.«

Pozdravil je in odšel proti svojemu gozdu. Matija je pogнал konje. Spotoma je premišljeval in tehtal besede starega Rebrovega. Pameten mož. Hm, Janko je socialistični aktivist, kar mu nič ne nese. Lahko mu bo, dokler ima oče poln hlev govedi in lep hojev gozd. Če bo šel v tovarno, bo že videl. Tisti polpismeni Jurij mu bo rekel: Janko, delaj to, čez eno uro zopet: Janko, pojdi in prestavi. Ko je nekoč pripeljal hlode na žago mu je Jurij važno rekel:

»Matija, kaj se boš ubijal po gozdu. Prodaj konje in pridi na žago. Lepo ti bo. Osem ur boš delal. Potem boš pa balinal ali karte igral.«

»Pusti tiste žagarske pravljice in osemurnik. Če bi kmetje delali osem ur, bi stradali in gole zadnjice kazali. Kaj pa, ko bodo gospodarske težave, ko bo žaga stala? Bi dobival občinsko miloščino, kaj?« Matija je bistro pogledal v obraz domišljavemu obratovodji Juriju.

»V socializmu ne bo kriz in gospodarskih težav. Žaga ne bo nikoli obstala. To je samo v kapitalizmu, da veš, ti

Matija, ki nisi bral Marxa in Engelsa, ki sta vse to lepo napisala,« je modro sklenil obratovodja Jurij.

»Vseh pravljič res še nisem prebral. Nekaj gospodarskih in kmetijskih sem pa že in v trški šoli sem imel, če se ne motim, bolje spričevalo kot ti.«

Jurij je zardel.

»Res si bil boljši za učenje, toda imam tečaje, lesnega in partijskega. Nekaj sem se le naučil.«

»Seveda, seveda,« je mirneje rekel Matija. »Oče so rekli, da sta bila včasih ob istem številu delavcev na žagi le dva uradnika, sedaj vas je pa šestnajst. To menda ni napredek.« Jurij je spet zardel.

»Drug način dela je sedaj, več obrazcev, več natančnosti.«

»Ne bi verjel vsega. Žaga me bo videla, kadar bom pripeljal hlode. Tudi kmetje moramo živeti. Zemlja se ne bo sama obdelala.«

Pognal je konje in si mislil, kako ponosen je Jurij na tečaje in tisto kratko učenje. Doma je izpregel konje. Mimo je prišel Rebrov Janko v lepih športnih hlačah. Rekel je, da bo šel delat na žago.

»Bi šel še ti?«

»Mene žaga ne bo videla. Dela imam doma dovolj in tudi za jesti.«

»Mene pa ne veseli kmetija. Oče benti, toda kaj bo. Polnoleten sem in še aktivist povrhu.«

Matija je šel v sobo. Oče je bral Humekovega Sadjarja. Povedal mu je, kako in zakaj je zdelal gozdarja Gregor-ko. Stari Klančnik je odložil sadjarsko knjigo in se zazrl v sina.

»Matija, puško boš moral plačati. Kaj ti pade v glavo, da mu delaš škodo. Rekel sem ti že, da Rebrova Milka ni za tebe. Ona je za uradnika. To bi moral že vedeti.«

»Bahal se je, pa sem ga premikastil. Fantalin je krave pasel doma, ko sem se jaz podil po gorah za Italijani in Nemci. Ne prenesem tega, da bi se kdo norčeval iz mene,« je zamolklo dejal Matija in si odrezal kos ržene-ga kruha.

»Če si ga že oklofotal, mu vsaj puške ne bi smel raz-biti. Plačal jo boš. Samo, da ne bi bil zaprt, ker si pre-mlatil uradno zapriseženo osebo. Ozri se malo naokrog. Leta ti tečejo in nič ne rečejo. Kristina bo menda šla od hiše. Kdo ti bo gospodinjal, a? Menda ne boš kakor tisti Cene, ki si je sam kuhal in nič pral. Bodi pameten. Žensk je dosti na svetu. Tudi jaz ne bi prenesel tistega klavir-ja. Rebrov je pa menda še ponosen na to. Jankota bo menda kmalu pobrala tovarna. Privoščim to staremu Rebrovemu.«

V sobo je prišla Kristina. V naročju je nesla sinka Flor-jančka.

»Občino bodo razpustili, tako mi je rekel mož. Zmenila sva se, da se bova čimprej vzela. Doto boste pripravili, oče.«

»Slabo je jemati moža, ki nič nima,« je osorno dejal oče.

»Delala sem in trideset let sem stara.« Florjanček je stekel k staremu, da ga je poujškal.

»Ono Trudnovo hišico bi kupila, pa bi stanovala tam,« je dejal Matija in mračno zrl v sestro.

»Poizkusil bo, če bo dobil službo v tovarni. Tako bi lahko ostala doma. Kaj bi kupovala hišico. Lahko bi nekaj let stanovala kar pri nas. Pet sob imamo.«

»Če boš šla ti od hiše, bomo morali dobiti žensko, ki bi nam gospodinjala,« je dejal oče.

»Ej te ženske, vse sili v tovarne, kmetijam pa hrbet kažejo,« je vzkliknil Matija in udaril po mizi.

»Milka ne bo krav molzla in gospodinjala. Ona je gospodična učiteljica,« je posmehljivo rekla Kristina in se zazrla v Matijo.

»Lahko je Rebrovim,« je nadaljeval oče, »dve teti imajo in še mati je za delo, čeprav boleha. Ko bi naše tete še živele!«

»V bloške hribe bom šel, tam je žensk«, je pristavil Matija mračno.

Florjanček je pel na kolenih starega: Gospod in gospa sta šla po cesti . . .

»Kdo ga je naučil,« je vprašal Matija.

»Kdo, njegov oče menda,« je odvrnila Kristina in vzela sina na roke.

»Veš, Matija, tako ti rečem: vzemi si štirinajst dni časa, pa si poišči žensko, ki bo primerna zate in za naš dom. Ko se bo Kristina omožila, ne bi rad videl, da bi iskali deklo k hiši.«

»Ženske dandanes ne gredo rade na kmetijo,« je tiho rekla Kristina in ujčkala sina. »Nekoč je bila vsaka ponosna, če je šla na kmetijo.«

»V mojih letih je prihajal v trg na počitnice neki profesor zgodovine. Ob košnji je tri tedne hodil vsako jutro s svojo koso in kosil vsak dan štiri ure pri mojem očetu. Ko je trčil ob kamen, je zravnal koso, nato pa leskovo vejo zataknil zraven kamna in rekel: »Glej ti, mali Gašperček, ta kamen bo treba skopati ali pa odbiti.« Profesor je bil in je znal lepo in čisto kositi.

»Sedaj pa pokuka na kak tečajček, pa ga je že sram prijeti za koso,« je rekel Matija. »Rebrov Janko bo šel delat v tovarno. Jurij ga bo komandiral. Cepec, ne ve, kaj se pravi biti svoboden kmet. Seveda, Janko je rad tudi ob delavnikih lepo oblečen in po shodih hodi, kot da bi bil plačan. Ej, dokler so tete žive, si lahko to dovoli.«

»To bo vpil stari Rebrov, če mu bo zagodel s tovarno,« je dodal stari.

»No, kaj mi boste dali,« je rekla Kristina. »Vzela se bova in živela bova.«

»Doma ostani, čeprav se boš omožila. Gospodinji, kakor si do sedaj. Sam res ne morem dobiti ženske, da bi jo kar iztrgal iz hoje. Gospodinji nam, kaj se ti je treba potikati po tujih stanovanjih.«

»Tudi jaz sem tako mislil,« je rekel stari in odprl Humekovo sadjarsko knjigo. »Cepci so, ki kar naprej in naprej ukinjajo občine. Ubogi mali uradnik naj se pa seli in seli. Cepec je tisti, ki si je izmislil, da so uradniki aparat. Ta beseda bi se bolj spodobila za one višje uradnike, ki še pametnih zakonov in uredb ne znajo dati na svetlo. Besedo aparat imajo vedno na jeziku poslanci in drugi, ki se po shodih važne delajo.«

»Rebrov me je vprašal, kako je z menoj in Milko. Rekel sem mu, da ne bo nič. Kaj naj z žensko, ki obiskuje tistega gozdarja. Za „španovijo“ nisem. Milka ne bo pri Klančnikovih za gospodinjjo. O tem sem prepričan. Rebrove bom pustil kar pri miru. Milka naj se kar oblači v moško obleko in naj hodi, če jo je volja, še kar naprej po gozdovih. Domišljava je. Če misli, da je najbolj pametna, ker brenka na tisti klavir, se moti,« je sklenil Matija in pobožal po glavi Florjančka, ki se je kar naprej smehljajal.

»Čimprej spelji hoje iz gozda, da ti jih ne ukradejo,« je dejal oče Gašper.

»Hoje menda ne bodo ukradli, ampak drva,« je odvrnil Matija.

»Ker je pri hiši osem hektarjev gozda, bi ga dali meni vsaj en hektar. Onega nad senožetjo.«

Matija jo je presenečeno pogledal.

»Denar bi raje dobila, kaj ti bo gozd.«

»Tako, ti bi vse imel, mene bi pa s papirjem odpravil,« mu je osorno odvrnila.

»Gozd hočem, oče, ne bo vse dobil Matija.«

»Dal bi ti denarja za dva para volov, toda gozda ne.«

»Gozd hočem, da boš vedel. Pomeni mi to, kar tebi,« je zakričala Kristina. »Gozd in njivo zavrtnico hočem. Jaz že imam moškega, ki ga bom vzela. Ti pa še nimaš nobene. Pri hiši sem delala od mladega, ti bi me pa s papirjem odpravil. Ne, ne boš me. Gozd in zavrtnico hočem, to je vse.«

Oče Gašper je bistro pogledal. »Mislim, da bi bilo pravilno, če ostane zemlja skupaj. Ker sta pa samo dva, se bo treba pogovoriti. Kaj bi ti dobila od hiše? Domača si!«

»Oče, vi boste odločili, ker ste zaenkrat še gospodar. Ti, Matija, si pa dobi žensko, ki ti bo gospodinjala. Kakor hitro se omožim, ne bom za hišno deklo, da bi me kar naprej komandirali.«

»Ošabna si in z denarjem ne bi bila zadovoljna.«

»Partizan si bil in tam ste se menda pogovarjali, da so ženske enakopravne.«

»Pusti tisto, kaj smo se tam pomenkovali,« je mračno dejal Matija. »Kdo le kaj še da na našo revolucijo. Milka sploh noče o tem nič slišati. Seveda, Milka je takrat spala doma, mi pa smo prezebali po hribih. Ne, ženskam ne priznam enakopravnosti. Vrag z njimi.«

»Sestra ti je in tako ne smeš govoriti. Kristine ne bom odpravil od hiše s papirjem. To je treba premisliti.«

»Dal bi več, kakor ji pripada, toda gozda ne.«

»Rekla sem: gozd in njivo zavrtnico hočem.« Udari-la je s pestjo po mizi. Florjanček jo je plašno pogledal. Zajokal je, da ga je Kristina pobožala in poučkala.

»Dobila boš, nikar se ne jezi,« je rekel oče Gašper in dal knjigo v omaro.

Matija je vstal in šel ven. Ko je nakrmil konje in govedo, je zavil v gostilno, kar ni bila njegova navada. Tam je našel znane vaške vinske bratce.

»Boš dal Matija za vino, a,« so ga ogovarjali.

»Kaj bi dajal, tisti, ki nima denarja, naj bo doma in pije zevnico in vodo. Osli in cepci dajejo za pijačo, Matija ne.«

Gostilničarka Ema je bila vesela novega gosta. Njen mož je vedno sedel pri štedilniku, kadil in mračno zrl na goste. Ema ga je kregala, ker je popil preveč žganja.

Na vrček je prišel Rebrov Janko. Pozorno se je zazrl v Klančnikovega Matijo.

»Gozdar Gregorka te bo tožil, ker si mu puško razbil in ga premlatil. Danes se je oglasil pri nas. Z Milko se je celo uro pomenkoval. Domišljavi gozdarji mi niso po volji. Na shode, ki jih prirejamo, ne hodijo. Prosim jih je treba, da pridejo kmetom odkazovat hoje in bukve. Taki so.«

Ema je vprašala Klančnikovega Matijo, kdaj se bo oženil in ali se bo prej Kristina.

»Ne mudi se mi,« ji je osorno odvrnil in zardel.

»V ponedeljek grem na žago. Evidenco bom vodil v pisarni. To je moj konjiček. Oče je hud, mati žalostna, tete nevoščljive, le Milka me edina razume. Ti, Matija, izogiblji se Gregorke. Lahko ti kdaj pošlje kroglo v hrbet, ko boš vozil hlode. Ti ne veš, da so strahopetni ljudje najbolj maščevalni, to že poznam.«

Matija je zamahnil z roko in rekel:

»Take gnide se res ne bojim. Marsikatero borbo sem preživel, pa bi se bal gozdarja?«

»Morda ti bo še sorodnik,« je dodal. »Joj, kakšne davke nalagajo gostilničarjem,« je godrnjala Ema in vrtela davčni listek v rokah.

»Seveda, iz izgube si kupila tisti pralni stroj in dva hektarja gozda,« ji je oponesel Janko in popil ostanek piva.

Mimo gostilne je šel župnik Strle Andrej. »Ta far nikdar ne gre v gostilno,« je siknila Ema.

»Bodi no, takoj bi ga tercijalke naznanile škofu. Boljše vino pije doma, kakor bi ga pri tebi,« je posmehljivo dejal Matija.

»Vraga ima boljše vino,« se je zadrlla Ema in vrgla davčni listek v miznico. »Gre, kot bi bil princ. Kuharico ima staro, nekoliko šepa. Naj bi si izbral mlado in postavno. Našo Milko kar naprej hvali, da zna lepo brenkati na klavir. To so tete jezne! Še pogleda jih ne, kadar se ustavi pri naši materi. Oče pa na farje nič ne dajo. Še poslanca ne cenijo, kakor je treba. Oče cenijo samo gozd, na vse drugo se požvižgajo. Ko je ono leto prišel minister na shod, sem ga vprašal, če bo šel poslušat ministrovo besedo. Poslušat bi ga šel, če bi oni minister znal govedo oskrbovati in koso klepati. Še tiste šole ni končal. Tak mi nima kaj novega povedati. Ponavljal bo tisto, kar so že v Beogradu rekli. Tako je, Janko. V mladosti so nekaj dali na tistega zadrugarja Janeza Kreka. Ta mož je znal delati in govoriti. Tak minister ti pa natrese tistih tujk, ne zna po starem govoriti.«

»Midva že ne bova, ne ministra ne poslanca. Prej bo oni Jurij z žage, ki je v šoli redno zaostajal. Jurij se drži linije, kakor Boltežar plota, kadar se ga je pri Emi nalezl,« je s posmehom dejal Matija. »Kristino bomo menda oddali.«

»Ema, občino nam bodo vzeli. Bodo manjši davki,« je šaljivo dejal Janko.

»Figo bodo manjši.«

V sobo je stopil Gregorka in stoje izpil vrček piva. Matiji je kazal hrbet.

»Oho, Gregorka, kje si se naučil tega, da kažeš poštemnim ljudem hrbet.«

»To je moja reč,« je zamrmral Gregorka. »Očetu reci, da mu bom jutri odkazal tiste hoje.«

»Kaj so ti res puško razbili,« ga je začudeno vprašala Ema.

»Tudi plačal jo bo tisti, ki jo je razbil.« Obrnil se je in odšel.

Ema se je obrnila in vprašala:

»Matija, zakaj sta si sovražna z Gregorko?«

»Ema, ti se brigaj za svojega kislega moža, s katerim se vedno prepiraš.«

»No, kar tako sem te vprašala,« je posmehljivo odvrnila in naprej pomivala posodo.

Soba se je napolnila z gosti. Tudi obratovodja Jurij je prisedel. Potrepljal je Janka po rami in dejal:

»Janko, ti si pameten. Zemlja ti nič ne nese, gozd že še.«

»Tistemu, ki ne zna ali noče delati res ne nese,« ga je osorno zavrnil Klančnikov Matija. »Še to, če hočem strojček kupiti, ga za svoje denarje. Tovarne in strojev

ne kupijo delavci, temveč davkoplačevalci naše dežele. Vi nameščenci po tovarnah podcenjujete nas kmete in naše delo. V brigadah nas je bilo več kmečkih ljudi kakor tovarniških. Stroji nas niso oskrbovali s hrano, temveč kmetije. Nekdo v Ljubljani začivka ‚delavski razred‘. Potem pa vsi kakor papige ponavljate za tistimi govorniki. Če bi nekateri znali gospodariti, nam ne bi bilo treba v tujini kupovati pšenice.«

»To je višja politika, ki je mi ne razumemo,« ga je zavrnil Jurij. »Tisto, koliko je bilo enih in drugih v partizanih ti najbolje veš, ker si bil zraven. Rečem pa ti, če bi bil jaz na tvojem mestu, bi rajši delal na žagi, kot se pa ubijal s konji po gozdu. Sicer pa, kakor hočeš. Janko se je odločil.«

»Tudi jaz pravim, da tovarna ni vse. Ženske, ki delajo osem ur v tovarni, se nočejo močiti na kmetije. Poznam čase, ko so žage stale in žagarski so za majhen denar prijeli za vsako delo,« je pripomnila Ema.

»Seveda, seveda, to je bilo v kapitalizmu, socializem ne pozna gospodarskih kriz. Naš socialistični sistem ima možnosti, da vse zaposli, če ne v tovarnah pa pri javnih delih.« Jurij je končal in važno pogledal po pivcih.

»Ha, ha, ti si pa res naiven! Če bi bilo tako, kot ti govoriš, potem naši ljubi Slovenci ne bi hodili na delo v Nemčijo. Samo na občino v Ribnico pojdi, pa ti bodo povedali, koliko je Ribničanov v Nemčiji. Če bi bil pri

nas socialistični raj ne bi hodili Slovenci po svetu,« ga je zavračal Matija.

»Vse to je prehodnega značaja,« je važno rekel Jurij.

»Pravljice so za otroke in zaostale primitivce.« Matija je plačal in odšel.

»Eh no, Matija zaostaja, na repu množic je,« je dodal obratovodja Jurij.

OBISKOVANJE

Župnik Andrej je obiskal Klančnika. Ker sam ni imel Welsove Svetovne zgodovine, si jo je želel izposoditi. Vedel je, da je Klančnik edini kmet v kraju, ki jo ima in ki jo je že večkrat prebral. Klančnik je župnika Andreja cenil, ker je vedel, da se ne vmešava v politiko. Vedel je, da je dal med vojsko celo živež in obleko za partizansko bolnico. Klančnik je sedel za mizo, Strle Andrej je pa hodil gor in dol po sobi.

»Ja, tudi vaše župnišče je olajšala agrarna,« je s posmehom dejal Klančnik.

»Zakonom in predpisom se je treba v vsaki državi pokoravati, ne gre drugače,« je odvrnil župnik Andrej.

»To bi skakal župnik Jernej, če bi bil na vašem mestu! Govoril bi, da se bodo rdeči pekli na onem svetu,« je osorno vzkliknil Klančnik in zaprl Turkovo knjigo Travništvo.

»Seveda, vsi ljudje smo podvrženi zmotam. Tudi Jernej je bil. Sedaj menda živi nekje v Avstriji. Preveč se je gnal za stranko.«

»Seveda, seveda,« mu je pritrdil Klančnik. »Še sveto pismo pravi: po njihovih delih jih boste spoznali. To velja za vse nazore in stranke.«

»Boltežarja je pa škoda, ker je umrl,« je dejal Andrej, da bi pomenek obrnil v drugo smer. Čeravno se ni pečal s politiko, je pri miru pustil tiste, ki so bili proti osvobodilnemu boju. Nekoč ga je škof prijel, češ da je obveščen, da ne prebira javno na prižnici njegovih okrožnic, ki so tako prepotrebne ljudem v teh viharnih in usodnih časih.

»Prevzvišeni,« je mirno odvrnil župnik Andrej, »fara je v gorskem zakotju. Pošta ne posluje, kakor je treba. Enkrat jo ustavijo in pregledajo partizani, drugič Italijani, tretjič nekakšni terenci — aktivisti. Prečastiti, koga naj napadam s prižnice? Sami veste, da sem božji hlapec in se za stranke ne brigam.«

Prevzvišeni ga je osorno in bistro pogledal, kot bi hotel reči: morda si se pokmetil v tistih gorah in vlečeš na tihem z onimi. Andrej je vzdržal ostri pogled.

»Prevzvišeni, dohodkov je malo, jaz pa imam rad knjige. Dohodkov je komaj za sproti. Da ne boste mislili kaj neprijetnega, vam povem, da opravljam službo božjo tudi po gorskih cerkvah. Ko sem na Štefanovo maševal v neki gorski podružnici, je bila cerkvena polna ljudi, kmetov in kmetic. Pevcev nisem imel. Ali prišli so neki partizani v triglavlkah in s puškami na ramah. Šli so

na kor. Zabučale so orgle in med mašo so prepevali božične pesmi. Tako je bilo, prevzvišeni.«

»Ni mogoče, gospod Andrej, ni mogoče. Kaj se je potem zgodilo?« Škof je bil presenečen.

»Po končani maši je brkat partizan stopil v zakristijo, mi voščil za božične praznike in novo leto ter dejal: ‚Gospod župnik, ker niste vi od fare pripeljali cerkvenih pevcev, smo se zbrali bivši cerkveni pevci in kakor vidite, smo še kar v redu peli božične pesmi. Po novem letu vam bomo poslali mojstra, da vam bo popravil orgle na koru.‘«

»Ej no, to je samo propaganda,« je vzdihnil škof in podal roko Andreju. »Pazite, kje boste hodili,« mu je še rekel.

Andrej Strle je dobival vse škofove okrožnice in jih neprečitane zlagal v miznico. Bolelo ga je, da je morala počivati njegova priljubljena kronika. Koliko bi napisal in tudi popisal! Bo vse obdržal v glavi? Bo dočakal konec vojne? Zaril se je v zgodovinske knjige in jih prebiral. Posebno ljub mu je bil Seneka, rimski pisec-mislec, ki je pisal tako čudovita pisma prijatelju.

»Gospod župnik,« je dejal Klančnik, »mislil sem, da imate toliko dohodkov, da si lahko kupite knjige, ki jih želite.«

Župnik Andrej je Klančnika posmehljivo pogledal in mu po kratkem premolku odgovoril:

»Veste, gospod Klančnik, dokler so bile lepe njive in gozd pri župnišču, se je še dalo to in ono narediti. Seveda, socializem nas je olajšal. In če je manj dohodkov, je manj vsega pri hiši. Dohodke od maš pa redno pošiljam škofiji, ki ima tudi svoje redne stroške.«

»Res je, kar pravite. Ta ljubi socializem pa res zna olajšati deželane.«

»Kaj hočete,« je mirneje govoril izprehajajoči se župnik, »vsaka doba, red in država imajo do cerkve in vere svoj odnos. Nekateri me gledajo kakor sovražnika socializma, čeprav vsak vaščan ve, da nisem nobenemu skriwil lasu. Nasprotno, ker še živim, lahko rečem, da sem osemnajstim komunistom obvaroval njihovo opremo v župnišču. In hvaležnost, razen osmih? Hvala zanjo! Taki smo ljudje, da.« Nenadoma je dejal: »Veste Klančnik, saj ne boste zamerili, kar vam bom rekel. Pri vaši hiši je bil v štirih rodovih po en nezakonski otrok. Da boste vedeli, tudi jaz sem med tistimi, ki pravijo, da otroci niso krivi za grehe staršev in gledam enako zakonskega kot nezakonskega otroka in seveda imam z le-tem kot božji hlapec večjo skrb in človeško usmiljenje. Naj se vam hči poroči s tistim z občine. Slišal sem, da je pošten in soliden uradnik. To tudi dandanes nekaj pomeni.«

Klančnik se je globoko zamislil ob teh besedah. Župnik pa je nadaljeval:

»Veste, Klančnik, tudi moj oče so bili velik kmet. Visok in ošaben so bili do pred nekaj leti. Sam pa nimam tega značaja in sile, da bi redil toliko govedi kakor moj prednik župnik — kmet Jernej. Ko bom umrl bom srečen, da ne bodo sorodniki dobili nobenega dinarja. Božji hlapec pa res ne rabi denarja.« Umolknil je in čakal, kaj bo rekel Klančnik.

»Naš rod je tukaj stoletja. Trdni kmetje so bili na mojem domu. Ne bi vam govoril, kakšni so bili onih sto dvajset let nazaj. Rečem vam pa, da so bili zelo delavni in gospodarski. Dvigali so dom sto let. Kam smo prišli? Zemljo mladi zaničujejo. Vse sili v tovarne. Včasih so višji oblastniki in modri pisci govorili in pisali, da je kmet steber države in da ima grunt korenine do pekla. Sedaj nas pa mladi na shodih imenujejo ali kulake ali drobne proizvajalce. No, naš Matija je kar v redu. Da bi šel v tovarno, to se ne bo zgodilo! In da bi ga komandiral oni polpismeni obratovodja Jurij? Zato ne hodim na take shode, kjer se poveličujejo samo tovarne in rudniki. Najbrž so pozabili, kdo je dajal živež med vojno. Vem, da niso živeli od pisanih parol in gesel. Hrano je bilo treba pridelati.«

»Nova doba in nove razmere,« je odvrnil župnik. »Zemlja bo še in še imela ceno in svojo prvotno veljavo. Še to bi vam rekel: Čemu vi, Klančnik, ovirate, da bi Kristina vzela onega z občine. Skromen je in izobražen. In

delaven. Saj veste, da vsak moški res ne more imeti grunta ali čedne dote. Nerodno je seveda to, ker uradnike kar naprej predstavljajo. To je ovira za družinsko življenje.«

»Je že tako na tem puklastem svetu,« je tiho rekel Klančnik in si basal pipico s čik tobakom. »Rebrov fante je kar pripraven za take modre reči. Kar uživa, ko leta po raznih shodih. Menda je tajnik Socialistične zveze. Pa Milka, ki je v šoli za učiteljico! Ta je šele domišljava. Kmečkih del se ne dotakne. Sprehodi in tisti klavir. Obnaša se, kot da bi pričakovala princa ali ministra za moža. Stari Rebrov bolj ljubi gozdove kot ženo, vero in višje oblastnike. Da, bolj misli na gozd kot na svojo družino. Taki so naši sosedi. Res pa je, da o Rebrovki ne bi rekel nič slabega. Tiha žena je.«

Umolknil je in otrkal pepel iz pipice. Župnik Andrej je zamišljeno hodil po sobi. Naenkrat se je ustavil pred sliko Fridolina in Krišpina, znanih čevljarskih priprošnjikov.

»Poglejte Klančnik, tukaj piše letnica 1750, kje ste dobili to sliko?«

»Italijanski slikar jo je naslikal.«

»Ste imeli kakšnega deda ali strica v vojski?«

»Res je. Dedov stari stric Tomaž je bil v italijanski vojski. Iz Milana je prinesel to sliko in tisto Marijo. Če jo naviješ, se oglasijo nabožne pesmi. Na smrtni postelji je

povedal, da jo je ukradel nekim bogatašem v Milanu. Tako mi je pravil moj pokojni oče. Bog mu daj v miru počivati, ker me je v mladosti strašno pretepal. Taki so bili starši njega dni. Sliko onega Krispina je hotel kupiti neki profesor, nisem je hotel prodati. Naj bo pri hiši v spomin na nesrečnega starega strica, ki je menda rad kradel po italijanskih mestih.«

Klančnik si je spet nabasal pipo in si jo prižgal. »Če boste tisto sliko kdaj prodali, sem jaz kupec.«

»Ljudje so večkrat rekli, zakaj niste šli k onim v gozdove. Znano je, da ste le z njimi držali.« Zazrl se je v župnikov obraz.

»Ne bi se rad izgovarjal. Vem, da sem v treh letih precej koristil temu slovenskemu osvobodilnemu gibanju. Neki komisar si je točno zapisal, koliko ranjencev je prehranila in obvezala naša kuharica. Po zdravila je bilo treba iti v Ljubljano. Kar se tiče hrane, kaj naj bi rekel? Držim se pregovora, ki pravi, naj ne ve levica, kaj je dala desnica. Svojega brata Toneta sem komaj odvrnil, da ni šel k domobrancem. Nekoliko mi je še sedaj hvaležen. Večkrat sem premišljeval o tem, čemu bi se mi Slovenci klali med seboj, ko nas je tako malo. Potreben je smotrni gospodarski ter kulturni program za slovensko deželo, tak, ki bi zadovoljil vse socialiste, komuniste in tiste, ki so se šli nekdam klerikalce ali slovenske avtonomiste, pa bi bilo vsem ustrezno. Srbske nadoblasti pa

res ne maram, že iz časov Živkovića ne. Sem za resnično slovensko neodvisnost in avtonomijo v sestavu jugoslovanske države. Razni srbski napisi na ljubljanskih hišah mi gredo na jetra in živce. Povem vam še to, da bodo nekoč pametni ljudje pisali zgodovino revolucije. Takrat se bo videlo, kaj je kdo prispeval k tej državi in njeni smotrni ureditvi. Sedanji zgodovinarji — bog z njimi — so preenostranski. Molčim in jih pustim pri miru.

Rečem vam, Klančnik, pustite Kristino, da se poroči s tistim z občine. Vsak se res ne more pohvaliti z zemljo, konji, volmi ali gozdom. Tudi uradniki morajo živeti. Videti je izobražen. Vsako nedeljo popoldne ga vidim s knjigo v roki. To je lepo. Boli me, če vidim mladega človeka, ki nič ne bere, je pa vzvišen nad vsem na svetu. Tudi Matija naj bi se dal v neki red. Čedno je to, da se drži kmetije, posebno zdaj, ko mladina zemlji kaže hrbet. Seveda je to trenutna moda v naši deželi. Kmetije so steber dežele v Evropi, to smo večkrat slišali. Seveda, ljudje, ki nikoli niso opravljali kmečkih del in so na položajih, mislijo drugače. V svojih spisih se često sklicujejo na tega ali onega modrijana, ki je živel v preteklem stoletju, ko še ni bilo radia, letal, višje tehnike in ne televizije. Da je šlo toliko slovenskih kmečkih fantov in mož v partizane, se da tolmačiti tako, da jih ni pritegnila samo ta ali ona stranka, ampak da so šli iz ljubezni do

slovenske zemlje. Še drži pogovor, da ima grunt korenine do pekla.« Župnik Andrej je umolknil.

»Ne bo držalo vse, kar pravite. Naš Matija je šel v gozd zato, ker je verjel, da je v Rusiji raj na zemlji. Saj niso nikoli govorili ‚Stalin‘, ampak ‚naš vsevedni Jože‘. Kdo bi si le mislil, da je oni ruski Jože tako preganjal, zapiral, pobijal in sumničil velike ljudi. Včasih smo Slovenci tudi zanesenjaki. Radi verjamemo prerokom. Prebiram kak novi roman, pa se mi nekam mudi. Toliko je tega krotovičenja in posnemanja Angležev, Francozov ali Amerikancev. Čeprav boste rekli, da sem strahopeten, vam povem, da najraje berem Jurčiča, Tavčarja, Kersnika in preodkrita Trdino, ki ni maral Nemcev. Partizansko pisanje berem le od tistih, ki so res nekaj doživeli. Tistih, ki so revoluciji obračali hrbet in se v pisanju delajo važne, ne prebiram, ker jim malo verjamem.«

»Seveda mora biti tudi moderno pisanje, da boste vedeli, gospod Klančnik, čeprav imam rad ruske, klasične pisce. Od Slovencev pa poleg Prešerna najrajši Cankarja, Murna, Ketteja, Kosovela in Gradnika. Iz gimnazije pa so mi ljubi še Homer, Petrarka, Goethe, Vergil, Byron in drugi. Kako mi je žal, da nisem zadnja leta, med vojno, pisal kronike. Koliko se je zgodilo? Končal sem s pisanjem, ko so Nemci vdrl v našo deželo. Rečem pa vam, da je lepo, če vidim kmeta, ki ima tako lepo

knjižnico, da ve, kaj je življenje. Welsovo zgodovino bi prebral v mesecu dni. Župnik Jernej mi je pustil bore malo knjig. Seveda, mož je imel šolano sorodstvo.«

Klančnik je stopil k omari in dal župniku Andreju oba dela Welsove zgodovine. »Več kot sedemsto kmetov nas je v kraju, pa nima nihče te zgodovine. Sanjskih knjig je pa kar precej.«

»Nekateri ljudje so bili vedno vraževerni, to je treba razumeti,« je dodal župnik, se zahvalil za knjigi in odšel.

HREPENENJE UČITELJICE MILKE

Milko je privlačil nemir gozda, šumenje dreves, lajajoči srnjaki, škreblanje polhov na dolgih vejah, igrive veverice, ki so izza debla zrle na samotnega gozdarja. Pritegoval jo je gozdar Gregorka s svojim živahnim pripovedovanjem o divjadi, gozdnih nesrečah in srečanjih z divjimi lovci onstran gora.

Tistega majskega jutra je vstala zgodaj. Oblekla se je v moško obleko, na glavo pa je dala zelen klobuk. Bila je nedelja pred binkoštni in to nedeljo je želela prebiti v gozdu.

»Oho, samo še puško na ramo in bila bi cel lovec,« je vzkliknil oče. Mati je zmajala z glavo in tiho dejala: »Vse kar je prav. Če so partizanke nosile hlače, jih tebi že ni treba.«

»Krilo ni za gozd,« jo je branil oče.

Prejšnji večer so se domenili, da bosta šla Milka in oče v materin gozd. Rebrov oče bi s premerko meril drevje, Milka bi zapisovala vse od dvanajst centimetrov dalje, po vrsti in lastnosti drevja. »Največ je jelk, bukev, brestov in javorjev,« jo je poučeval oče. »Boš vsaj vide-la, kakšen je naš gozd. Kaj bi vedno čepela ob klavirju.«

»Matija nič rad ne vidi, da grem v gozd. On bi rad, da bi šla na veselice,« je odvrnila Milka.

Očetu se je zmračilo lice.

»Matija je tak, da misli, da ima vedno on prav. Rečem ti, da je lepše ob nedeljah obiskovati gozd, kot pa tiste hrumeče veselice, kjer človek zapravlja in ga povrhu še glava boli.«

Petelini so peli, ko sta stopala po ozki strmi stezi. Sonce je lezlo izza daljnih gora. Po obronkih gmajn so švigali divji zajci. Jerebi so nizko letali. Gozdni orel je plaval visoko nad dolgo senožetjo tja proti Bičkim lazam. Ozek dolg oblak se je izgubljal v smeri Snežnika. Bil je lep miren dan. Na nizko, širokovejnato bukev kraj steze je bila pritrjena pokvarjena slika Višarske matere božje. Vsa bukev je bila do višine poldruga metra popisana z začetnicami domačih fantov in deklet, utrujenih partizanov, graničarjev, koscev in grabljic, tihotapcev in lovcev, polharjev in tesačev. Oče ji je pripovedoval o zgodovini te stare znane bukve. Vsak vaščan se je ustavil pri njej, gozdar ali voznik, tesar ali oglar, graničar in lovec, pastir in gobar.

Dokler ni bilo vžigalic, so moške v naših krajih nabirali kresilno gobo in jo prodajali na Reko, v Koper in Trst. Lepe denarje so si zaslužili. Med najbolj strastnimi gobarji pred več kot sto leti je bil Trudnov Jakob. Bil je samski. V tistih časih se ljudje, ki niso imeli grunta, niso

ženili in si ustvarjali družine. Moški, ki ni imel volov ali konj, njiv ali gozdov, ni bil obražtan med vaškimi možmi in težko je dobil dekle. Trudnov Jakob je bil tudi tesač. Šestdeset let je preživel v gozdu. Bil je človek, ki je ljubil ptiče. Okrog gozdne koče je v jeseni postavljaj po drevju ptičnice, po petnajst, dvajset. V hudih zimah je enkrat tedensko nosil v nahrbtniku živež v Skrajni vrh za ptice pevke. Seveda so se ljudje smejali tej njegovi vnemi. Vsako leto pa je na drevju okrog hiše prepevalo na stotine ptičev. Ptiči so mu bili hvaležni za zimsko oskrbo in lepo pozornost.

Nekoč je prijahala konja v Skrajni vrh pred njegovo kočo snežniška princesinja. Bila je v lovu na srnjaka. Oblečena je bila v moško lovsko obleko. Čudno jo je ganilo, ko je videla okrog koče toliko ptičnic. Celo uro. je poslušala ptičje petje. Razjahala je konja in prisedla k Jakobu, ki si je kuhal zajtrk. Ker je bil Trudnov Jakob nekaj let vojak, ji je po nemško ponudil leseno žlico: »Grofica, jejte gozdarsko hrano.« Sedla je in jedla. Považila ga je, naj bi šel na snežniški grad za krmilca ptičev in udomačenih srnic, ali pa na Gornje Avstrijsko v mestece Gmund, kjer jim takšen manjka. Pogledal jo je in ji pomežniknil:

»Gospodična grofica,« pozabil ji je reči princesinja, »moja graščina se razteza od Skrajnega vrha do Bičke gore, od Gašperjevega hriba do Ogulja in do vrha Javor-

nika. Moj najvišji gospodar je edino ljubi Bog nad oblaki, prijateljice pa ptice pevke v gozdu.«

Začudeno ga je pogledala in mu rekla, da se je skregal s srečo. Vozil bi se v kočiji in letno dobil tri lepe zelene obleke. Še lovsko puško bi imel in lepo plačo. In svojo sobarico Heleno bi mu priporočala za ženo. Gospod bi bil. Tudi principi bi se kdaj pa kdaj pomenkovali z njim. Jakob je vse odklonil. Dala mu je cekin za zajtrk.

Deset let je obiskovala Bičko goro in ga nagovarjala, naj bi šel z njo. Neke pomladi je pripeljala s seboj slikarja, ki je slikal Jakoba in njo — princesinjo, kako stojita ob tičnicah in poslušata ptičje petje. Po pošti je dobil sliko in jo podaril Klančnikovemu dedu.

Bila je huda zima. V februarju na svetega Matije dan je Jakob nesel hrano ptičem v Skrajni vrh. Visok sneg je bil in več kot petindvajset stopinj pod ničlo, tako so tiste dni ugotovili v snežniški graščini. Ker ga ni bilo dva dni domov, so ga šli iskat. Nenadoma je zavel čez gozdove topel veter. Jakoba so našli zmrznjenega pod to bukvi in vsa bukev je bila polna ptičev, ki so mu peli v slovo. Ko so ga nesli na smrekovih vejah domov, so stoteri ptiči letali nizko nad nosili. Pred vasjo so se obrnili in vreščeče odleteli nazaj v Skrajni vrh.

Spomladi je bukev obiskala tudi snežniška princeza. Dolgo je stala pod bukvi in delala križe. Čez nekaj

mesecev je pripeljala slikarja, da je na platno naslikal bukev, ptiče na njej in ležečega Trudnovega Jakoba. Rekla je, da bo imela to sliko v gradu v Avstriji. Od takrat ni več prišla na lov v naše kraje.

Okrog bukve so letali rjavokljuni kosi. Šla sta naprej. Nad potjo so se pasle štiri skupine srnic. Obstala sta in jih gledala: »Vidi se,« je dejal Rebrov oče hčerki Milki, »da je bila res huda zima. Kadar sem kosil laz pod Bičko goro, sem vedno pustil kopico sena za srnjad in jelenjad. Njega dni je bilo v Skranjem vrhu veliko divjih mačk. Zakaj se temu laz u reče Spodbelin? Pred desetletji so rasle lepe debele bukve okrog tega laza in dosti debelih polhov se je nalovilo. No, pa se je lastnik Spodbelina, oni lovec Andrejček ujezil na polharje. Nevoščljiv jim je bil. Nekega poletnega dne je vzel sekiro in okrog laza izpodbelil vse lepe debele bukve, potem jih je pa posekal. Od takrat so mu polharji dejali: Andrejčkov spodbelin. Na Spodbelinu sem videl medveda ali jelena. Andrejčka pa so kmalu nesli k Šentmartinu. Spodbelin pa je le ostal!«

Šla sta dalje. Trop jelenov je divjal čez Bičke laze. Na nebu so se zbirali siivo črni oblaki. Snežnik je bil obsijan od sonca.

»Temu laz u se reče Zavrh, ker je za Skrajnim vrhom. Vedno veje čezenj veter ali burja. Laz je otrebil grmovja in kamenja Strehovčev Luka. Krompir je kuhal in bob.

Vsak teden je ustrelil srno in srnjaka, pa je ob taki hrani sekal in kopal grmovje. Trikrat je s sekiro prepodil medveda, ki ga je iz laza pregnala šele huda zima. Ko je osnažil, otrebil in očistil več kot hektar laza, je vpregel voličke in ponoči pripeljal domov dva ustreljena jelena in dvajset srnjakovih kož. Poleti je vedno nosil kratke hlače iz jelenjega usnja. Tudi štirje sinovi so jih morali nositi na njegov ukaz. Na hišni prag je napisal: Laz Zavrh sem naredil jaz, Luka, v tistem letu, ko so se pisale tri osmice in so ljudje čakali, da bo konec sveta, da se bo Snežnik prekucnil in da bo morje zalilo naše kraje. Tak je bil tisti Luka. Kljukaste palice je sekal in jih prodajal starim gospodom.«

Velik planinski orel je letel proti Skrajnemu vrhu.

»Zaščiten je, ne sme se ga streljati,« je dejal stari.

Obstala sta pod Bičko goro. Pokazal ji je, kje je njega dni stala trivršna smreka. Imela je deset kubikov. Pod njo so vedrili, počivali in jedli lovci, grajski in kmetje, drvarji in vozniki. Kadar je bil god snežniškega princa, so logarji na njenem vrhu izobesili slovensko in avstrijsko zastavo. Lovec pa je četrto ure trobil pod njo na lovski rog od veselja. Takrat, ko so se veselili pod to trivršno smreko, jim je Lužarjev Toni ustrelil najlepšega jelena, ki je bil namenjen princu. Taki so bili takrat običaji.«

Obstala sta v Rebrovem gozdu.

»No, to je gozd, da ga je veselje gledati in hoditi po njem. Rečem ti, imam prešteto vse drevje, jelke, bukve, javor, brest, tiso, gaber in osemnajst macesnov. Da nisem ono leto nastopil kot treba, bi mi izsekali gozd. Kar naprej so mi gozdarji govorili, da bi moral razumeti duha časa, industrializacijo dežele, socialistična načela, frontovske ideale in vse take reči.

,Pojdite no nekam,' sem jih zavračal, ,s temi ideali in duhom časa ne bom popravljaj hiše. Ideale kar obdržite, meni pa odmerite pošteno mero jelk. Tete še niso dobile dote in hči študira. Ideale ne plačujejo oskrbe v Ljubljani.'«

»Zakaj se temu reče Skrajni vrh?«

»Skrajni vrh se reče zato, ker so do sem segali kmečki gozdovi. Onkraj so se začeli grajski gozdovi.«

Hodila sta od jelke do jelke, ki so narahlo šumele. »Kadar sem obiskoval gozd, je vedno tako šumelo, kot danes. Stric Polde je dejal, da šumi zato, ker so se pred dolgimi leti naši in Klančnikovi predniki preklali za ta gozd. Bili so visoki in ošabni ljudje. Hoteli so imeti prvo besedo v vasi. Ženske so po več rodov zapovrstjo imele nezakonske otroke s fanti, ki niso imeli ne gozdov in ne soldov. No, pa je vedel povedati stric Polde, da je bila pravica le na strani našega rodu. Ker je bil stric vraževeren, je kar naprej govoril, da zato jelke v našem gozdu vedno šume, ker se je toliko kletev in krega dogodilo v

njem. Sam si pa mislim, da vedno šume zato, ker se po sredini gozda vleče tista soteska do Bičkih lazov.«

V daljavi se je slišal samotni strel.

»Gozdar Gregorka strelja kragulje ali veverice. Tak je.«

Obstala sta pred krivenčastim macesnom. V višini poldruega metra je bila luknja.

»To krevljo bi pa že lahko posekali,« je dejala Milka.

»Samo pokojnemu stricu na ljubo ga ne bom posekal. Rekel je, da so stali župan Andrejček, stari Klančnik in neki naš prednik pod tem macesnom. Pa je zabrusil župan, ki je držal s Klančnikovim: Trmasti in nerodni ste kakor ta krevljasti macesen. Naš je pa zavpil: Ti, župan brezbožno in grdo govoriš! Rečem ti, da bo ta macesen stal še leta in leta, ko po tebi ne bo ne čevljev in ne drete. To je župan Andrejček zazijal in molčal. Zato macesen še stoji in kadar so ga Klančnikovi ljudje zagledali, so pljunili predenj in zakleli.«

Oče ji je pokazal jelke, ki bodo za posek, in stare bukve za drva. Više v vrhu je zalajal srnjak s hripavim glasom.

»Star je, ki laja. Dolgočasni bi bili naši gozdovi brez divjadi, veveric in ptičev, velikih in malih. Tako pa: gozd vedno živi, pozimi in pomladi, ko zeleni. Če bi bil naš tak, kot je Klančnikov Matija, bi gotovo več časa preživel v gozdu in obiskoval njegove grebene in vrhove,

namesto da tako živčno obiskuje tiste shode, kjer sedi ure in ure v zakajenih sobah in kjer dostikrat mlatijo slamo.«

»Tudi shodi morajo biti,« je dejala Milka, braneč brata. »Vsi ne morejo biti gozdarji. Tudi ne morejo biti vsi taki kot Trudnov Jakob, ki je imel ptice zelo rad. Koliko teh lepih ptičev pobijejo in pojedjo Italijani? Matija ima pa res rajši gozd kot očeta in sestro.«

Medtem sta si ogledala ves gozd, ki je vedno močnejše šumel. Nebo se je pooblačilo in oblaki so plaval po nebu, kakor razkropljene ovce v gorah.

»Dež bo, domov bo treba iti,« je rekel oče in ogledoval bukev za posek. Pet voz drv bo dala. Ubogi uradniki v mestih, ki morajo vsako poleno in premog kupiti. Rečem ti, Milka, ne daj, da bi kdaj morala poučevati v mestu. Lep je naš gozd in rad ga imam, bolj kot vse naše sorodnike. Še tete ne cenim tako.«

Vračala sta se skozi vaške gozdove. Oče je pojasnjeval to in ono. V Lomu sta obstala v Mezinovem klancu.

»Mezinov Matevž,« tako ji je pripovedoval, »je šel z volom v gozd na binkoštno soboto. S fanti je bil dome-njen, da bodo šli popoldne na Križno goro, kjer bodo peli in obhajali binkoštno nedeljo. Ker ga ni bilo do treh popoldne, so ga šli iskat. Dobili so ga mrtvega v tem klancu, pri tej smreki. Voz hlodov se je zvalil nanj. Voli so stali in mirno prežvekovali. Tisto soboto fantje niso

šli v gozd na Križno goro, ampak so čuli pri njem. Star je bil osemindvajset let. Močan in priden fant je bil. Tudi knjige je rad bral. Bil je istega letnika kot naša mati. Od takrat pravijo temu klancu Mezinov klanec. Dekle, ki jo je imel, se ni nikoli poročilo. Do onega leta, ko je umrla, je oblezla vsa romarska pota in mu postavila spomenik.«

Šla sta po strmi poti navzdol. Ko sta bila pri Urhovi senožeti, ji je pokazal, kje je velik skalnat previs, pred katerim so njega dni vedrili drvarji in polharji. V ljudski govorici se temu reče školj. Ob koncu prve svetovne vojne so tukaj pol leta prebivali domačini, ki se niso hoteli vrniti nazaj na soško fronto in pozneje na reko Piavo. Ljudje so jih imenovali »zeleni kader«. One, ki so bili pod školjem, je vodil Enžičev Luka, močan in neustrašen fant. Še osem fantov je vodil. Prenočevali so v gozdu, kuhali in streljali divjačino. Ponoči so obiskovali sorodnike in grozili žandarjem, ki so pregledovali hiše, hleve in skednje v štirih vaseh. Pod tem školjem so se sestajali vojaki zelenega kadra tudi iz drugih krajev in grozili, da bodo na vsem našem območju pospravili žandarje in grajske, od princa do malih grajskih uši.«

»Zakaj so se imenovali zeleni kader, se pa nismo učili na učiteljišču,« je vprašala Milka, ki je pazljivo poslušala očeta in si postrani ogledovala znameniti školj. Stari se je nasmejal, kot je bila njegova navada.

»Ne bodi no še ti čudna. Vsak, ki ima nekaj šol, si misli, da več ve kot kmetje, ki živimo v naravi in vidimo več kot oni mestni, ki hitro vse pozabijo v meščanskem šumenju in gneči. Zeleni kader so v Avstriji rekli vsem tistim, ki so zbežali s fronte ali pa se z dopusta niso vrnili nazaj v frontno klavnico. Šli so v gozd in ker so naši jelovi gozdovi večno zeleni, so jim dali ime zeleni kader.«

»Hm, čudno, da si tega imena niso dali partizani. Ime zeleni kader zelo lepo zveni,« je dodala Milka in se zazrla v rjavo veverico, ki je švigala po dolgih jelkinih vejah gladkega drevesa ob školju.

»Ja, to je bila drugačna vojska. Tisti, ki so bili pri zelenem kadru, so imeli svoja dekleta, ki so jim ponoči nosila hrano, vesti o žandarjih, kje stikajo za njimi in kaj govore o njih. Pripovedovale so jim o letini, nosile knjige in tiste časopise, ki so tako lepo pisali o Avstriji, cesarju in generalih. Ljudje so po mestih stradali, in vsi skupaj so komaj čakali konca vojne. Ugibali so, kaj bo po vojni. Nekateri so menili, da bomo prišli pod Angleže, drugi, da nam bo vladal Srb. To so širili tudi učitelji in učiteljice, ki so se shajali na Vidmu. Modrejši pa so govorili, da bomo Slovenci tako samostojni, kakor švicarji, ki že več stoletij niso imeli vojske. To ti je veljaven narod v Evropi. Trije narodi drug ob drugem žive v miru. Od njih bi se dalo kaj naučiti. Tako so tiste čase

govorili Klančnik in včasih prav previdno župnik Andrej Strle, ki se je drugače kar pokašljal na politiko. Ker je bilo fantom zelenega kadra dolgčas, posebno ob nedeljah, so sklenili, da bodo šli na ples, pa kar s puškami. Gori pri Vorhu so se ob nedeljah zbirali mladi fantiči. Gostilna pri Vorhu je bila kar pripravna, na samotnem kraju ob cesti in ob gozdu. Žandarji so jo redkokdaj obiskovali, ker so se držali gostiln v dolinah tostran in onstran Vorha.

Zgodnjega oktobrskega dne je dejal Enžičev Luka: 'Fantje, sestra Pepa je rekla, da bodo danes pri Vorhu plesali. Veliko deklet bo prišlo. Osem nas je, vzemimo puške in pojdimo na ples. Če bi prišli žandarji, jim poberemo puške in jih obrcamo. Več kot trije ne bodo prišli.'

Poslušali so Lukov nasvet. Obrili so se in umili pri studencu pa šli. Pri Vorhu je bilo veselo. Harmoniko je igral tisti suhi Semak. Bilo je veliko deklet, fantiči pa mladi, šestnajstletniki. Dekleta so bila vesela, da so prišli tako postavni fantje, kakor so bili Enžičev Luka, Trudnov Janez in Ogrinov Jože. Plesali so, vriskali in tolkli s petami ob tla. Semak je igral, da so ga bolele roke. Pili so kislo vino, ker dobrega ni bilo tiste čase. Ko je bilo veselje na višku, so se na pragu pokazali žandarji: tisti rejeni stražmojster in še dva druga. Luka je pomignil svojim prijateljem. Eden je odprl okno. Predno so žandarji

utegnili prijeti za puške, so fantje skočili k njim in jim pobrali puške. Po dva in dva zelenkadrovcu sta jih zgrabila in zmetali so jih skozi okno. Na hišni prag pa je skočil Enžičev Luka in jim zaklical:

„Izginite domov. To je območje zelenega kadra. Iščite nas na robu Javornika, da vas požegnemo z mitraljezi in granatami. Boga zahvalite in svetega Roka, da ste celi in živi. Izginite! Tecite, če ne vas poškropimo.“

Tekli so in dekleta so drvela na prag in gledala bežeče žandarje, tiste lepe, postavne žandarje, ki so mehčali ženska srca.

Drugi dan je javorniške gozdove pregledalo dvesto vojakov in trideset žandarjev. Niso jih dobili. Čez teden dni je bila v Ložu na žandarmerijska vrata nabita srnjakova glava in jelenji parklji z napisom: „To vam pošilja zeleni kader. Če imate radi svoja dekleta, žene in otroke, nas ne iščite, če ne želite, da bi jokale za vami!“

Žandarji so kleli, toda v gozd niso šli. Tako je bilo tiste čase.«

Ustavila sta se pri brezi. Stari Rebrov oče je sklenil svojo pripoved in ji pokazal Ogulje in veliki Lašnik.

»Milka, v zadnji vojni sem vsak dan mislil na te naše gozdove. Težko mi je bilo ob misli nanje. Vidiš, Enžičev Luka bi bil rad ostal doma, ker pa mu trmasti oče ni dal grunta in ni bil zadovoljen, ker ni vzel bogate ženske, je odšel v Srbijo, in ono leto je tam umrl. Ljudje so ga ho-

teli za župana, ker je bil najbolj postaven pod zvonom Šentmartina. Vsi, kar jih je bilo v naših krajih pri zelenem kadru, so šli v Francijo, tam so delali in tudi tam pomrli. Ljudje so pričakali, da bodo zelenokadrovci obrnili svet na glavo. Misliš, da je bila pametna tista reč iz leta osemnajstega? Ni bila. Snežniške gozdove bi si med seboj razdelili, pa tudi Korletove in Žagarjeve. Nekateri bi postali bogati, drugi bi gozdove zapili. Vsak tak sanjač misli, da bo raj na zemlji, če se nekaterim vse pobere in da takim, ki ne znajo gospodariti.

V partizanskih časih je bilo. Pri brezi sem nakladal drva. Mimo je prišla partizanska patrola. Ustavili so se. Osem jih je bilo. Bili so doma iz mestnih krajev.

‚Oče, vole nam dajte. Cel teden bi jih jedli, ker so debeli.‘

‚Se vam sanja,‘ sem jim odgovoril. ‚Vi bi vole pojedli, jaz bi pa sam oral, seno vozil, iz gozda hlode in drva na rokah nosil, ali bi pa ženo in tete vpregel, kakor graščaki v starih časih.‘

‚Vi ste tip in nasprotnik partizanov. Poberimo staremu te vole. Kaj bo godrnjal čez nas, ki se borimo proti fašizmu in za boljši red,‘ je dejal čeden kodrolas fante. Stopil je k volom, da bi jih odpregel. Zgrabil sem za sekuro in zavpil:

„Samo dotakne naj se jih kdo. Glavo mu presekam! Hudirja, hrano dajem na rajon, žena daje tri litre mleka za vašo bolnico, kaj še hočete?”

Pametnejši je dejal:

„Hinko, pusti starega, čeprav ni videti prida. Daje pa le, kakor pravi. Pusti ga.”

Drugi, ki je imel slabe in raztrgane čevlje, je rekel:

„Stari, čeprav še ne poznaš naše navade, ti rečem, da sezuje čevlje in mi jih prostovoljno izroči. Daj brž čevlje za Jankota, borca za slovensko svobodo, ki je zapustil skopega očeta trgovca in dobro mater.”

Mislil sem, da se šaliijo. „Mislite, da bom hodil bos kot paglavci?”

Vsi so pritrdili onemu Jankotu in me priganjali, naj izročim čevlje. Ker jih nisem dal, so me prijeli za roke in noge. Pritisnili so me ob voz in mi hitro sezuli skoraj nove gojzarje. Tisti Janko jih je obul in zavriskal od veselja.

„Ravno prav zame, številka petinštirideset!”

Odšli so pojoč proti Lomu.

Bos sem pripeljal drva iz gozda. Klel sem, da je treskalo. Rajonskemu sem rekel, da je to navadna svinjarija. Materi pa sem naročil, naj dajo samo liter mleka na dan. Nekdo mi je pa rekel: „Ti Rebrov, če greš v gozd, si obuj najslabše čevlje in z žico jih preveži.” Tako sem tudi delal. Kadar sem šel po drva, sem si čevlje prevezal z žico.

Vsak partizan v gozdu je najprej pogledal mene po čevljih, potem šele vole. Ko so Italijani začeli ofenzivo, sem tri od tistih, ki so mi pobrali čevlje, srečal na senožeti. Vsi obupani so bili. ‚Vojna je končana. Predat se gremo,‘ so mi rekli. ‚Fantje nikar,‘ sem jim rekel. ‚Zmaga bo naša. Rusije ni še nihče zmogel in je tudi Nemci ne bodo. Še leto pa bo boljše.‘ Povedal sem jim, koliko so jih pobili v dolini. ‚Fantje, pamet v roke.‘ Pokazal sem jim oni školj in povedal, da je bil tudi zeleni kader v školju. ‚Nanesli si boste krompirja in fižola z njiv, nastreljali jelenov in srnjakov, pa se bo živelo.‘ Poslušali so me in ostali. Ne vem še, če so mi za to hvaležni, ker mi nobeden ne piše.«

»Nekdo je na učiteljišču povedal, da je v dolini neki Rebrov preprečil, da bi šel njegov stric k Italijanom. Eh, tudi bojazljivci so bili. Sedaj pa pišejo in govorijo o čudovitem partizanskem junaštvu,« je pripomnila Milka.

»Veliko junakov je padlo, pa tudi precej bojazljivcev je ostalo.«

Prišla sta do studenčka »žlička«. Okrog njega so rasle smreke in borovci. Srna je skakala med borovci.

»Živali hodijo vodo pit in se past na Golo gorico. Spodaj pod Golo gorico je bila opekarna. Več kot sto let so v njej delali in žgali opeko Italijani. Od tega studenca do opekarne so bili napeljani leseni žlebovi. Po njih je noč

in dan tekla voda do opekarne in v vodni bazen,« je povedal oče.

»Pa zakaj se imenuje ta studenec ,žlička'? Ali ne bi bilo bolje, če bi se imenoval studenec pod Golo gorico ali nad Karlovo ogrado?«

»Urhovi so mu dali to ime, pokojni Urhov Jurij. Zato, ker voda počasi curlja, tako počasi, kot bi tekla po žlički. Spominjam se časov, ko so Italijani žgali opeko. Takrat sem bil še majhen in za poganjača pri vaškem čredniku. Golo gorico so sedaj zakrili zeleni bori. Za naprej bi se lahko imenovala ,borova gorica'.«

Večerilo se je, ko sta krenila proti domu.

»Veliko ste mi povedali, oče«, je zadovoljno dejala Milka.

Od takrat je redno obiskovala gozd in poslušala šumenje vetrov in lajanje srnjakov.

LJUBEZEN DO GROBA

Že dolgo je bolehal na sklepnem revmatizmu. Tete so oskrbovale dom, njive, krave in prašiče. Godrnjale so: Katrica boleha, Milka se pa spakuje na tistem klavirju, kupljenem za naše hoje. Traktorček naj bi kupil, hiši v korist.

Rebrovka je po Milki sporočila Klančniku svojo željo, da bi jo obiskal. Ko so bile tete na njivi, v gozdu in Milka v šoli, je stari Klančnik prišel. Takoj ko je stopil v čedno sobo, je opazil na mizi precej knjig.

»Gašper, ti, Gašper?« je zahropla Katrica in ga pogledala z motnimi očmi. »Ne bodi več hud name. Zmotila sem se. Večkrat sem se pokesala. On ima rajši gozd kakor družino. Če le more gre v gozd. Janko obrača hiši hrbet.« Zazrla se je na stensko sliko, kjer je bila slikana kot mlado dekle.

»Kaj hočemo,« je zamrmral Klančnikov Gašper. »Hudo mi je bilo, zelo hudo. To sem ti že povedal. Odpustim ti tvojo nepremišljenost. Seveda, mlada si bila in več si verjela drugim kakor meni. Lepo je bilo takrat, ko sva se imela rada. No, oženiti sem se le moral. Kmetija se mora ohraniti. Rod za rodom raste. Ni lepo, da tvoj stari

ni preprečil Janku, da bi šel na žago. Žaga je bila njega dni za kajžarje in druge, ki nimajo kmetij.«

»Tisti shodi so ga zmešali,« je vzdihnila Katrica.

»Matija in Milka se ne bosta vzela,« je zamrmral Gašper in jo pozorno pogledal.

»Milka naj sami odloči,« mu je odvrnila s tihim glasom. »Tvoj Matija bi jo hotel komandirati, tako je rekla Milka. Mislila sem in si želela, da bi se vzela. Je pač taka usoda.«

Gašper ji je podal roko in se hitro poslovil. Šel si je ogledovat njive. Rast je bila lepa. Pšenica in ječmen sta valovala. Klančnikov Gašper je živo podoživljal svoja fantovska leta, ko sta se s Katrico lepo imela. Hudo mu je bilo, ko jo je videl shujšano in ostarelo. Kar je, je. Hudo mu je storila Katrica. Po gozdovih je pel junijski veter. Pel je prav tako kot tisto leto, ko je izgubil Katrico. Vse je v božjih rokah, bi mu dejali njegov ded. Veter je pel zdaj glasneje, zdaj tišje. Škrjančki so peli in se spreletavali po njivah. Do večera je bil na njivah.

Čez teden dni je Rebrova Katrica umrla. Njen mož ni potočil solze. Mračno je zrl predse. Milka je vzdihovala okrog hiše. Stari Klančnik je stal ob oknu in zrl na vas, kjer je bila v žalost potopljena Rebrova hiša. Solza mu je pripolzela na lice.

Tudi župnik Strle je obiskal Rebrove. Dejal je:

»Katrca je bila mirna in izobražena ženska. Škoda jo je. V božjo voljo se je treba vdati.«

Pogreb je bil lep in velik. Klančnik je šel zadnji. Rebrov pa je stal ob grobu brez solza. Pogled mu je zrl v Skrajni vrh, kjer so bili njegovi gozdovi. Ni imel rad žene Katrice, so dognale ženske, ko so ga opazovale od strani, molčečega in brez solza. Toliko bolj so žalovale Milka in njene tete. Tudi Janko je molčal kakor oče.

Po pogrebu se je stari Rebrov odpravil v gozd, kjer se je ulegel pod debelo jelko in poslušal šumenje vetra. Bilo mu je, kakor da je vse izgubil. Janko obrača kmetiji hrbet, Milka se je posvetila šoli, tete se kregajo. Gozdovi so rasli, peli in šumeli tudi takrat, ko tebe, stari Rebrov, ni bilo na svetu. Rasli, peli in izpreminjali se bodo tudi takrat, ko te ne bo, ko boš šel zadnjo pot k Šentmartinu. Tako mu je pripovedoval neki neznan notranji glas. Zazrl se je na gibčno veverico, ki je švigala po vejah, in na šojo, ki je kljuvala v bližnji stari bukvi. Petdeset let in še več obiskuješ te gozdove. To, kar je Milki igranje klavirja, to je tebi gozd. Kar so številnim ljudem slike, ki jih gledajo v kinu, to je tebi gozd in njegova večna pesem, ki se giblje po vejah in visokih krošnjah hoj, bukev in javorov. Ko je oni dan gozdar Gregorka čakal ob gozdni poti Rebrovega, da bi mu odkazal hoje za posek, je dejal:

»Zaenkrat ne bom sekal, naj v božjem imenu še rastejo.«

Dvignil se je in v mraku zamišljen krenil domov. V gostilni pri Emi pa so peli pogrebci . . .

ZADNJI DEL KRONIKE

Leta 1960.
Župnik Andrej Strle je napisal v kroniko:

Umrla je Rebrova gospodinja Katrica. Ni živela v pomanjkanju, a ni imela sreče v zakonu. Mož je zaljubljen v svoje in njene gozdove.

Mladina hiti v šole ali v tovarne, kmetijam pa obrača hrbet. Motorizacija je bolezen našega časa. Vse hrepeni po motorju ali avtomobilu.

Oni dan sem dal staremu Klančniku Življenje velikih Rimljanov. Bo mož videl, kako je državnik Kato delal in cenil delo na kmetiji. — Zadruga ima premalo delavcev za obdelovanje zemlje.

Obiskal me je brat Tone. Poočital mi je, češ zakaj nisem izsekal župnijskih gozdov. Več govedi naj bi imel.

»Bi mi jo pa Italijani pobrali,« sem mu odvrnil. »Nič se ne usajaj. Hvaležen mi bodi, da sem preprečil, da jo nisi pobrisal k domobrancem. To bi bila nesreča za tvojo družino.« Povedal sem mu še, da sem pomagal teren-cem in partizanom ne kot komunist, ampak kot Slovenec, ker mora biti duhovnik ob težkih urah, ki jih preživlja njegov narod na njegovi strani.

Škof Rožman je umrl v Ameriki. Živel je v zmoti. Kot vladika bi moral vedeti, kje je njegovo mesto v težkih dneh slovenskega naroda. Slabe svetovalce je imel. Ni vedel, da je fašizem kot majski hrošč: pride, škodo dela in odide, toda škoda ostane. Rožman bi se le moral nekaj naučiti iz dela in življenja velikega vladike škofa Jurija Strossmayerja in tistega belgijskega škofa, ki je v prvi svetovni vojni, ko so Nemci preplavili malo belgijsko državo, bil na strani svojega naroda. — To je dobro, da med vojno nisem prebral niti ene okrožnice škofa Rožmana. Sežgal sem jih oktobra 1944. leta. Tudi škof ne ve, kaj bo jutri. Omamlja ga današnji dan. — Obiskovali so me terenci in partizani. Z njimi sem govoril slovensko, odkrito. Svetoval sem jim, da je tudi v revoluciji potrebna modrost, previdnost in razumnost. Ko bi me noge ne bolele, bi bil šel v brigado za verskega vojaškega duhovnika. V Avstriji je umrl bivši župnik Jernej. Tudi on se je zmotil v politiki. Ker je v pridigah vedno govoril, da so potrebni za cerkve dinarji, mu je dalo to ljudstvo priimek »Dinar«. »Dinar« gre, »Dinar« pridiga . . . Kmetje so govorili, da je bil dober gospodar, ker je imel poln hlev govedi, krav in telic. Bil je zaletav v politiki. Če se ne bi gnal na tistem, Slovencem nasprotnem bregu, bi dekanoval v lepi Moravški dolini, kmetoval bi in ob prostih urah prebiral rimske klasike. Morda je Jernej mislil, da bo postal minister bogočastja, če zmagajo njegovi.

Častihlepnost je res zelo nevarna stvar. Tega se moj prednik ni zavedal.

Župan naše občine, P. France, se je utopil v vaškem tolmunu. Ali je bila nesreča ali kaj drugega, se ne ve. Uboga njegova družina.

V Ameriki je umrl bivši kranjski dekan Š. Matija. Po rodu je bil Notranjec, sin poštenega delovnega kmeta. Bil je vnet šušterjanec. Listič »Gorenjec« je izdajal že pred vojno. V listu je napadal zavedne Slovence. Med vojsko je bil med nasprotniki slovenskega naroda. Zato je moral bežati iz domovine v Ameriko, kjer je pisal brošure proti slovenskim revolucionarjem. Tudi dekanu Š. Matiji je manjkalo slovenske modrosti. Oh, koliko duhovnikov je bilo med vojno v zmoti. Bog jim odpusti. Slovenski narod jim je le zameril in jih obsojal. Res sta moj oče in ded pripadala slovenski katoliški stranki, stranki velikega Janeza Evangelista Kreka, očeta slovenskega združništva, toda bila sta tudi kremenita slovenska moža. Kadar so me med vojno obiskovali Italijani, domači beli ali Nemci, sem rekel, da sem božji hlapec in da se v politiko ne mešam. Ubogi domači zaslepljenci. Čudovita si kranjska dežela, polna naravnih lepot, je njega dni napisal slopeči dunajski pridigar Abraham a santa Klara. Vsi Slovenci pa vendar ne znajo ceniti čudežnih lepot naše dežele.

Cene živil rastejo, kdaj bo dinar trden? V nekem spisu sem bral, da so lovci leta gospodovega 1818 dobili naslednje nagrade: za medveda 40 goldinarjev, za volkuljo 25 goldinarjev, za starega volka 20 goldinarjev, za mladiča 10, za risa 20. Sedanje lovstvo? Višji oblastniki so sklenili zaradi gospodarskih težav in inflacije, da se 100 dinarjev zamenja za 1 nov dinar. Ko je bila leta 1918 končana vojna in je bila Avstrija poražena pa smo prišli pod Jugoslavijo, ki se je uradno imenovala SHS, so naši očetje in dedje menjali 4 krone za 1 dinar. Morda višji oblastniki vedo, če je ta zamenjava narodom Jugoslavije in gospodarstvu potrebna. Seveda je znano, da so se v deželi zidale poleg potrebnih tudi politične tovarne. Že mora biti tako! Pišejo, da je v tujih državah zaposlenih 350.000 jugoslovanskih delavcev. Koliko se jih bo izneverilo veri, in kar je važno, svoji domovini. Denar tudi ni vse.

Dež pada in spodnji konec doline je pod vodo. Kmetje so oškodovani . . .

TRIJE FANTJE SE ŽENIJO . . .

Zgodilo se je, kakor kaže naravni red. Seveda je imel Matija tudi smolo. Ob trški veselici, ki jo je priredila krajevna organizacija Zveze borcev v malih smrekicah pri Podgorski vasi, se je srečal s Strnadovo Tončko, ki je delala v tovarni. Bila je statističarka. Plesala sta in pila, Matija vino, Tončka pa konjak. Navadila se ga je, odkar je delala v tovarni. Neki komercialni jo je pred dvema letoma naučil piti konjak. Od takrat je pila konjak, kadar koli jo je pot zanesla v gostilno ali na veselico. Imela je ljubezensko razmerje z lesnim manipulantom Martinom. Vzela bi se, a ker je bil Martin preveč udarjen na gozdove, se je poročil s Trtnikovo Terezo, ki mu je prinesla v zakon tri hektarje gozda. Tončka je bila jezna na vse postavne moške.

»Tončka, rečem ti, da bi bila midva za skupaj,« ji je dejal Matija, »saj sva teden dni prevasovala.«

Pogledala ga je s plavimi očmi in dejala: »Res si fant kakor treba. Dobro si se oni teden odrezal. Če bi bil delavec, bi te kar vzela. Na kmetijo pa ne grem, da bi delala od zore do noči. Vem, da imate lepe gozdove in nji-

ve, pa lepe konje, da se bo Kristina poročila, toda na kmetijo ne grem.«

Matija jo je začudeno pogledal. Pred meseci jo je z lahkoto dobil. Zgrizla mu je vse ustnice. Mislil si je: ta bo pravšnja zame.

»Misliš kar za vedno ostati v tovarni?«

Popila je konjak, naročil ji je drugega.

»Rekla sem ti, da ne grem na kmetijo.«

»Misliš ostati v tovarni?« jo je tiho vprašal.

»Da, če je človek navajen delati osem ur dnevno, se ne vrne zlepa v staro življenje, da boš vedel.« Posmejala se je.

Veselica je hrumela. V kotu so peli stari borci »Nabrusimo kose . . .«. Stari tihotapci so pa pred plesiščem zapeli »Oj dolarji . . .«. Dolgi suhec je udarjal po bobnu. Harmonika je pela. Ljudje so trkali in pili na srečo, zdravje in veselje. Mesarji so pekli ovce in kuharji delali partizanski golaž. Ženske so se oprijemale fantov in mož in jih silile na ples. Plesišče se je zibalo pod težo plesočih parov. Ob debeli smreki sta se prepirala dva borca.

»Ti, ti, si rekel, da sem bil jaz skrivač. Delal sem koč za bolnice v Mačkovcu. Kaj si bil pa ti? Nekakšen komandir. Po hišah si jedel in pil, pa ženske iskal. Saj si zaradi tega dobil tri ukore, to vemo. Jaz se pa nisem dotaknil žensk.«

»Seveda, ker si bil zanič. Ženske kar vohajo za sposobnim moškim.«

»Še zdaj so mi hvaležni bivši ranjenci, ker sem skrbel zanje,« je vpil prvi.

»Meni pa ženske, ker sem ležal pri njih,« je posmehljivo dejal drugi in zvrnil velik kozarec vina.

Prvi je pljunil vstran in odšel.

»Matija, pojdiva v tiste smreke,« je dejala Tončka.

»Rad bi šel, če bi hotela biti moja žena,« je odvrnil Matija in vendar šel z njo.

»Ne, na kmete se ne bom možila,« mu je odvrnila in se začela slačiti.

»Kaj se slačiš, saj veš, da lahko kdo pride,« je vzkliknil Matija.

»Pojdi no, petnajst žensk iz naše tovarne se lepo ima višje nad nama. Samostojna ženska si to lahko privošči,« je rekla in ga potegnila k sebi.

»Poglej, Tončka, kar mislim si, da bi bila za skupaj, ker se tako ujemava.«

»Pusti kmetijo in pojdi v tovarno, pa te bom vzela. Na kmetijo ne grem, ker nočem biti sužnja.«

»Ne, kmetije ne pustim,« je odvrnil mračno.

»Če se boš poročil, se bova lahko še dobila?«

»Ko bom oženjen se bom držal ženske in kmetije. Za drugimi ženskami ne bom gledal.«

»Mene boš že obiskoval,« je dejala in se oblačila.

»Poročiva se, pa se bova lepo imela in razumela,« je dejal Matija in ji ponudil piškote.

»Rekla sem ti, da Tončka ne bo šla na kmetijo.«

Plesala sta in pila, Matija vino, Tončka konjak. Popila je dvanajst konjakov, pa se ji je poznalo zelo malo. Na konjak je bila kar nora, odkar je delala v tovarni. Pozno v noč jo je spremil do njenega stanovanja. Prenočil je pri njej. Pripovedoval ji je o lepotah kmečkega dela, bila pa je gluha za kmetijo. Zgodaj zjutraj je molče odšel od nje. Capinka, kar zaljubljena je v tovarno. Misli, da smo kmetje sužnji. Še bo vzdihovala po zemlji in meni, si je mislil Matija.

Čez teden je vprašal za Pepino iz tovarne. Bilo je veliko in močno dekle.

»Beži no, Matija, osem ur delam, potem pa igram žogo in citre. Kadar se mi zljubi, grem na lepše s kakim fantom. Kmetija me ne bo več videla.«

Oče ga je priganjal kakor vola. Kristina se bo poročila. Sama bosta.

»Vzemi tisto Tončko Strnadovo. Sama je rekla, da si odlegel za tri tovarniške delavce,« mu je prigovarjal oče.

»Beži no, Tončka se šali,« je dejal Matija in zardel.

Deset dni je prevasoval pri Pepini. Ni je mogel pregovoriti, da bi se poročila z njim. Na kmetijo — ne. Matija je bil sit takih žensk.

Nekega dne mu je oče rekel:

»Matija, bodi pameten, tovarniška ženska ne bo šla na kmetijo. Tisti osemurnik jim je zmešal glavo. Pojdi v hribe, na kmete, tam so ženske za našo kmetijo.«

Matija je ubogal. Vzel je trideset tisoč in dejal očetu:

»Dokler ne dobim ženske, ne pridem domov. Naj ve ona Milka, da so še druge ženske na svetu.«

Šel je na bloško stran. Obiskal je stare sorodnike in se pomenkoval o letini, davkih, ceni volov in tem in onem. Tudi o lenem poslancu, ki ga ni in ni na spregled. O zad-rugi, ki da je bolj uradniška kakor kmečka, o visokih cenah mesa in umetnih gnojil. O vsem tem je tekel po-menek. Sorodniki so bili zelo vedoželjni. Govorili so in izpraševali, da jih je bilo veselje poslušati.

Drugi dan, ko je padal dež, je Matija poizkušal srečo. Z naglušnim sorodnikom in pijančkom Janezom je šel v hišo znanega vaškega veljaka, ki je imel štiri hčere, god-ne za možitev. Prinesli so žganja in klobas. Klančnikov Matija si jih je ogledoval kakor telice na semnju. Stisnilo ga je pri srcu zaradi Milke in Pepce, s katero sta se sreča-la v partizanih. Kmalu jih boš imel štirideset, kaj bi izbi-ral, mu je dejal neki notranji glas. Starejši dve sta se mu smehljali, mlajša Marička ga je sramežljivo ogledovala izpod čela.

»Delati znajo vse,« je dejal oče, »vsa kmečka dela. Ona, Francka,« pri tem je pokazal na najstarejše dekle, »je bila že dvakrat pri kravi, ko je telila. In sama je bila.

Pa je bilo vse v redu. Vse znajo delati nogavice in roka-vice, skratka tudi tkati znajo, ker pri hiši še vedno seje-mo lan. Vsaka bo imela po petindvajset rjuh, sto tisočakov in kravo s telico. Seveda bo vsaka, ki bo šla od hiše, imela lepo opravo in dvanajst oblek. Gozda ne bom dal nobeni, čeprav ga je dvanajst hektarjev.«

»Oče, kadar bom šla jaz od hiše, mi boste dali poleg krave še junce,« je rekla najstarejša in od strani pogledala Matijo.

»Bomo že še videli,« je samozavestno odgovoril stari Strle.

Po dolgem pomenku je s sorodnikom odšel. Obljubil je, da se bo oglasil naslednjega dne dopoldne. Naglušni sorodnik mu je hvalil pridne Strletove hčere. »Rečem ti, da ji boš samo hlače pokazal, pa bo že zanosila. Ta delovni rod je rodoviten, da je kaj.«

Strletove hčere so se pa prerekale, katero bo vprašal.

»Ker gre v štirideseto leto, bi bilo pametno, da bi vprašal za najstarejšo,« je dejal modro oče Strle.

»Ogledoval nas je, kot bi bile na semnju,« je sramežljivo dejala Pepca. »Ko pride, mene ne bo v sobi.«

»Tako bi ga vzela, če bi me vprašal,« je dejala Francka, ki ji je bilo trideset let. Imela je že fanta, pa ga je pustila, ker je hodil še k eni in ji naročil sinčka. Tudi vzel jo je. Francka je pa užaljena. Falot, dve leti je pre-spal pri meni. Rekel mi je, da sem dobra za posteljo. A

nisem mu bila dovolj, še k tisti Tinki je hodil in ji naredil otroka. In kako je ob nedeljah hitela k maši! Še prednica Marijine družbe je bila nekoč. Seveda je to pozabila.«

Drugi dan je v hišo, kjer je bil Matija, nesla rože.

Bila je sobota popoldne. Lepo se je oblekla. Ko se je pomenkovala z Matijem, mu je rekla, naj gre z njo skozi bližnji gozdič. Matija jo je razumel. Šel je z njo. Pri stari bukvi ga je objela in ga pričela poljubljati. Šla sta za veliki grm. Z vajeno kretnjo ga je potegnila k sebi. Taka je, kakor ona v gostilni, si je mislil Matija. Nič ni govorila o možnostih, ko si je popravljala krilo. Mislila pa si je, da bi bil Matija pravšen zanjo. Malo ji je bilo nerodno, da se mu je tako hitro podala. Bog ve, kaj si bo mislil o meni? Res si je mislil, da je mogoče Francko pridobiti na hitro roko.

Sorodniki so mu povedali, da je imela Francka fanta, ki je vsak večer vasoval pri njej. Hvalili so mu najmlajšo, dvaindvajsetletno, molčečo Pepco.

Popoldne je šel k Strletovim. Pepca je na vrtu plela rože. Sestre so bile na njivi zavrtnici. Kaj bi opletal, si je mislil Matija. Kar Pepco bom vprašal. Radodarna Francka ga je odbijala.

Stopil je k njej in jo prijel za roko. Nič mu ni bilo nerodno, da je v gozdiču dopoldne imel Francko.

»Pepca, rečem ti, bodi moja.« Zardela je in ga pogledala.

»Bom še premislila. Čez teden dni bom povedala.«
Stekla je v hišo.

To je pihala Francka, ko je zvedela, da je vprašal za sestro Pepco. Nerodno ji je bilo, da se mu je tako hitro podala. Osorno je gledala mlajšo sestro. Oče je bil vesel, da bo šla Pepca, čeprav bi bil rajši videl, da bi šla najstarejša prva od hiše.

»Oče, junčka boste dali poleg krave,« je rekla Pepca.

»Bomo videli,« ji je odvrnil stari Strle.

Čez teden dni se je Matija zopet oglasil. Hitro so se zgovorili. Francka ga je temno pogledala in odšla iz hiše. Pili so črnino in se pomenkovali o cenah, letini, govedu in zadrugah. Stari je bil zgovoren.

Tistega dne se je tudi Klančnikova Kristina odločila, da bo šla od hiše. Milka pa je bila nekako užaljena, ko je slišala, da se Matija ženi v bloških hribih. Premislila si je in si zaželela Matijo. Matija pa jo je ob srečanju hladno pozdravljaj. Nisi samo ti v naših krajih, si je mislil Matija.

»Se res ženiš, Matija,« ga je vprašala naslednjega dne nekam zaskrbljeno.

»Seveda se ženim. Med desetimi sem lahko izbiral, no, pa sem izbral. Čeprav jih imam osemintrideset, sem dobil dvaindvajsetletno dekle. Rada se bova imela.«

Milka se je ugriznila v ustnice. Hudo ji je bilo zaradi Matije. Imela ga je rada in tudi nerada. Jezna je bila, da

se je tako hitro odločil za ženitev. Trmast je, si je mislila. Gregorko je kmalu pozabila. Eno noč doživetja ji je bilo dovolj.

Klančnikov Matija se je oženil in pripeljal Strletovo Pepco na Klančnikovino. To je gledala Milka, ko je opazila, da sta mlada vedno skupaj. Pepca, čeprav kmečko dekle, je bila vajena trdega dela, pa tudi lepša in bolj postavna kakor Rebrova Milka, in to je Milko grizlo. Ustavljal jo je na poteh in cestah. Rada bi se bila pomenkovala z njo.

Matija je bil do tujih žensk kratek in stvaren.

»Imam ženo, za druge mi ni mar.«

Pepca se je zavedala svoje veljave, lepote in cene. Čeprav je zvedela za Matijevo znanje z Milko, mu ni tega niti enkrat oponesla. Molčala je.

Francka in Tončka sta ga nekaj časa nadlegovali, da bi jima ustregel v ljubezenskih zadevah, vendar je Matija vsakokrat posmehljivo odvrnil:

»Imam ženo. Drugod se res ne maram onesnažiti. Če sem mož, kot je treba, bom tudi za naprej ostal zvest zakonski mož. To rečem tebi, nikdar siti, in tebi, Francka, ki si sestra moje drage žene Pepce.«

Klančnikova Kristina je bila srečna, ko je vzela tistega z občine. Njen sin Florjanček je še vedno zahajal k dedu, Klančnikovemu Gašperju, ki ga je tako rad ujčkal. Kristini je dal stari Klančnik gozd in njivo za vasjo.

Zadovoljni so bili vsi, razen Matije, ki bi bil raje dal denar namesto gozda.

»Gozd mora biti vedno pri hiši,« je govoril.

Oče mu je dopovedal, da ima enako rad Kristino kakor njega, in da je on več dobil kot Kristina. Matija se je pomiril, ko mu je lepa žena Pepca dopovedala, da ima oče prav.

»Hm, vi ste poznali mojega Matijo,« je nekoč Pepca rekla Milki.

»Seveda sem ga poznala in še vzela bi se, če se ne bi nekoč skregala,« je osorno dejala Milka.

»Vidite, gospodična Milka, vi ste učiteljica in glasbeno izobrazena ženska, to je lepo. Jaz pa rada knjige berem. Vse sem že prebrala, kar jih ima Matijev oče. Na citre znam tudi igrati. Matija mi je rekel, da bi mi takoj kupil klavir, če bi se hotela naučiti igrati.« To jo je Milka gledala. Takoj je dognala, da nima pred seboj povprečne kmečke ženske.

»Ker imate knjižnico, učiteljsko in svojo, posodite mi oba dela romana Ana Karenina. Prebrala bi ju v štirih večerih.«

Obljubila ji je. Presenečena je bila nad njeno domiselnostjo in izobraženostjo. Mislila si je, da se vse znanje lahko pridobi le v šoli. Kar nekakšni prijatelji sta postali. Opazila je, da je Pepca v vsem bolj izvirna. Bolelo jo je, vendar se je pomenkovala z njo.

Ko je Pepca zvedela, da sta se imela Matija in Milka rada, ga je vprašala, čemu sta šla narazen. Matija jo je začudeno pogledal in dejal, da s klavirjem Milka ne bi mogla obdelovati zemlje ne molzti krav, drugo pa, da si je ne bi želel deliti z gozdarjem Gregorko.

Ko je Pepca obiskala domače, je prihitela za vrtovi Tončka in želela, da bi šel Matija k njej.

»Tvoj sem bil, ker si tako hotela in še fant sem bil takrat. Rečem ti, da želim sedaj, ko sem poročen mir in red. Ta teden sta pri tebi spala dva trgovska potnika.«

»Prej sem ti bila dobra,« je jezno dejala in odšla. Zvečer se je z njo pogovoril Rebrov Janko. Ko je po polnoči odhajal od nje, je pojokala, češ da ji je vzel nedolžnost. Verjel ji je. Vendar je vprašal Klančnikovega Matijo, kaj misli o njej, naj bi jo vzel ali ne.

Matija ga je presenečeno pogledal. Brez ovinkov mu je povedal, da jo zastran njega lahko vzame, če hoče, da jo bodo obiskovali razni prijatelji in da je imela že več moških, kot je jagod na molku.

»Mislil sem, da je nedolžna,« je naivno dejal Janko.

»Beži no, Janko, prejšnji teden sta jo dva potnika obracala po postelji. Še pohvalila sta se v delikatesni trgovini. Dejala sta: 'Ta ženska je nenasitna, tri bi rabila dnevno.'«

»Kaj, če si se zmotil, Matija?«

»Hotela me je, čeprav sem poročen. Ko Pepce ni bilo doma, me je nagovarjala.«

»Nemogoče,« je dejal Janko. »Drugače je čedna in postavna ženska.«

»Hudir je, če ženska ni poštena. Ni vse lepota.«

»Na tvoje besede nekaj dam.«

Kljub temu jo je zvečer spet obiskal. Ko se je slačila, je nenadoma rekla: »Klančnikov Matija me je znal bolj potešiti kakor ti, Janko.«

»Tudi on te je imel?«

Predrzno se mu je nasmehnila in mu dejala:

»Ti si osemindvajseti po vrsti.«

»Kaj pa si se potem zlagala, da sem ti vzel nedolžnost,« jo je mračno vprašal.

»To je ženska navada, da se zlaže in da malo pojoka. Moške bom imela, poročila se pa ne bom, da boš vedel, Janko.«

Obrnil se je, ji želel lahko noč in odšel, hitro, kot bi gorelo za njim. Sram ga je bilo, da je bil z njo. Tončka ni znala molčati.

Ko je Strletova Francka obiskala Klančnikove, Pepce ni bilo doma. Bila je v trgu, kjer je nakupovala.

»Matija, bi se še kdaj imela rada,« mu je rekla Francka in ga objela v sobi.

»Beži no, Francka. Pepca mi zadostuje. Dobi si moškega in nehaj škiliti za poročenimi možmi. Da mi tega

nikoli več ne rečeš! Če si me takrat zvabila v gozd, sem bil še fant. Nekaj le dam na sebe.«

Užaljena je odšla na vasovanje k Rebrovi Milki. Pepci je Matija zamolčal sestrino vsiljevanje. Milka pa ji je rekla:

»Če bi hotela, bi imela Matijo. Ker pa bi me hotel komandirati, sem pretrgala zvezo z njim. Tistega lepega Gregorko bi pa vzela.«

»Dve leti sem imela fanta, ali rečem, da je bil Matija res fant, kakor je treba,« je zamrmrala Francka in odšla od Rebrovih na Bloško planoto.

Pred Francko je imel Matija odslej mir. Tončka pa se je nekoč pohvalila Pepci, češ da je imela Matijo. Pepca jo je krepko zavrnila: »Če bi bila tako postavna, bi jo Matija vzel za ženo, tako je moral na Bloke ponjo. Rebrovega tudi ne boš imela, to vem. Stari Rebrov ne bo pustil, da bi Janko delal po svoji glavi.«

Seveda je Janko vprašal za mnenje in nasvet Klančnikovnega Matijo.

»Veš Matija, Tončka je športni tip ženske. Bi bila za mene, kaj rečeš? Kar se tiče zvestobe, me najbolj skrbi. Všeč mi je, ker je res športni tip. Čemu si jo pa ti pustil, Matija?«

»Pri Klančnikovih ne potrebujemo športnega tipa ženske, ampak predvsem zvesto žensko. Tega sem pogrešal pri njej. Če hočeš živeti v miru, ni dovolj, da je

ženska športni tip. To naj bo na vasi na zadnjem mestu. Samo zato sem šel v hribe po Pepco, ker si ženske, kakršna je Tončka, ne želim.«

Rebrov je še obiskoval Tončko, ali na ženitev ni več mislil. Nekoč mu je naravnost povedala, da je bil od vseh tridesetih fantov, s katerimi je bila prijateljica, najboljši ljubimec Klančnikov Matija.

»Oho, trideset si jih imela v sedmih letih,« ji je užaljeno oponesel Janko. Od takrat se je ohladil do nje. Nič več ga ni omamljal športni tip ženske. V hribe ni hotel po dekcle. Nihal je med kmetijo in žago. Obratovodja Jurij je bil nekam vzvišen nad Jankom. Tudi shode je opustil in cele nedelje balinal.

Tončka je nekoč ustavila župnika Andreja Strleta in ga vprašala, če so res v Rimu sklenili, da se bodo duhovniki ženili.

»Poglejte no, kaj vas krbi. Koncilske zadeve so opisane v Verskem listu ‚Družina‘. Tudi pridigal sem že o tem. Seveda, če bi vi kdaj čutili potrebo, bi me poslušali. Še bolje bi bilo, če bi prebirali one reči o vatikanskem koncilu, ne bi vam škodilo.«

»Veste, tako sem mislila, če bi se duhovniki lahko ženili, bi si poiskala kakega kaplana ali župnika za moža. Gospa bi bila,« je rekla Tončka.

»Oho, takole je ta reč. Motika, grablje in srp vam ne diše. Poglejte, visoke šole imam, pa znam vsa kmečka

dela. Tončka, delo je častno v tovarni in na kmetiji. Nedelo je sramotno, to si zapomnite.«

»Ej no, tako sem si mislila, direktorji so vsi že poročeni, pa bi pogledala za kakšnim duhovnikom.«

»Božji hlapci se ne smemo ženiti, to najbrže veste. Naša družina so verniki — župljani. Moja ljubica je kronika. Če bi ne bil duhovnik, bi bil kmet, kakor Klančnikov Matija ali brat Tone. Taka je ta reč.«

Zvečer je napisal v kroniko:

Ženska brez sramu, ki si je premenjala vrsto moških, se posmehuje iz koncilskih zadev. Bog se nas usmili in nas varuj takih žensk. V trško tovarno je prišel neki strokovnjak — velik ženskar. Še žene nekaterih mojstrov ga obiskujejo. Nekatere so moške že zlasali in pretepli. Mož bi moral ženo zaposliti z delom pri otrocih in v gospodinjstvu. Seveda, otroke dajo v vrtec, one pa gredo na konjak v delikateso. Kje je zvestoba naših mater in babic? Več poštenja in ženskega dostojanstva bi bilo potrebno. Niso modri tisti ljudje, ki so si izmislili in uzakonili s predpisi abortuse. Ne, to ni modro. Kam bomo Slovenci prišli, ker se jih rodi petnajst tisoč premalo? Polpismeni jug nas bo požrl. Niso nas, Slovencev, uničili graščaki, turški napadi, Nemci, fašisti — italijanski in nemški, ampak bela kuga. Ta nas uničuje, da je kaj. Modrosti nekaterim primanjkuje. Enajstkrat sem abortirala, se je pohvalila štiriinštiridesetletna ženska, ki je v

dvajsetih letih premenjala štiri može in vrsto ljubimcev. To je duh časa, to je moderno, je rekel neki polpismen direktor, ki govori slabo slovenščino. — O turizmu govore v naših krajih, ceste so pa take, da kriče po oskrbovanju. Prvo je treba urediti ceste in skrbeti za prosveto ljudi. Olepšati vasi, da se ne bo gnojnica stekala po vaseh. Turizem ne prinese samo blagostanja, ampak tudi grehov in nemoralno.

Pisal in mislil je pozno v noč. Lepo je to, da je Klančnikov Matija zvest kmetiji in zemlji. Pridno ženo je pripeljal na dom. Matija je res naše gore list. Lepo govedo ima in lepo obdelane njive. Bil je v partizanih. Bere rad, prav tako kot oče. Trdna hiša . . .

Ker so čez nekaj tednov župnika Andreja Strleta predstavili na še ubožnejšo župnijo, je sklenil s pisanjem kronike. Prišel je mlajši, ki je rad vozil avto, se družil s pesniki in barval zvonike. Deželani so rekli, da gre z duhom časa naprej.

Stari Rebrov je zbolel. K postelji je poklical Milko in Janka. »Boš ti, Janko, kmet ali žagar?«

»Nisem se še odločil,« je zamrmral Janko in gledal v strop. »Pa ti, Milka?«

»Ne mislim se še možit. Kdo bi si mislil, da ga bo Matija tako našpičil.«

»Ej, Janko, Janko. Če bi ti imel značaj in pamet Klančnikovega Matije, to bi bil vesel in srečen. Iz naše hiše

niso nikoli delali po žagah. Še to ti rečem, ne hodi za ženskami, ki tako rade premenjujejo moške. Klančnikov Matija je pa le poročil pošteno in delavno žensko. Ogiblji se tistih vetrnjaških žensk.« Stari Rebrov je umolknil in se zazrl v staro letnico na rumenem lesenem stropu. Sin Janko se je pa ob očetovih besedah globoko zamislil.

Ko ga je čez nekaj dni obratovodja Jurij nadrl zaradi netočne statistike, je vstal in dejal:

»Jurij, ne kriči na mene, ker nisem in nikdar ne bom tvoj hlapec. Svoboden kmet, in to delaven svoboden kmet bom, kakor je Klančnikov Matija.«

»Cepec si,« je osuplo vzkliknil obratovodja in odšel na žago.

Čez štirinajst dni je bil Janko doma. Oče je ob tem dogodku skoraj ozdravel. Milka je pa od veselja igrala na klavir cele ure. Oče je Janku pokazal vse mejnike v gozdu. Ko sta se ustavila ob hojah in bukvah, mu je še posebej naročal.

»Janko, imej rad naše gozdove. Tisti shodi, ki si jih obiskoval, so kakor jesenski veter. Nemirni so in ljudje pozabijo nanje kakor na aprilski sneg. Govornik odide in pozabi na ljudi. Gozda pa človek, ki se zatopi vanj, ne more pozabiti. Petinpetdeset let sem ga obiskoval. Gozd je naš in moj ded ga je dobil od snežniške graščine 1850. leta.«

Janko je poslušal očeta, ko mu je pripovedoval vse najlepše o naravi in gozdu. V vsem svojem življenju je bil stari Rebrov samo desetkrat na raznih shodih. Ljudi, ki so ponavljali in niso bili izvirni, ni hotel poslušati, pa naj je bil to minister, poslanec ali okrajni glavar. Bil je ljubitelj notranjskih gozdov . . .

Nekega leta po vojni so se na shodih v trgu zvrstili razni poslanci in ministri, katere je med vojno večkrat oskrbel s hrano in dobro domačo pijačo. Slavili so modro strankino vodstvo, hvalili velemodrost velikega Stalina in njegove zlate socialistične vladavine. Tolkli so z besedami po belih in četnikih, povzdigovali napredni slovenski narod, ki je izbojeval zmago in priboril narodu svobodo. Kmetov, ki so bili glede prehrane steber v zadnji vojski, se v govorancah niso spomnili. Tudi so pozabili omeniti, da so bili kmečki fantje in možje v večini v prenekateri brigadi in odredu. Neki govornik je tako hvalil velikega Stalina, da so se mu za hrbtom smejali celo domači poslanci. Takrat je Rebrov poslušal zadnjič. Njegov sin Janko, ki je bil še zelo mlad, je kar naprej ploskal. Klančnikov Matija, ki je stal zraven, pa je polglasno rekel:

»Sama politika jih je. Še komisarji nam je niso toliko vtepali v glave. Povedali so nam, kako so se v davnini kmetje upirali grajskim lenuhom in krvosesom. Onega suhca — ministra, ki tako hvali rudarje in druge delav-

ce, nisem nikoli videl. Veste, Rebrov stric, bogve kje se je tisti minister med vojno pasel. Sedaj pa govori, kako je kri prelival. Morda se je kdaj opraskal po nosu, ko se je obračal v kakšnem bunkerju. Preveč hvali nekatere tiste, ki so šele zadnjega pol leta prilezli v partizane. Kaj bi hvalil nekaj, o čemer vemo, da ne drži. Rudarji iz Zagorja in Trbovelj, Velenja in drugje so še dolgo v jesen štiriinštiridesetega kopali premog za takratno Nemčijo. Nekaj smo jih tudi mobilizirali. Ko sem nekatere vprašal, zakaj niso šli v hribe ob začetku vojske, so mi lepo mirno odgovorili: Nemci so nam dali težke živilske karte. Drugi mi je pa posmehljivo odgovoril: Kmetje naj bi se vsi tolkli, ker imajo zemljo. Delavci nimamo kaj izgubiti, ker imamo samo svoje roke . . . Tistemu ministru bi že kje na samem dopovedal, kako je bilo.« Matija je pljunil. »Same parole so jih in besede. Toda beseda se starega borca ne prime.«

Ko je že šesti govornik govoril o stranki, njeni modrosti, o najmodrejšem državniku tega sveta, velikem voditelju in ideologu delovnih ljudi vsega sveta, velikemu Stalinu, je Klančnikov Matija pocukal starega Rebra za rokav in mu rekel:

»Stric, pojdiva k Emi na pol litra. Kdo bi poslušal te lepe mestne čenče.«

Šla sta. Ozirali so se za njima. Ko sta pila slabo dolenjsko kislico in še krščeno povrhu, je Matija dejal:

»Nihče ni omenil, kdaj bo dovolj cementa, opeke in žeblice, da bi ljudje lahko pozidali požgane hiše, hleve in skednje. Nihče tudi ni omenil, kdaj se bodo napolnili na pol prazni hlevi z govedom.«

»Od lepih in visokih besed ni bil potolažen, ne sit, ne oblečen noben pameten človek,« je posmehljivo dejal stari Rebrov.

Od takrat stari Rebrov ni hodil na shode. Ogibal se je poslancev in duhovnikov. Pokojna žena Katrica mu je nekoč dejala:

»Župnik Strle, so tako lepo pridigali o dobri krščanski ljubezni, ki jo moramo imeti do ubogih.«

Osorno ji je odvrnil:

»Njegov prednik Jernej je tudi večkrat pridigal o krščanski ljubezni. Otroke je tepel in tožil, če so mu obrali kako jabolko. Poln hlev goveje živine je imel. V pridigah je vedno govoril, da primanjkuje vsem nam krščanske ljubezni, ker premalo dajemo za cerkve in romarske poti. V politiko se je mešal. Hvalil je samo tiste, ki radi hodijo v cerkev in na romarske poti ter tam denar zapravljajo. Tako pameten je bil, da je ob koncu vojne zbežal v Avstrijo. To je bil mož, poln krščanske ljubezni. Mene je pa ozmerjal, ker mu je naš Janko na vrtu utrgal dve žlahtni hruški. Kako vzgajate sina Janka? Veste župnik, tako vam rečem, da so otroci na tem božjem svetu od njega dni pobirali in tresli po vrtovih

hruške in jabolka, orehe in slive. Taki so bili otroci in taki bodo. Osorno mi je odgovoril, da je tatvina, če otroci tresejo sadje na tujem vrtu. Ampak Jernej, zopet sem pozabil reči gospod župnik, vi imate največji vrt v trgu. Družine nimate, razen hlapca, ki sadja ne je in naglušne kuharice. — Vi Rebrov, vi me ne boste učili, kaj je prav in kaj ni. Rečem vam, da za vas nisem Jernej, ampak gospod župnik, vaš dušni pastir. — Hvala za takega dušnega pastirja, ki otroke uhlja, sem mu dejal. Vidiš, Katrica, tako krščansko ljubezen je imel župnik Jernej, ki se sedaj potika nekje v Avstriji. Strletovemu Andreju, domačemu župniku ni kaj reči.«

Od tistih časov se je rad pošalil, če so kje preveč hvalili kakšnega župnika, dekana ali kaplana: Ali uhlja, lasa in tepe šolarje. Se krega s starši zaradi sadja? Ima hudega psa pri hlevu?

Župnika Strleta je cenil kot moža, ki se ni ne pred vojno, ne po vojni vmešaval v politiko.

Kadar so ob nedeljah popoldne zvonili zvonovi, je bil stari Rebrov v gozdu, pa najsi je bil dež, sonce ali veter. Ob sončnih dneh je hodil od drevesa do drevesa in opazoval drevje. Kar božalo ga je okrog srca, ko je poslušal šumenje listja, vej in krošenj. Zdelo se mu je, kot da bi poslušal lepo pesem, ki so jo v mladih letih ob sobotnih večerih peli fantje na vasi. Lepši se mu je zdel šum dre-

ves v gozdu, kakor pa akordi Milkinega klavirja. Povedal ji tega ni, da je ne bi užalil.

Vesel je bil, ko mu je Janko dejal, da bo opustil žago. Noče, da bi ga komandiral obratovodja.

»Shodov sem sit,« je rekel Janko, »in še kregajo me oni z okraja, kako to, da je tako malo ljudi, češ, da se nisem potrudil in šel od hiše do hiše, prosil in vabil. Ljudje so se naveličali poslušati reči, ki jih lahko v časopisu berejo ali slišijo v radiu. To sem oni dan povedal okrajnemu podpredsedniku. Debelo me je pogledal. Hitro se je znašel in mi zabrusil v obraz: Saj tudi verni ljudje molijo trikrat dnevno ali pa še več in vedno isti ocenaš, pa se še niso naveličali. Kaj sem mu hotel odgovoriti, kot to, da se velikega dela deželanov bolj prime verska beseda kot pa politična gesla. Enkrat smo vpili: veliki Stalin, naj živi in modro vodi, čez nekaj let smo pa vpili: Ne boš nas ti, Stalin, ki si ustanovil taborišče za poštenjake. Ploskali smo tistim voditeljem, čez nekaj let so jim pa sodili.«

Janko je sklenil in mračno dejal: »Oče, tete se starajo, oženil se bom. Šel bom v bloške hribe. Tam so delavne ženske.«

Oče se je nasmeljal in odvrnil:

»Dobro, da ne boš več letal po sestankih in shodih. Želel si priti višje, pa si pozabil, da se jih dosti gnete na občini in okraju. Tudi višje gori katerega zamenjajo. Ko

sem ono leto vprašal nekega poslanca, zakaj so ga odžagali, ko je zdrav in močan in tudi zabit ni bil, kot nekateri, ki samo ponavljajo govore, mi je rekel: Stric, dolg jezik sem imel v tisti skupščini. Nekolikokrat sem se oglasil v dobro kmetu, pa so me. Veste, vedno bolje odreže tisti poslanec, ki govori tako, kot je všeč onim, višjim od njega. Še najboljše je, če molči in dviga roko kakor stroj ali dremlje ali se pri četrtnkah vina šali. Taka je ta reč. Hm, v vojski pa smo bili kmetje le dobri. To so pravljice bodo rekli nekateri. Kmetje so dali, če ne bi mi vzeli, je dejal oni poslanec. Vidiš Janko, tebi, ki si mlad pa le priporočam, da obiskuješ tiste shode, na katerih predavajo strokovnjaki o zdravstvu in sadjereji, živinoreji in gnojilih, semenskem krompirju in pšenici, gozdarstvu in cenah lesa, predvsem pa o urejanju in negi gozdov. Takšna predavanja obiskuj, ne bo ti žal.«

Janko je po slabih izkušnjah s politiko in službo zavzeto poslušal očeta.

STARI REBROV PA UMRE

Stari Rebrov se je odpravil v gozd, v katerem so se prelivale jesenske barve. Pogled na drevje, ki je kazalo znake jeseni, ga je spominjal na jesen njegovega življenja. Petinsedemdeset let in koliko pomladi bo še dočakal? S palico je trdo udarjal ob kamnito slabo gozdno pot. Hudika, in plačujemo tisto zlodejevo gozdno takso od vsakega kubika lesa. Le kdo si jo je izmislil? Najbrže tisti, ki je imel toliko opravka z gozdom kot jaz s tistimi sputniki. Star srnjak je ob poti zalajal in skočil vstran. V nekaj skokih je bil med mladimi smrekami. Gledal ga je. Ej, ti poznaš svobodno življenje. Vedno si v gozdu, noč in dan. Ne seješ, ne žanješ, vse ti daje narava. Edino v hudi zimi ti je težko živeti, pa še takrat najdeš pod debelo hojo šop ostarele trave. Nekoč boš v radovednosti prišel pred lovsko puško in po tebi bo. Na veselici te bodo pojedli ali pa ljubljanski večnozdravi želodci. Sonce, veter, sneg, dež, vihar, nočne zvezde in oblačno noč, vse to vidiš in doživiš ti, srnjak, in druga divjad in zverjad v gozdu.

Rebrov je obstal pred znamenjem ob prostrani bukvi, kjer je pred dolgimi leti preminil stari gozdar, ki je imel

polno tičnic okrog svoje koč. Znamenje je viselo postrani. Sveže rože je zataknila skrbeča roka vaše ženice. Popravil je znamenje v prvotno lego.

Pod skrajnim vrhom sta se dobila s Klančnikovim Gašperjem. Prišel je po stranski stezi. Pod pazduho je nesel sekirico. Nekaj javorov sta mislila posekati z Matijem. Z Rebrovim sta se zadnjih štirideset let malokdaj videla v gozdu, ker bi se med njima zaradi Katrice lahko kaj zgodilo. Samo zaradi nje sta se izogibala drug drugega v gozdu in cerkvi, na semnju in še v gostilni sta sedela vsak pri drugi mizi in si kazala hrbte. Če sta se slučajno srečala, sta se hladno pozdravila.

Rebrov ga je pogledal, ko je obstal pred njim in se ozrl na kragulja, ki je letel nad hojkami.

»No Gašper, pa sva vdovca. Taka je ta reč na tem puklastem svetu.«

»Ti si od letos, jaz sem pa že več let,« je trdo odvrnil Klančnikov Gašper in se zazrl v osivelega in sključene-ga Rebrovega.

»Lahko tebi, Gašper, rečem ti, da si lahko miren. Matija se ti je lepo oženil. Pridno in mirno ženo je dobil. Njega ni prišla tista moda in bolezen kot našega Janka in druge fante, katerim je namenjeno delo in skrb za kmetijo. Ni ga zvalila tovarna in ne tisti osemurnik, na katerega se mi kmetje pokašljamo. To je več vredno kot še tako lepa služba v tovarni. Tam moraš biti vedno

komu pokoren, kakor pri vojakihi. No, Janko se je menda premislil. Rekel je, da bo ostal doma. Videli bomo še, če bo držal besedo.« Stari Rebrov se je razgovoril kakor še ne zadnjih štirideset let.

»No, na sina sem kar ponosen,« je odvrnil mirneje Klančnikov Gašper. »Matiji ne bodo komandirali tisti, ki manj znajo od njega. Tudi v gozdu se ni preganjal zato, da bi ga zdaj kak mlad fante učil. Kakor hitro vidi, da je prišel držat shod kdo, okrog katerega niso letele krogle, pravi, da ga ne bo poslušal, češ bogve kje se je med vojsko pasel. Tak je naš Matija.«

Gašper je umolknil. Rebrov je iz suknjiča vzel steklenico slivovke.

»Na Gašper, potegni. Kaj bi se držala kot na pogrebščini.«

Klančnikov Gašper je zardel.

»Naj bo,« je rekel, »kaj bi se vse življenje izogibala drug drugega. Kakor sta šli najini ženi, tako bova tudi midva šla.« Usedla sta se.

»Rečem ti, Gašper, da si ti na boljšem kot jaz. Matija se bo držal zemlje, skrbel bo zanjo in jo upravljal kakor ti in tvoji predniki. Kristina se ti je poročila z onim z občine. Naša Milka pa vidi samo šolo in klavir. Janko je pa kakor marčno vreme, sneg, dež, sonce, veter, vse v enem dnevu. Tak je naš Janko. Ves je vnet za sestanke, shode in tisti šport, ki kmetu nič ne nese. Kadar sva šla

v gozd, se je vedno tako držal kot težak bolnik, ki je na poti v bolnico. Jaz bi bil pa dan in noč v gozdu. Rečem ti, Gašper, da sem samo zaradi ljudi šel parkrat na leto v cerkev in zaradi žene Katrice. Nisem bil srečen z njo, toda molčal sem. V duhovščino je bila zaverovana kot jaz v gozd. Janku nikoli ni rekla, naj se bolj drži doma. Večkrat sem si mislil: ti si kot ustvarjena za Klančnikovega Gašperja. Napako sem storil, ko sem ti jo odvezel. Pokoril sem se in molčal sem, ker nisem hotel, da bi se mi ljudje ne posmehovali. Hudo mi je, ker Janko ne bo imel tako rad gozda, kakor ga imam jaz. To je vse.«

Nemo sta se gledala. Saj človeku, ki gre s tega sveta, moraš vse odpustiti. Kaj hočemo. Tak je svet. Gašper je molče poslušal. No, nisem sam trpel zaradi nje. Tudi tebi ni bilo vse prav, si je mislil.

Čez stezo je stekel trop jelenov in izginil v rjavem grmovju.

»Škodo delajo po gozdu. Koliko mladih jelk in smrečic uničijo vsako leto,« je tišje dejal Klančnikov Gašper in vstal.

»Dolgočasni bi bili naši gozdovi, če ne bi bilo srnjakov, srn, košut in jelenov,« mu je odvrnil Rebrov in tudi vstal.

»Gašper, ne bodi hud name.« Podal mu je roko.

»Hudo si mi storil ali, kar je bilo, je bilo. Nobeden od naju ni bil srečen, ker se je tako zgodilo. Mislil sem, da

bomo v sorodu, toda Milka ni in ni bila za našega Matijo.«

»Vem, Matija mi je vse povedal. Hudo mi je bilo. Toda Milka je polnoletna. Sama si služi. Rekel sem ji samo to: kakor si boš postlala, tako boš ležala. Rečem ti, Gašper, še sedaj mi je hudo, ker vem za veljavo in možatost tvojega sina. Tudi meni bo hudo, če bo kdaj vzela kakšnega brez cene in veljave.«

Ločila sta se in odšla. Rebrov je šel više v svoj gozd, Klančnikov Gašper pa s sklonjeno glavo po gozdni poti do deželne ceste. Po štiridesetih letih je slišal iz ust samega Rebrovega, da ni bil srečen s tiho ženo Katrico. Zato se je še bolj vnel za gozd in bil njegov stalni obiskovalec. Rebrov ponos mu je branil, da bi kdajkoli potožil svojo moško bolečino, ne sosedu ne prijatelju, še najmanj pa župniku Strletu Andreju, ki je večkrat v bolezni obiskoval Katrico. Tako, tako, Rebrov ve za vse, kar te je tiščalo in kar si potožil gozdu, ki je nemirno šumel in ječal ob hudih viharjih. Gozd, da, gozd je bil vedno tvoja uteha, veselje in zadnja tolažba. Zato res nisi imel nobene solze za Katrico na pokopališču v Šentmartinu. Sedaj Rebrov, te razumem.

Gašper se je bližal domu. Ob deželni cesti so se igrali vaški otroci in gledali drveče avtomobile. Nekateri so hiteli na lov na jelena. Bil je čas jelenovega roka. Drugi so vozili počasi, učili so se še. Bila je sobota, zato je bilo

več avtomobilov in motorjev na cesti kakor ponavadi. Matija je pripeljal steljo iz jezera na vrt in izpregel konja. Na pragu se je prikazala Klančnikova mlada in zaklicala:

»Južina je že na mizi.«

Izza opla se je prikazal Kristinin Florjanček in stekel k staremu Klančniku. Iz gozda mu je prinesel lep bičevnik in drevesnih gobic za igranje. Čeprav je Kristina, ko se je poročila, stanovala drugje v trgu, je mali Florjanček vseeno obiskoval Klančnikovo hišo, ker je bil zelo navezan na starega Gašperja.

Ko so jedli, je oče Gasper dejal:

»Gori pod Skrajnim vrhom sem srečal starega Rebrovega. Štirideset let nisva toliko govorila, kakor sva danes. Šele danes sem ga popolnoma razumel, zakaj tako obiskuje gozd. Za Janka se boji, ker ni stalen in gozda res nima rad.« Matija in žena sta poslušala očeta ter molčala. Florjanček je pa tekal po sobi in kričal.

Rebrov je tistega dne občutil vso težo let. Kar nekam oddahnil se je, ko se je izpovedal svojih težav Gašperju. Krenil je naprej v svoj tako ljubljeni gozd. Zopet je ob klancu lajal velik srnjak. Ko ga je zagledal, je poskočil in skokoma zdivjal kar po poti v drug del gozda. Po nebu je plaval dolg, temno siv oblak. Pihal je južni veter. Dež bo, je pomislil. Čez tri dni bo moj rojstni dan. Kdo se ga bo spomnil? Nihče? Milka ima svoje skrbi s šolskimi

paglavci, Janko je pa tako nestalen. Višje pod Snežnikom je grmelo. Dež bo, dež. Rebrov je šel od hojke do hojke. Ogledoval jih je z ljubečim pogledom. Ko je tako počasi stopal po svojem gozdu, se mu je kar nekam zameglilo ob pogledu na ljubljene hojke.

Obstal je pred prastaro bukvijo, ki je imela goste in dolge veje. Stara bukev je bila podobna stari gotski katedrali, ki stoji v Kölnu na bregovih mogočne reke. Oče, ded in praded so se usedali kajne pod njo. Štiri veverice so se sprehajale po dolgih vejah. Živite, kar živite, je vzkliknil s hropečim glasom. Zbolelo ga je ob misli, da bo njegov gozd osamel, ko ga ne bo več. Samo lovci in polharji ga bodo ob jesenskih dneh obiskovali. Obiskoval ga bo godrnjaje tudi Janko, kadar bo prodajal hojke trgovcu za žago. Drvarščino ima tako doli v gmajni nad njivami.

Zaječal je. Zakaj ne bi živel vsaj še štirideset let. Veverice so metale okleščke, ki so mu padali na klobuk. Oj, Janko, ti nisi moje krvi! Ne, nisi! Šel je po strmini gozda. Njegov gozd ga je pozdravljal, kakor vedno ob obisku. Več kakor petdeset let te obiskujem. Koliko let še? Meglilo se mu je pred očmi. Sredi gozda se je usedel. Iz žepa je potegnil stekleničko domačega žganja. Vmes je jedel ržen kruh in domačo klobaso. Gozd mu je šumel, kakor da bi ga pozdravljal. Njegov oče je vedno klet slaba pota in občino, ki ne pritiska na kmete, da bi urejali

in oskrbovali gozdna pota. Njega nekoč ne bo več na obisk gozdu. Oko mu ne bo več plavalo po deblu ali vejah hojke, bukve, bresta ali javora. Nič več ne bo z gospodarskim očesom ocenjeval dreves za posek in prodajo.

Kdo vse je hodil po njegovem gozdu? Pri hiši je od dvainpetdesetega leta preteklega stoletja. Oni stari strički, ki so že pred petdesetimi leti pomrli, so ga trebili grmovja in trepetlike. Za malico in južino so pekli krompir, lovili v zanke srnjake in jelene, da so se preživljali pri gozdnem delu. Kleli so po italijansko, ker so bili v italijanskih vojskah. Bili so verni, sitni, toda priklenjeni na rodni dom. Kadar so se skregali s staro Rebrovko, oblastno in trmasto ženo, so vzeli v vrečo krompir in sol, jabolka in hruške, stare puške in sekire, krivce in vrvi ter odšli v gozd, še predno se je naredil dan. S seboj so včasih vzeli tudi njega, malega Rebrovega. Vse to je bilo daleč pred veliko vojno, skoraj na začetku tega stoletja.

Strici, bili so trije, so večkrat govorili, da je lepše delati v gozdovih ali tudi spati, kakor pa poslušati pridige osornega starega trškega župnika Lenčka, ki je vedno grozil s peklom in vsem hudim na onem svetu. Strici so obiskovali cerkev, ali če je župnik le preveč grozil faranom, so se strici na tihem smejali in v žepu držali fige. Ti fantek, zapomni si, da je naš gozd bolj veljaven, kakor govori Lenček. Vsi trije so se hehetali. On, še majhen

deček, jih je poslušal. Bili so strašno veliki jedci. Tudi po dve kili mesa je pojedel vsak. Še domov so ga nesli. Pomenkovali so se in vzdihovali po močnem in dobrem vinu, ki so ga pili na Beneškem, ko so bili še avstrijski vojščaki. Ti mali fantek, da boš vedel, dosti smo popili vina in pojedli fazanov, gosi, makaronov in dobrega riža. Tako je bilo. Poslušal jih je in zrl na šumeče hoje, ki so bile takrat v najlepši rasti. Strici so mu večkrat pokazali mejnike in podrobno so mu povedali o lastnostih posameznega drevesa.

Rebrov misli na drevje, ki šumi in na strice. Kdo vse je obiskoval gozd? Domači ljudje in lovci, oglarji, tesači, vozniki, vojaški dezertjerji in nedeljski izletniki, vaški zaljubljeni in srnjad, planinski orel in kragulji, polhi in veverice. Vse pleše pred njim, gozdovi, drevje, strici, otožna pokojna žena Katrica, ki ni nikoli obiskala gozda, čeprav jo je prosil, da bi šla z njim. Ne, Katrica je bolj ljubila knjige in nedeljske sprehode ob njivah.

Veter je močno zavel čez gozd. Krošnje so ječale. To ječanje mu je dobro delo. Glava mu je klonila in klobuk padel z glave. Megla se mu je delala pred očmi. Veter je divjal po vsem gozdu in odnašal s seboj vse Rebрово hrepenenje in spomine na minula leta.

Tisto vetrovno popoldne je pod staro bukvijo zaspal za vedno.

»Očeta dolgo ni domov,« je zvečer Janko dejal Milki, ki je na klavirju igrala Čajkovskega.

»Ej, naš oče, njemu sta noč in dan enaka,« je smehljaje se dejala Milka in začela igrati Griega.

»Milka, rečem ti, da se bom še letos poročil. Kdo bo vedno poslušal te sitne stare tete?«

»Kakor hočeš,« mu je odvrnila. »Mene bodo najbrž predstavili drugam. Sprla sem se s šolskim inšpektorjem. Rekla bom očetu, da pripravi nekaj dote in born šla.«

»Kaj pa gozdar Gregorka?«

»Kaj bo Gregorka, reven besedni zaklad ima. Govori eno in isto, o gozdu in divjačini. Na kulturo se toliko razume kot ti na težke simfomje,« je s posmehom odvrnila in nehala igrati.

Ker ga tudi drugega dne ni bilo domov, so ga začeli iskati. Janko je naprosil Klančnikovega Matijo, da sta šla v gozd. Bil je lep zimski dan. Lahen veter je pihljal čez gozdove, ko sta lezla v strmino Skrajnega vrha. Ob znamenju, kjer je preminil stari gozdar, so bile zataknjene sveže rože. Pri znamenju je klečala ostarela ženska in dvigala kvišku roke. »Ne more in ne more ga pozabiti,« je tiho zamrmral Matija.

Ko jo je natančno pogledal, je opazil, da je to ona znana grofica, ki je obiskovala preminulega gozdarja.

Gozdovi so orumeneli. Bukovo listje se je prelivalo v čudovitih lepih jesenskih barvah. Dih jesenskega dne

jima je udaril v obraz. »Lepa jesen,« je dejal Matija. Janko je bil brezbrizen za lepote jesenske narave v gozdu. Mislil je samo na očeta. Globok kes ga je obšel ob misli, da ni očeta vedno poslušal.

Višje gori na Srpanovem laz u se je pasel trop srn in srnjakov. Po nebu je plaval planinski orel. Plaval je tako, kot bi bil sam nad gozdovi. Po nebu so se podili črno sivi oblaki, znanilci prihajajočega dežja.

»Doma bom ostal in po žensko bom šel v tiste kraje, kjer si jo ti dobil,« je tiho dejal Janko.

»Čas je, da se tudi ti oženiš,« je rekel Matija in mu porogljivo oponesel: »Janko, do okrajnega glavarja midva ne bova prišla. Preveč jih je, ki se gnetejo za tistimi položaji.«

»Samo, da se očetu ne bi kaj zgodilo. Dogodilo se je, da je prenočil v gozdu. Zakuril si je ogenj in zaspal ob njem, čeprav smo bili doma v skrbeh.«

Po laz u je dirjala tropa jelenov proti Bički gori. Začelo je deževati. Iz za Snežnika se je slišalo grmenje. Obsta la sta pred Rebrovim gozdom. Počasi sta šla od drevesa do drevesa. Pod staro bukvijo sta našla Rebrovega mrtvega. Klobuk je bil korak od njega. Sekirica mu je ležala v naročju.

»Oče, oče,« je zahlipal Janko. Matija je doumel, da ga je zadela kap. Odsekal je dve primerni bukvici in smrekove veje. Kmalu so prišli za njima še drugi vaščani, ki

jih je poslal stari Klančnik. Začelo je deževati in močnejše grmeti.

»Lepo si umrl, ti stari Reber,« je dejal Matija in si obrisal solzo, ki mu je polzela po licu. Ko so nesli Rebrovega domov, so bili vsi premočeni. Grmelo in treskalo je. Ptiči so zbegano letali. Štiri trope srn in jelenov so stale ob robu gozda, kot bi se hoteli posloviti od starega ljubitelja gozdov, narave in divjadi.

Milkin klavir je počival. Zresnila se je. Na pogreb so prišli številni kmetje iz petih vasi. Prihital je tudi župnik Andrej Strle. Všeč mu je bil stari Rebrov, čeprav je smešil duhovščino. Bil je kremenit kmečki mož in ljubitelj naših gozdov.

»Bog nam daj še takih slovenskih mož,« je rekel Andrej Strle, da so ga slišali okoli stoječi možje.

Ptiči so peli po lipah okrog pokopališča. Veter je pri-pogibal sadno drevje na vrtovih ob deželni cesti. Milka je trdno ihtela ob grobu ljubljenega očeta. Vedela je, da bo zdaj osamela. Ni matere ne očeta, pa tudi trmasti Klančnikov Matija se je osamosvojil. Gozdovi so šumeli od divjanja silovite burje. Ker je bil stari Rebrov Maistrov borec za koroško deželo, so štirje bivši Maistrovi borci oddali častno salvo.

Čez mesec dni je bila Milka premeščena v drugo občino. Sprla se je zaradi učne metode z deželnim šolskim inpektorjem, ki je mislil, da ima samo on prav. Ker je bil

iz mesta in znan športnik, ni vedel, koliko časa krava molze, dokler se ne obreji in povrže teleta.

Janko ji je s konji peljal njene stvari, opremo in klavir na novo službeno mesto. Pozabljena sta bila Matija in gozdar Gregorka.

Čez leto dni se je Milka poročila z okrajnim šolskim inšpektorjem. Že navsezgodaj zjutraj so tržani slišali njen klavir, na katerega je strastno igrala. Enkrat na leto je v družbi z Jankom obiskala očetov gozd. Hodila je od drevesa do drevesa in pazljivo poslušala vsak utrip gozda in šumenje v visokih krošnjah.

»Enkrat tedensko grem v gozd,« je tiho dejal Janko. »Šele sedaj vem, kako je oče imel rad domač gozd.«

Janko se je navsezadnje odločil, da bo opustil žago. Vedel je, da ni oče govoril tjavdan. »Če se boš oprijel dela na kmetiji, boš več zaslužil kot na žagi. Ni lepo, da mlad človek misli samo na osemurnik. Šestnajst ur ne boš spal ali v nebo zija. Poglej starega Kržiča, sto let je imel. Petdeset let je bil za logarja v graščini in trideset let za logarja pri tovarni Žagar. Osemdeset let je delal v gozdu, to ti je kavelj. Še socialist je bil povrhu.«

»Dobro je to, Janko, da si se oprijel dela doma,« ga je ustavil sredi gozdne poti pod klancem Klančnikov Matija.

»Kaj pa hočem? Žaga je tako nestalna. Govore, da je preveč zaposlenih. Tudi tisti Jurij se dela preveč važne-

ga. Še po domače se ne zna pogovoriti. V hribe bom šel iskat žensko. Veš, ono Tončko bi vzela, toda ne želim imeti doma hišnih prijateljev. Ni vse lepota in postava. Vrag je, če ženska ni taka, kakor je treba. Tete so stare in vedno bolj sitne. Za očetom mi je vedno bolj dolgčas. Povsod ga je bilo polno, v hlevu, na polju in v gozdu.«

Matija je pognal konje in zažvižgal v jesenski dan. Mislil je na čedno ženko in sina Matička, ki ga je dobil pred dnevi.

»Hm, naš rod ne bo izumrl,« je dejal stari Klančnik. V koledarju je iskal, kateri znameniti mož je bil v preteklosti rojen istega dne. Bil je to davno umrli domači rezbar, ki je živel in umrl od vseh pozabljen.

»Ej, ti Janko, površen si postal. Si se naveličal ali utrudil,« ga je vprašal okrajni predsednik Socialistične zveze in začudeno obstal pred njim.

»Kaj ne bi, oče in mati sta umrla. Sestra se je odselila v drugo občino, tete so stare, tovarno sem pustil. Oženil se bom in kmetoval, če hočem dostojno živeti. Tako je. Na tiste sestanke bom še včasih šel. Da bi pa tekal po sestankih, kakor sem deset let, to pa ne bo šlo. Saj tako povsod mladino rinete naprej, jo pa še v našem kraju potisnite. Nekateri so večno mladi, pa čeprav so stari več kot šestdeset let. Kmetoval bom, pa čeprav ste ono leto tako s posmehom in zaničljivo govorili o kmetih. Še Klančnikov Matija, ki je bil partizan tri leta, je dejal, da

ne bo nobenega okrajnika poslušal, ki bi kmete v nič deval. Tudi jaz mu pritrdim.«

»Zaostajaš Janko,« je zamrmral okrajni. »Na repu mase si.«

»Ljudje niso masa. Masa je listje, drva, seno, gnoj,« mu je hitro odvrnil Janko. Pričkala sta se celo uro, dokler ni teta zaklicala:

»Janko, si pozabil napojiti govedo? Krave mukajo.«

Poslovila sta se kar na hitro. Janko je čez dva meseca pripeljal ženo s hribov. Vzel je lepo, postavno petindvajsetletnico. Bila je revna, da ji je še poročno obleko kupil. Toda bila je čedna, postavna in delavna, da so jo vsi občudovali. Šest let je oskrbovala bolno mater in očeta. Ko sta ji umrla, se je pripravljala, da bo odšla v tovarno. Tako jo je našel Janko in hitro sta bila zmenjena. Bila je ženska, ki je hotela vsako nedeljo v gozd.

»Taka si, kakor moj pokojni oče,« ji je dejal, ko jo je peljal v gozd. Drugi vaščani so pa takrat odšli na gasilsko veselico.

Gozdar Gregorka je trpel. Od jeze je stokal in tulil po gozdu. Zamišljal si je, kako lepo bi živel z izobraženo Milko. »To si mi naredila?!« je vpil pred lovsko kočo. »Naučil sem te spoznavati rože in drevje v gozdu. Še nesel sem te čez ono skalovje. Pretepel bi te in klavir bi ti stolkel, če bi le mogel,« je vpil. Šel je v gostilno in se od jeze napil.

Drugi dan je srečal Tončko in se zapletel v pomenek. Bila je sobota. Povabil jo je v gozd v lovsko kočo. Šla je, kakor je tako rada šla z vsakim moškim, fantom ali oženjenim, kmetom ali še rajši z uradnikom. Ko sta v lovski koči ležala drug poleg drugega, jo je na vsem lepem vprašal, če bi ga vzela. Privolila je in ga pobožala po laseh.

»Ker sem demokrat, te ne bom spraševal, koliko moških si že po laseh božala.«

»Klančnikov je bil najbolj postaven.«

Zaškripal je z zobmi.

»Samo tistega ne hvali. Surovina mi je stolkel puško ali tudi plačal jo je.«

Čez mesec dni je bila Tončka Gregorkova žena. Že prvi večer ji je osorno rekel:

»Veliko moških si že imela, naj bo pozabljeno, toda da se ne bo zdaj kdo silil okrog tebe. Vidiš jo, tam v kotu visi puška.«

»Samo tvoja bom,« je veselo odvrnila in mu ovila roke okrog vratu. Tako sta živela in živita srečno, čeprav bi se rad kak nedeljski mestni lovec poigral z njo. Če bi se pa to le zgodilo, je pripravljen Gregorka na najhujše — položiti mestnega lovca in ga napraviti neškodljivega.

»Meni ne bo nihče speljal žehe, ne vaščan in ne mestni polizani lovci,« se pridruša . . .